

**СЕМЕНЛАНЫ
АЗРЕТ**

Магъана

СЕМЕНЛАНЫ АЗРЕТ

МАГЪАНА

Назмула

Авторну “Магъана” циклындан

I китаб

Насихат бла суймеклик

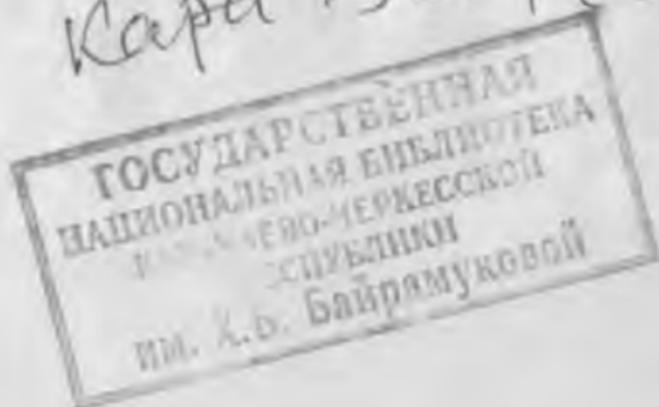
КЪАРАЧАЙ-ЧЕРКЕС РЕСПУБЛИКАНЫ
КЪРАЛ КИТАБ БАСМАСЫ
ЧЕРКЕССК 2002

На средства, вырученные от продажи книги,
будет издана 2-я книга из цикла “Смысл”.

Кара : 5824 - Д

С $\frac{4702280200-28}{9П 1(03)-02}$ 32—02

ISBN 5—7289—0190—5

© Карачаево-Черкесское государственное
республиканское книжное издательство, 2002.

ОКЪУУЧУ!

Талпыныуум, дюн-дуниягъа
Къучакъ кере;
Учунууум, этимиме
Къанат бере;
Эс дараджам, бу джорукъну
Дурус кере;
Айланама: кесим даучу...
Кесим төре.

Бирчалалла Джерде хансла,
Тилде сёзле.
Дарман хансны табадыла
Джерден излеб;
Тил да алайды; тюшедиле:
Эсге, кёзге,
Джюреклеге джылыу берген
Дарман сёзле.

Кёб джюрюдюм
Джер аркъада
Келиб-барыб;
Джыялсам, - деб тил хазнаны
Аллайларын.

Джашырмайын, тартынмайын
Айтсам тюзюн;
Билалмайма кереклисин,
Керексизин.

Алай эсе, джыйгъанымда
Бары да бар:
Аман да бар. Дарман да бар.
Дары да бар...
Тюйню орнуна кебек да бар,
Тары да бар,
Акъны орнуна, къара да бар,
Сары да бар.

Бек сюем, акъылынгдан
Закат берсенг.
Муну барын сынаб, къараб,
Тинтиб керсенг,
“Мени сартын бу джараулу,
Бу джараусуз...
Мындан былай, джараусузну
Джыйма!” - десенг.

Бек разым: джыйгъанымы
Алыб кетсенг:
“Джол къысхарт!” - деб, буйрукъ бере,
Нёгер этсенг...
Ол мен баргъан джолла бла
Джюрюб барыб,
Ол мен ётген кёпюрледен
Сен да ётсенг:

Бир тюртюле: кзынгырлагза,
Бурушлагза,
Бир джолугза: маджаллагза,
Дуруслагза,
Халинг бла излеминге
Джарашала,
Кёрлюк эдинг мында быллай
Тамашала:

Тереклени чирчик эте,
Чакъгъанларын.
Чучхурланы мынчакъ бюрке,
Акъгъанларын.
Сюймекликни къазаныны
Къайнагъанын.
Учунууну джюрекледe
Ойнагъанын.

Адамлыкъны кертиликте
Джакъланыуун.
Ана тилни кёз гинджича
Сакъланыуун.
Джарыкъ чамла, ойлашыула,
Тюбешиуле;
Кёлкълалдыла, гурушхала,
Илешиуле —

Басынышыб, эсни бери
Бургъанларын.
Талпынышыб, сени сакълаб
Тургъанларын.

БОЛМАЗ ючюн алагъа да,
Санга да аман,
Мадар болса, танышыб къал,
Таб да заман!
Ким биледи; бу къауумда
Барсанг къарай,
Сен джаратхан не бир чыгъар,
Не бир талай.
Иги бёлсенг, акъылынгы
Эсинги да,
Табарыкъса муну ичинде
Кесинги да...

НАСИХАТ

Мен джазарыкъма, джазылгъан чакъда,
Не джулуу, не джал, излемей хакъгъа,
Нюзюрюм олду: ана тилими
Байлыгъын айтыб, сингдириу, халкъгъа.

* * *

Алай джазалсам назмуну,
Джылыу халкъгъа джетерча,
Хар келген тѣлю джаратыб,
Кесине нѣгер этерча,

Хар кетген тѣлю тансыкълай,
Артында къоюб кетерча,
Ол, анча сайын, заманны,
Кѣпюрлеринден ётерча.

* * *

Тилим тиллени тылмачы,
Диним динлени асылы.
Тилим да таза, диним да сыйлы,
Къалай уллуду насыбым!

ДЖЮГЕН

Къамчиден да, кишенден да,
Джерден да -
Сайлатсала, джюген, сени
Аллыкъма.
Сени табсам, мурат этген
Джериме
Къамчисиз да, джайдакълай да
Барлыкъма...

Тулпар атны джерлесем да
Сюйюнюб,
Алтын джерге олтурсам да,
Кийиниб,
Эркинлигим джокъ эсе,
Мени сеннге,
Ат да, джер да керек тюддюле
Меннге!...

АНА ТИЛИМ

Эй! Ана тилим! Кете бараса,
Арыдан ары, кериден кери.
Болду узайгъанынг, энтда кеч тюддю,
Кетме! Къайт! Тёллен ызынга, бери!

Мен сеннге сагъыш этгеним сайын,
Арал тенгиз да тюшед эсима:
- Мени тилим да сенича сёнгюб
Барады, - дейме аны кесине...

Бар эди сени да бир заманынг,
Гоккалы джайча, битимли къашча.
Хар ким да суюе, сыйлай, балсыта,
Сен тил болгъанны барындан башча.

Игитда дейсе, башха тилледен,
Сёз хаух алмайек, сёлешир ючюн.
Кереклибизни ангылатыргъа,
Джетише эди ташыгъан кючюнг.

Анга шагъатды сени билгенле,
Бизге саугъагъа къойгъан затлары.
Джюрекле сайын джазылгъандыла,
Ол саугъаланы кесгин атлары:

“Бёрю бла киштик”, “Тюлкю бла къаргъа”
Солтан пачаны “Гиняз Гвидону”,
“Ибилис” неуа “Илячинни джыры”,
Дюккючлеринден артыкъдыла туру.

Шо, тюзюн бир айт! Сен бу болумда
Мычый турмайын, келиб орнунга,
Джазалырмыса энди “Акътамакъны”,
“Къара кюбюрню” не “Сапиятны”.

Сен тазалыкъдан, теренликден да,
Бола бараса эрекден эрек.
Не ючюн десенг, джангы тёлюге,
Болмайса, дейле, артыкъ бек керек.

Тенгимден хапар соруб кызына,
Тюрлюрек джууаб алдым ызына:
-Мама джатады джюреги бла,
Папа джатады бюреги бла-

Мен къулакъ тикдим, ол сезиб аны,
Ма былай болду ангылатханы:
-Мать лежит сердцем, папа уа - почками,
Я проведала их; с дочками-

“Бар аны бла”, - дедим кесиме,
Тер чирчик чыгъа, бютеу юсюме.
Эки къулагъым “дуу-дуу” этдиле,
Мен симсиредим, ала кетдиле.

* * *

Ётдю бурнума, тутду да усум:
Бу мени окъуучум, мен-джазыучусу,
“Дочкаладан” да джуудум къолуму,
Былайды, тилим, бюгюн болумунг.

Сени билгенле аздан-аз бола,
Керексиз сёзле тилде орун ала.
Сен, билмегенни къолунда - балта.
Джоннганынг сайын этесе хата.

“Къулакъ суйюндю”,-деб джазды басма,
“Къочхар макъырды”,-деб джазды басма.
Архаизмге ийди гырмыкны,
Уадых эте, къургъакъ чыбыкъны.

“НГ” тауушну тюз къураялмай,
Бир бирибизге болабыз гырхы.
“Хара” десек да, “Хомух” десек да,
“Харун” десек да джазабыз бир “Х”.

“Арыкъ” деселе: Илипин ишсиз,
“Алкъынчы” дейле “алкъынны орнуна”.
“Бизле” деген сёз - уууртха гуммос.
Была кёбдюле, быллай джангыла.

Орунсуз махтау, оюмсуз сылтау,
Поэзияны этдиле тилкѡау.
Проза эсе - андан да бытдыр,
Биринден ал да, бирине тутдур.

Силде дей эсенг, айтайым тюзюн,
Барады бизде басмалау, сюзюу,
Джангы китабла эм джазыучула,
Кѡбеедиле кюн кюнден была.

Теджелгенликге: махтау, сый, багѡа,
Атланганлыкѡгѡа ал бермей, чаба,
Махтанганлыкѡгѡа кѡкюрек кѡагѡа,
Азды файдабыз литературагѡа.

Алай демеклик - джазама назму,
Ана тилимде сѡзлени тагѡа,
Ол да ана тилге кѡчюрюлмесе,
Ангылашмайды окѡуучулагѡа.

Анамдан кѡалгѡан ѡмюрюк саугѡам,
Сен да анам кирик сыйлыса, сѡзсюз
Башха тиллеге не уста болсам да,
Сени билмесем - мен тилден ѡксюз.

Эй ана тилим! Эс бѡл халкѡынга!
Джангыртыу чакѡгѡа джангыча кѡара.
Тилин билмеген кесин билмейди,
Кесин билмеген - хузумду-чола.

Артыкѡлыкѡ мени сыкѡгѡан джыллада
Сен да болгѡаненг “кѡон-кѡон гѡбелек”.

Энди орунг алдынг, тас болмай кьалдынг,
Бегидинг джерге, аумазлыкъ терек.

Мен сугъарайым, сен энтда кёрпей,
Джашна джангыдан бай битим бере!
Энтда тил тийир! Энтда тин кийир!
Эсинги джыя, орнунга келе.

Такъырлыкъда да тас этиб кьоймай,
Бергенед анам сени саугъагъа.
Эркинликде да, тил сакълаялмай,
Кьалгъанды башым мени кьаугъагъа.

Тас этгеними орнуна сала,
Кьыталгъанымы тышындан ала.
Кемликлеринги толтуруб толу,
Хар бир сёзюнге тикирал болуб;

Ана сют кибик тазалаб таза,
Кесиме ышана, сеннге да база.
Сабийлериме бермесем сени,
Джокъду адамлыкъым, сыйым да мени.

Сен миллетими мутхуз бюгюню,
Джиберме кьолдан хар бир игини.
Намысны, сыйны, джорукъну, джолну,
Адамда адамлыкъ сакъланса болду.

Сен, таулу халкъны джарыкъ тамбласы,
Тиялени ичинде тас болмай джаша!
Тазалыкъгъа да, теренликге да,
Аралгъа туююл, Байкалгъа уша.

Сен тюрк тиллени чынг эртдегили
Суу кьошулмагъан таза джууурту.
Сенден къалгъанла узайгъандыла,
Аллай чакъларын бираз унутуб.

Аны себебли, сени сакълауда,
Сыйлы борч бла терен магъана;
Не ючюн десенг, къалгъан тюрк тиллеге,
Сен ётер кёпюр, аумаз багъана!

ЗАМАН

Къышынгы да, джайынгы да
Ий, Заман!
Кёзюу-кёзюу, келиб - келиб
Къайытсынла.
Къаджыкъмайын, буйругъунгу
Бер хаман.
Толтурайым, тартынмайын
Айтсынла.

Алай а бир эсгертиригим
Сеннге:
Саулугъума заранлары
Джетмесин.
Таш ташытыб турлукъ эсенг да,
Меннге,
Джашлыгъым а чырт юсюмден
Кетмесин.

Сейир ёмюр зауукъ бла
Ётерча,
Керти айтханым, тюз этгеним
Джакълансын,
Джашауума джаным шукур
Этерча,
Миллетими эркинлиги
Сакълансын!

ТЕРЕН КЕНГЕШ ЭТДИЛЕ

Кёбден бери кёкде булут,
Ойнады.
Кёбден бери джерге тамчы таммайды.
Кюн кюйдюрюб, табигъатха
Къатылды.
Джер джарылыб, кысты-кысты атылды.

Акъ булутла, боз булутла,
Къарала
Минги Тауда джыйылыугъа
Кетдиле.
Бир демлеше, бир келише,
Бары ала,
Булут тилде терен кенгеш
Этдиле.

Къургъакълыкъгъа джюрексиниб,
Тиш къысыб,
Тюрсюнлери темир бетли
Болдула.

Ашыкъмайын, төгерекден
Чеб тутуб,
Кёк джюзюне тыкъ-тыкълама
Толдула.

Энди болду бютюн сейир
Тамаша:
Кишнейдиле, аджирлеча
Талаша,
Гюрюлдейле, бугъалача
Туруша,
Дюнгюрдейле, къочхарлача
Уруша.

Элияла отну отха
Чакъдыла.
Шыбылала кёкнү гёнюн
Къакъдыла.
Булутланы кёзлеринден
Шырылдаб,
Джуммай-джуммай джыламукълар
Акъдыла.

Кёк джылады... Джер къууанды...
Кюн тийди...
Минги-Тауну буйрукълары
Толдула.
Ёсгенле да суусаб ичиб
Къандыла.
Адамла да бек разы
Болдула...

САРЫ ТЕРЕК

Кёк чегетни арасында
Бир терек
Кёкнү орнуна сары кийим
Киеди.
Аны кёрсем, кюнден кюннге,
Бекден бек
Джаным джарсый, ичим къара
Кюеди.

Не эсе да тюшюреди
Ол мени
Джарлы анамы бир заманын
Эсиме;
Ачыкъ эте, мындан ары,
Джашауда
Кёк кийимни киймезлигин
Юсюне.

КЪАЧ

Бизни кёклени тюбюнден
Кетгенли бери джылы джай
Къобанны сууу кюн-кюнден
Тазадан-таза, сайдан-сай.

Къатыракъ аяз къагъады,
Чапыракъ джангур джауады,
Заманны базман табагъы
Къышны джанына ауады.

Къышлыкъда джашил алысын
Къырау мыйыкъла салалды
Кюн, джылыууну барысын
Кемден-кем эте барады.

Къыбыла таба турнала,
Бир тюзеле, бир булгъана
Кече-кюн демей ётелле,
Этер ишлерин этелле.

Джугъутурла да ойтлайла
Къашха эчкиледен тартына,
Кёзюу келгинчин сакълайла,
Бармай, аланы къатына.

Бичен ташыгъан ишчиле
Джигерлерине къатыла,
Ташыууларын джыялла
Фермаларыны къатына.

Джер, сары чачын джашыра,
Акъ гюлмендини атханды
Суу, залим къышха баш ура,
Мияла кибик къатханды.

ДЖАНГУР

Къара булут, джашиллене,
Къызара,
Джашлыкъ бере, джанкъылышча
Джашнайды.

Къызыл булут джаудуругъа
Гузаба
Къара таба къара ата
Башлайды.

Акъ булутла шауракълана,
Саргъала,
Ахырында багъыр бетли
Болдула.
Кюнню тую джерни башы
Къарамгъа
Барысы да тыкъ-тыкълама
Толдула.

Чыпчыкъла да, букъу бла
Джуууна,
Учуналла тазалыкъны
Шартына,
Джаяу джелчик, ышыкълагъа
Бугъуна,
Джангур ийис келтиреди,
Къатыма.

Сейир кёкню кюкюреген
Тауушу
Дюнгюрдетди ёзенлени,
Тауланы;
Къургъакъ кёзюу мылы бла
Ауушду,
Мелхум теджей, джангур деген
Саугъаны.

ЗАМАН БЛА ТАШ

Таш тёнгереп, келиб тюшдю
Джолну ортасына.
Джибергенди Аллах аны
Къуллерын сынаб.

Уллу тюлдю, ауурлугъу-
Пуд чакълы болур.
Ол джатады, озгъанланы
Кесинден къоруб.

Озгъанлада окъуулу да,
Къарангы да кёб.
Киши тохтаб, атмайд аны:
“Иги этейим!” - деб.

Андан джанлау, адет болду
Джолоучулагъа.
Мыйыкъ тюбюнден кюледи
Ол зат алагъа.

Бир кюн а, бир бек эсирген
Эслемей аны.
Юсю бла салгъан эди
Къара “Волганы”.

Таш да сынды. Машина да
Тюшдю сыртындан.
Джаш джатады, къобалмайын
Сыннган бутундан.

Гаичиле “терсни” терслеб,
Чауулгъа атдыла.
“Волганы” да чынды бла
Тагъыб тартдыла.

Буту сынган ауруу юйде
Юч айны джатды.
Андан сора сакъат болуб
Юйюне къайтды.

Аны атасы тѣзалмайын,
Ол ташха келди:
— Сенде терслик джокъду джаным!
Терс бизбиз, - деди. —

Этер ишин тындырмагъан -
Аман, - деб айтды. -
Адамланы былай бузгъан
Заман деб айтды.

Алгъын заман болса, сени
Биринчи кѣрген;
“Сууаблыкъ да, бюсюреу да
Табарма” - деген

Сансыз эте, санча кибик,
Кетмез эд ѳтјуб;
Кесингчала тургъан джерге
Къошар эд, элтиб...

МЕН БЛА БИЗ

“Биз” деген сёз кѳуралады
Хар кѳуру да “менле” бла,
“Мен” деген’а байланыбды
Арты, аллы да тенгле бла.

“Бизден” иги бир да джокѳду,
“Бизде” “менле” джарасала,
Орунларын толу тута,
Бир оноугѳа кѳарасала.

Алай болмай, хар “мен” кеси
Бирер джары бара эсе,
Алай “менле” “биз” болмайла,
Болумлары алай эсе...

Бу сагѳышха тѳшсе, башым
Айланады тѳб-тѳгерек.
“Биз” кѳчлю “биз” болур ючюн,
Деменгили “менле” керек.

Ма, сѳз ючюн, Зейтун кибик,
Алай “менле” табылсала.
Кѳалар эди кѳайсы “биз” да
Адамлыкѳдан алтын кѳала.

Алай болса, бир да ажымсыз,
Джер джюзюню адамлары,
Кѳб “мен” бла бир “биз” болуб
Джашар элле мындан ары.

КЪОЙ БЛА ТЮЗЛЮК

Эгиз къозула ёсдюред ана,
Дигиза болуб, къайгъырыб къараб,
Эки къозуну бири къатында,
Бири да арлакъда — терек артында.

Къатындагъы да, арлакъдагъы да
Отлай туралла, джабышыб джерге,
Заман болду, деб кёлуне келе,
Ана хамхотун кёлтюрдю ёрге.

Ол эсгередиди бир къозусуну
Узакъ болмайын отлай тургъанын,
Экинчини уа эслеялмайды
Ол кёзюучюкде къайда болгъанын.

Къой мангырады. Ол мангырауу -
Эки къозусун тенг чакъыргъаны.
Анга джууабха терек артындан
Келди эгиз бирни терк макъыргъаны.

Бирчиги ары, бирчиги бери -
Джолда бир бирин тюбед табдыла.
Сора экиси да ана къой таба
Дыбыртладыла — къызыу чабдыла.

Бири тирирек болур эд, баям,
Ортакъ анагъа чынг алгъын джетди.
Ол джетгенликге, эмизмей ана,
Тёгерек чабыб, мурукку этди.

Сора экиси да, айыра чекни,
Тенгден эмдиле бирер эмчекни...

Билселе эди бир-бир башчыла
Ол хайыуанча бирер тюзлюкню,
Сынатмаз эди Аллах онгсузгъа
Не джарлылыкъны, неда ёксюзлюкню.

“КЪАЙСЫННГА!” - ДЕРЕМ

Мен къалам болуб, сатылыргъа деб,
Тюшсем, тюкеннге:
-Кимге сатайыкъ сени? - деб алай
Сорсала меннге:

-Къайсыннга! - дерем, ана тилими
Татыуун тата,
Гитче халкъымы уллу хапарын
Теренден айта,

Кескин ачыкълай, уллу Къайсынны,
Фахмулу кючюн,
Аны къолунда джаза тургъанлай,
Бошалыр ючюн...

КЪАЧАННГА ДЕРИ?

Чегетден келген ол къынгыр аркъау
Мал джатмабызны этгенди белкъау.
Аны нёгери, окъча тюз терек,

Бола тургъанлай, былайгъа керек,
Сюелиб, сакълаб турады анда —
Келтирилмейди, джокъду аркъау санда.

Тюзлени орнуна тюшюб къынгырла,
Биз къынгырлагъа харс уруб, джырлаб,
Къачаннга дери турлукъбуз былай,
Кёзюбюз сынай, кёлюбюз джылай?

КЪАЙЫН АНАНЫ САГЪЫШЛАРЫ

- Тырнакъларын ёсдюрмеген,
Чачын кысха кесдирмеген,
Къаш башларын джюлюмеген,
Сатыулагъа джюрюмеген,
Уууртларын боямагъан,
Къол джумушун аямагъан,
“Юйюм!” - деген: “Эрим!” - деген,
“Айыб этер элим” - деген,
Къайынласанг, келинлерча:
“Келин!” - десем: “Анам!” - дерча
Аллай бир келиним болса...
Къызчыкъ табса, джашчыкъ табса,
Ол табханны мен да бакъсам,
Мен суйгенча алай болса,
Туудукъларым талай болса,
Къонакъ келсе, къонакъ кетсе,
Келин анга хурмет этсе,
Къарыуламай: “Артыкъ-кем!” - деб

Сыйлай билсе: “Джууукъ-тенг”! - деб
Джашаууму тауссам да,
Бу дуниядан ауушсам да,
Аллай келин юйде кълалса...

КЪОЙЧУ БЛА ДЖУКЪУ

Кълалкълб кълалдым да - сагълалб кълалдым,
Джокълдула малла - излерге чабдым.
Изледим... Табдым... Тубан да тутду...
Кълоркълу кълалгълны юсюне чылкълды.

Сагълалдан сагълал тууа, кълалшула,
Сагълал сюрюуню кълалралла была.
Башым оюмда, малым тубанда.
Тынч тълалюл эди, тълалю ол кълал анда.

“Бълалюнюб кетген болурму сюрюю?”
“Беклениб кълалгълан болурму бири?”
“Джанлы кълалтышыб чачхан эсе уа?”
“Сылхыры кери кълалчхан эсе уа?”

Джокълду сюрюуню санарча мадар,
Быллай болумда саналмайды мал.
Тубан кълалындан кълалын басынды,
Сагълал булутум бираз ачылды.

Кълалгългы гылалытны бучхагълын ийдим,
Джокълланлыкълланы джокълларгъл билдим.
Ардан джюрюучю мълалюзлю кра,
Иги кълалрасам, аллымда тура...

Бюгюн эртденбла Къоналий къошхан,
Ма, тюз аллымда ол бырнак къочхар.

Бу тукъум джокълау берликди файда,
Акъ сылхыр токълу, ол да былайда.
“Энди алчыланы излейим”, - дедим.
Айлана барыб кёк иркни кёрдюм.

Тёртмюйюз да бар, акъ къочхар да сау,
Къайгъымы чачды бу къадар сылтау.
Болушханлыкъгъа малны таныуум,
Арсар этеди сокъуранууум:

“Нек этген эдим теке къалкъыуну?
Нек табхан эдим мынча джарсыуну?
Тилеб келсе да саулай тукъуму
Энди къатыма къоймам джукъуну...”

Кетиб бошалмай энтда сагъышла,
Джашау этелле, башымда къышлаб:

“Башха малла да болурла мында?
Кёб кёрюнеди сюрюу тубанда...”
Къыйынды айтыу кертисин, тюзюн,
Санаб санларын билгинчи, тизиб...

БАГЪЫЛГЪАН ИРК

Багъалла сени, болгъанса кютю,
Кюрешмейдиле къыстаб, не тюртюб.

Теджейле табыб, ашны маджалын,
Сен а билмейсе ёлюр болджалынг
Кечеден кюннге джетиб келгенин,
Аш, суу аны ючюн кёб теджелгенин...

Джазыкъсынама джутланыб чабсанг,
Ашаб турлукъча, джашаб турлукъча,
Аслам эндирсенг, келлик аджалны
Кесингден ары кери бурлукъча...

Мени умутум да алайыракъды,
Дуния рысхыны мен бошарыкъча,
Ёлмей, къарт болмай, насыбдан толуб,
Бу таула бла тенг джашарыкъча.

Кечем джукъусуз, кюнюм тынгысыз,
Насыбны сюрюб, тутаргъа ышанлай,
Ол къачхан кийик, мен къуугъан уучу -
Тохтаусуз барыб турабыз алай...

Бирчалыкъ кёбдю сен бла менде -
Тамбладан мен да билмейме хапар,
Башхалыгъыбыз - мени оюмумда
Къайгъы, сагъыш да, умутла да бар...

ДЖАНЫМДАН ДА БАГЪАЛЫ

Ёмюр деген - ётюб баргъан бир кеме.
Ол кимни да - Миндиреди бир кере.
Умут деген - Насыбланы джюгени,
Джашау деген - джюрекдени суюгени.

Джылны джайы кетиб къачы
Джетгенча
Джашлыкъ кетиб, къартлыкъ джетиб
Къалгъынчы.
Бир заманда къарт атама
Этгенча,
Мурдар аджал татлы джанны
Алгъынчы.

Мени къастым: урунууну
Ийнакълай,
Терсни терсча, тюзню тюзча,
Кёрюрге.
Ёмюр бла: бирге неда
Алгъа атлай
Ата джуртха кыйынымы
Берирге.

Джашау сейирд, джан татлыды
Аланы
Не джашырыу бек сюеме
Кертиси.
Джашауумдан джанымдан да
Багъалы,
Ата джуртум!
Ана тилим!
Экиси!

БАР - ДЖОКЪ

Сюеги бар - сыны джокъ.
Къамасы бар - къыны джокъ.
Къуллугъу бар - чыны джокъ.
Тирмени бар - уну джокъ.

Къармагъы бар - къылы джокъ.
Къалагъы бар - къуму джокъ.
Гыржыны бар - тымы джокъ.
Тюнгючю бар - улу джокъ.

Маллары бар - къулу джокъ.
Къызлары бар - тулу джокъ.
Кёгети бар - чуму джокъ.
Тауушу бар - шуму джокъ.

КЕЛИШЕЙИК

Бюгюн кюнюм - миннген атым,
Муратларым - джюгени.
Къызыу чаба, тамбла таба
Алыб барады мени.

Тамблам - манга тюбер насыб,
Танымагъан къонакъбай,
Алына барама талпыб,
Андан ашхылыкъ сакълай.

Тюненем а - тюшген атым
Кёзюм кёрмез энди аны

Къалай сейиирд кеси сартын
Къуралгъаны дуняны!!!

Кел, табигъат, келишейик!
Урунайым, салыб бой.
Хар кюнюмю тамбласына
Тюбей-тюбей турма къой!

ЗАМАН КЕЛИР

(90 джылла)

Заман келди... Джутла бары
Чабдыла:
Узайдыла; урлай, тонай,
Юлеше;
Чабмагъанла, сейирсиниб
Къарайла;
Бетибизни сакълайыкъ, - деб
Кюреше.

Заман келир, джангылычын
Тюзете,
Терс оноула бирем-бирем
Тозарла.
Чачайырла, харам хакъдан
Тойгъанла;
Чабмагъанла, чабханланы озарла.

КЕТГЕНДИЛЕ ТАУЛАГЪА

(90 джылла)

Аякъларым джюрюйдюле,
Къулакъларым эшите;
Бул-бул тилим сёлешеди,
Эки къолум иш эте.

Ёбгем солуй, кёзюм кёре;
Джюрегим да урады.
Хаух джаным а, излегенин
Табалмайын турады.

Ол излеген: намыс, насыб;
Табылсала, саугъагъа.
Ала уа, кийикле болуб
Кетгендиле таулагъа.

ТАБЫН ЭТЕЙИК

Биринчи тенгим - шохуму шоху.
Экинчи тенгим - джаууму джауу.
Ючюбюз бирге сейир джашайбыз,
Болмай кишини кишиге дауу.

Шохуму шоху шохума келсе,
Менсиз тюбешиу болмайд алада.
Джаууму джауу джаууму кёрсе,
Меннге да базыб сёлешед анга.

Биз төртёуленбиз... Джауум а джангыз,
Ол да келишсин! Биз да кечейик!
Сёз да бир болсун, иш да бир болсун,
Тюзюн айтайыкъ, табын этейик.

ТӨРТ ТУКЪУМ

Хар адамны төрт тукъуму -
Бири бла джазад атын.
Эрге барма сен алагъа,
Не уа аладан алма къатын.

Келин алсанг, къыз берсенг да,
Ол төрт тукъум сакълансынла.
“Тау адетни тутады!” - деб,
Сени бла махтансынла.

Туудугъунг да къатышмасын,
Төрт тукъумну төлюсюне.
Къарачайны бу джоругъу
Юлгю болсун Джер юсюне.

ТЕНГИНГ ТИЛЧИ БОЛСА

Тенгинг тилчи болса,
Джюрек айры болур;
Джюрек айры болса,
Арты къайгъы болур.

Арты къайгъы болса,
Джетген оноу этер.
Джетген оноу этсе,
Сыйынг кери кетер.

Сыйынг кери кетсе,
Къайтыб келмез бери.
Иш алайгъа джетсе:
Мамукъ отдан кери!"

* * *

Айран ичкен къыйын тюлдю -
Ийнек кютген...
Эрге баргъан къыйын тюлдю,
“Этек бюкген”...
Ийнек кютген, аны саууу,
Къарагъаны,
Урудан да, бёрюден да
Сакълаб аны.
Орну, сютю, бузоууну
Къайгъылары.
Айран болмаз, этилмесе муну бары.

Эрге баргъан, къайын юйню
Сыйын кёрсе,
“Ау бла кирдим, сал бла чыкъмай,
Чыкъмам!” - десе.
Ана болса, тенглик эте,
Баргъанына.

Этек бюге билед дерге
Боллукъду анга.
Этек бюге билмегенлей барсанг
Эрге,
Тартмаз насыб, эр юйюнгде
Сени төрге...

АМАН БЛА ИГИ

Чыкыгъандыла джолгъа
Аман бла иги.
Биргесине барад
Игини игилиги.

Аман да элтеди
Осал халилерин.
Сейирсинирчады
Ким да аланы кёрюб.

Баралла даулаша,
Тохтай, тюше мине;
Чыртда сукъланмайла
Была бир-бирине.

АНАМЫ БИР КЁРЮБ

Анангы кёрюрге
Джап-джангыз бир мадар:
Джап-джалан аякълай,

Бу джолну кет да бар,
Ёмюрюнг джаяулай,
Къарамай артынга,
Туз джюклеб сыртынга,
Къыйналмай ахлунга,
Муратынг толлукъду,
Анангы кёрлюксе,
Алай а, не келсин:
Олсагъат ёллюксе, -
Деселе да меннге,
Чыгъар элим джолгъа:
Къууанч бла аджал
Экиси да алда!
Джашаргъа да суюе,
Кёрюрюм да келиб,
Ёлсем ёлюр эдим,
Анамы бир кёрюб!...

КЪОЛ ДЖАУЛУКЪЧУГЪУМ

Атамдан къалгъан къолджаулукъчугъум!
Сенден багъалы болурму джугъум?

Бетими сууун сюртмейме санга,
Къолуму кирин джакъмайма санга,
Не ючюн десенг, алай этерге
Тыйыншлы тюлдю, артыкъ да манга.

Кёзюмден чыкъгъан исси джыламукъ,
Мен сени бла сыйпасам аны,

Джарыкъ кѳрелле мыдах кѳзлерим,
Себеблик беле ол сыйпалгъаны.

Ич хурджунума салама сени,
Алай мылылай, бетими сылаб,
Сора мыдахлыкъ ташлайды мени,
Ары деричин турсам да джылаб.

САНАУ МЫНЧАКЪЛА

Атамдан кълалгъан санау мынчакъла!
Унутмагъанма мен сабий чакъда:
Иегиз атам, сизни этер ючюн,
Аямай, салыб чемерлик кючюн;

Залыкъылдыдан тѳгерек джонуб,
Сиз, чыбыкъладан мынчакъла болуб,
Къуран айтханны эсине ала,
Хар санау сайын бир бийлик сала.
Энчи сыйдамлаб хар биригизни,
Чилле халыгъа тизгенин сизни...
Чилле халыны къатлаб-ийириб,
Анам берген эд, мелте тийириб...

Эй заман, заман... Анам бар заман!
Бушууну манга джолу джар заман...
Сиз туугъан ингир... Атам сау заман...
Джюрегим ёхтем, кѳлюм тау заман...

Кетдиле джылла. Къалдым атылыб,
Кёргюздю заман манга къатылыкъ.
Анасыз этди, атасыз къойду.
Джашау къаламы тубюнден ойду.

Атамдан къалгъан санау мынчакъла,
Сиз анга нёгер, манга да къууанч.
Мен сизни кёрсем, ол сау болгъанча,
Мыдахлыгъыма табама джубанч.

Атамы сизде къол чемерлиги,
Атамы сизде иннет бирлиги.
Атамы сизде кертилик шарты,
Тилек тилей эд ол, сизни тартыб.
Сиз бармагъында, сиз бууунунда,
Къол аязында, джан хурджунунда,
Бош кёзююнде бир къолу сизде,
Санай эд, сизни болушлукъ излеб.

Мен сизни тартсам суююнюб - сынаб,
Бары да келед кёзюмю аллына.

Балаууз ичген чилле халыгъа
Ол джараштырыб тизгенди сизни,
Ненча минг кере санагъан болур,
Биремлеб тарта, хар биригизни...

Этген нюзюрюн толу толтура,
Джетдирген сайын санауну джюзге.
Къолуну тери, кёзюню сууу,
Суймеклиги да - синггенди сизге.

Уллу бийликде джашил инджи чох,
Анам харибни чемер кьол ызы.
Санау мынчакъла! Тартама сизни,
Сюйгенден суюе, къызгъандан къызыб...

Тартама сизни мен къайта-къайта,
Сууаб, сёзлени суююнюб айта,
Атам, анам да келиб эсиме,
Дараджа таба сизден кесиме...

БУЛУТЛА БЛА УМУТЛА

(Джыр)

Булутла кёкде, умутла кёлде
Джаратылгъанлы джашайла,
Ала эгеч къарнаш тюл эселе да -
Бир бирлерине ушайла.

Булутла кёкде, умутла кёлде
Туусала да алай тууалла.
Къурала, кете; ишлерин эте,
Бир кемлеринде туралла.

Бир башхалыгъы: чууакъ кюнледе
Кёкню булуту болмайды.
Адамны ёмюрю тауусулгъунчу,
Умуту тохтаб къалмайды.

АУУР СЁЗ

Дженгил адам
Ауур сёзню кёб айтыр.
Айтыр-айтмаз -
Сокъураныб, терк къайтыр.

Айтханы уа -
Отха салам атханча,
Къайтханы уа -
Джукълатыргъа чабханча.

Гинасуу да,
Къоргъашын да, алтын да,
Дженгилдиле
Ауур сёзню къатында.

Ол ётгенча
Бояу сингмез, окъ ётмез,
“Къылыч джара
Битер, сёз джара битмез!”

* * *

Умутладан учунуула
Туугъанлай,
Талпыуланы джангылары
Ёсдюле.
Муратыма джетеме деб
Тургъанлай,

Тыйгъычларым джолларымы
Кесдиле.

Огъай! Тыйгъыч джолуму чорт
Кессе да.

Аны хорлар умутуму

Кесалмаз,

Къаршчылыкъ кюч къар джаугъанча

Ёссе да,

Насыбымы алай эрек

Эталмаз.

ХАР БИРИБИЗГЕ

Кесими тынчлыгъым:

Юйюме кёре.

Юйюмю тынчлыгъы:

Элиме кёре.

Элими тынчлыгъы:

Къралгъа кёре.

Къралны тынчлыгъы:

Дуниягъа кёре...

Чынг уллу тынчлыкъ

Дуниягъа болсун!

Андан да уллусу -

Къралыбызгъа!

Андан да уллусу -

Бизни элибизге!

Андан да игиси -

Хар бирибизге.

ХАР КИМ КЪОРКЪУБ КЪАЧХАН

— Бир затым барды да:
“Джетди! Джетди! Къач!” - деб,
Халкъ андан къачады.
Ол а джетер, джетмез
Чомарт къолу бла,
Берекет чачады.

Мен ашыкъдырмайым,
Иги сагъыш этда -
Билала эсенг, кёр!
Алай тьююл эсе,
Юретген хакъыма
Элледен бир эл бер. -

— Ий не зат эсе да
Бир сейир зат болур,
Билалмадым аны.
Ол да чомарт эсе,
Мен да чомарт болуб,
Барейим Басханны.

Басханны аманлыгъы
Таудан, ташдан кери;
Игилиги - бери.
Ол да неди десенг:
Кёкден джаугъан джангур
Билмегенинг сени.

ТАТЛЫ БЛА АЧЫ

— Бир затым барды да,
Аллы балдан татлы,
Арты туздан ачы.
Бил! Билалмай эсенг,
Эл бер да, тынгыла.
Мен айтайым ачыкъ.

— Бек кёб сагъыш этдим,
Хар къалайгъа джетдим.
Билалмайма, тюзю,
Озса да санга озсун,
Айт сен ол затынгы,
Бердим Сары-Тюзню.

— Да, Сары-Тюзню да,
Игилиги бери,
Аманлыгъы кери,
Ол да неди десенг:
Джаш кёзюуюм бла
Къарт заманым мени.

ЭНТДА

Энтда кетди ёмюрюмден
Бир кечем.
Энтда келди эски джерге
Джангы танг.
Энтда узайды бюгюнюмден
Тюненем.

Энтда джашайд, туу санлада
Даулу джан.

Энтда тюшдю джангы оюм
Эсеме.

Ал кюнюнде битмегенни
Бошаргъа.

Энтда умутум борчлу болду
Кесеме.

Насыблагъа джангы насыб
Къошаргъа.

СЁЗЛЕ

Бир-бир сёзле чапыракъдан
Ётмейле.

Бир-бир сёзле темирни да
Тешелле;

Бир бирлери къууанчланы
Къурайла

Башхалары насыбланы
Кеселле.

Сёзден кючлю джукъ да джокъду
Дунияда

Къурутурукъ къутхарлыкъ да
Алалла;

Адамланы бир сыйлай, бир
Термилте,

Ёмюрледен ёмюрлеге
Баралла.

ОНОУ БЛА ЭТИМ

Чалыб тургъанлыкъгъа
Джыйылмаса дырын;
Бет джарыкълы болмаз
Бичен ишлеб джыйын.

Джыйыб тургъанлыкъгъа,
Къошмасала чалыб;
Уялыр бетлери
Къышлыкъ къатыб къалыб.

Бирге болмасала
Оноу бла этим.
Малда тѣлю болмаз,
Сабанда да - битим.

АЛМАЛА

Бишиб-бишиб агъадыла
Алмала.
Алкъын кѣбдю терекде да
Къалгъаны.
Андагъыла бери тюшген
Болмаса,
Мындагъыла ёрлемезле
Энди ары!...
Бир акъылым бу джорукъну
Бегитсе,

Экинчиси башха тюрлю
Айтады:
“Боллукъдула была да ары
Чыгъаргъа -
Кёзую келсе, суу да орнуна
Къайтады.

* * *

Сен кесинг кесинги
Кесинги къолунгдан
Ийген эсенг джерге;
Нек гурушха этесе,
Хар озгъан озгъаннга:
— Кёлтюрмейд! - деб, - ёрге?

Энтда тюзеталсанг,
Кесинг башларыкъса
Тюзетиб терсинги,
Энтда кёлтюрелсенг
Кесинг тебрериксе
Кёлтюрюб кесинги:

Айран тамгъанлыкъгъа,
Сют ачыб къалмайды,
Теркирек къайнаса;
Сюек сынганлыкъгъа,
Сан сакъат болмайды
Уста къол байласа...

МЕНИ БОРЧЛАРЫМ

Атама борчум, анама борчум,
Эгечлериме, къарнашларыма;
Тенгиме борчум, элиме борчум,
Ата Джуртуму саулай барына.

Керек затымы тыймайын бере:
— Болдунг энди! - деб айтмагъанлагъа;
Мени къолумдан келе тургъанлай.
Менден болушлукъ табмагъанлагъа.

Бутума борчум, къолума борчум
Бирин чыгъардым, бирин сындырдым
Аллахха борчум - аны кючюнден
Бюгюннге дери джан бермей турдум...

Атам бергенин ёнкюч береед,
Анам да алай эд - алмай кетдиле.
Аллыкъ эдиле, къайтаралмадым;
— Борч салмайбыз! - деб кечим этдиле.

Ата, ана кечиб “Хо!” - дегенликге,
Къайтармагъаным тюшед да эсиме:
“Мен терс болгъанма!” - Мен адам тюлме!”-
Деб дау салама кесим кесиме.

Энди джангыдан джашасала эд,
Бир мадар болуб, ала дуняда;
Не сёз айтмазем, не уа иш этмезем,
Ол экисини джанын кыйнагъан.

Эгечге борчум, къарнашха борчум,
Атам анам да этген осият:
“Онглунг онгсузун ташламасын” - деб
Бирин бирине этеме аманат.
Хоншум иссиге бир салкъын терек,
Джауумгъа джамчы, суусабха айран;
Хоншу кечеде да керек -
Сюйсенг юйде тур, сүйсен кенгде
айлан!
Джуртха кертилик, тенгнге кертилик!
Барын да этеме, къарыйды кючюм
Терсни тюз етиу, тюзете билиб,
Борчну бораны шаушалыр ючюн.

ДЖУМДУРУКЪ

Кетиб баргъанны
Ызындан джетдим.
Бир сынайым деб.
Самаркъау этдим:

— Насыбынг барды,
Акъылынг джокъду,
Иги джаш! - дедим.
Ол терк тюрленди:
Бети кегерди,
Бурну кенгерди.

Тюрюн джаратмай:
— Ойнаб айтаем -

Дедим джуудуруб.
Олсагъат мени
Къулакъ джаныма
Тийди джумдурукъ.

ДЖУКЪУ

- Джукъу, къайдан келесе? -
- Джигербекден -
- Энди къайры бараса?
- Эринчекге -
- Ызынга келликмисе? -
- Огъай энди... -
- Неди муну себеби? -
- “Кет!” - дегенди.
- Эринчек къоймаса уа? -
- Баш урлукъду - Мени къатыш заманын
Ашырлыкъды.

ИНГИР

— Ингирге дери ой-ой-ой заман!...
Аны да этерме, муну да этерме
Иш менден къачса, табылыр мадар:
Къайры барлыкъды? Хо, бир джетерме...

Джукъу да керек, тынгы да керек,
Эрикгеним да бир кесек кетсин!
Хаулеликден да къалмайым эрек,
Заман зауукъну тентериб ётсюн!...

Деген оюмла кючлеб башымы,
Хайырланмайын, кюнюю ашырдым.
Умут байлыкъ да кетди, къорады,
Ингир а, бетден бетге къарады!...

КЪАМА

Биз тартышыргъа тебреген эдик,
Къама уа мени къолумда эди.
Сюйсем джитисин, сюйсем да сабын
Анга берирге бойнумда эди.

Джитисин берсем - хорларыкъма мен.
Къаршчыма табы - узатсам сабын.
Уялмаз ючюн алайда бетим.
Сабын узатдым, бузмай адетни.

Туруб тартышдыкъ...
Джибермей турдум!
Сора нёгерим, къаманы бурду...
Къолум кесилди... Ийдим къаманы.
Алалмай неда тыялмай аны.

Он бармагъым да бирден къаналла,
Хорлагъаннга уа, мени саналла!!!

БЁРЮ БЛА САМЫРЛА

Талайдыла эки самыр
Бир бирлерин.

Кюрешелле айыралмай
Иелери.

От аталла, суу къяуялла -
Бир да, бир да!...
Юслерине джагъылады
Къан да кир да...

Ол кезюуде бёру улуду.
Къоркъуу сала.
Анга юрдюле, талашыуну
Къоюб ала...

НАСЫБ БОЛСА

Ётген ёмюр, айтылгъан сёз,
Атылгъан окъ,
Ючюсюн да къайтарыргъа
Чырт мадар джокъ.

Насыб болса, ётген ёмюр
Джараб ётер.
Айтылыр сёз магъанадан
Артмакъ этер.

Атылыр окъ атылыргъа
Керек болмай,
Джюрюмеген ачха кибик
Къалыб кетер.

КЕТИБ БАРАМА

Кетиб барама, сейир дунягъа
Кёб сагъыш эте,
Джолум къысхара, кючюм кемее,
Ёмюрюм ёте.

Джол узакъмыды, джол джууукъмуду, -
Билмеймен аны.
“Узакъды - де да, бар да тур!” - дейди,
Къадарны айтханы.

Аджалым джетиб тура эсе да,
Ол да белгисиз.
Мени ёмюрюмю ёлчесин къадар,
Салгъанды менсиз.

Мен ангылагъан: ётгени сайын
Кюн неда кече;
Къысхадан къысха бола барады,
Мени ёмюр ёлчем.

Берги джанындан къорай баргъаны
Кесиме ачыкъ.
Аргъысына уа къошула болмаз,
Чыртдан да бир джукъ.

Бу барыу мени элтирик болур,
Барса келмезге.
Не ючюн десенг, киши да туугъан
Болмаз, ёлмезге...

ЗАМАННЫ КЮНЛЕРИ

Ётюб барадыла
Заманны кюнлери.
Сейир боладыла
Адамла тюрлениб.

Сен да бирлерисе,
Ол тюрленгенлени.
Айтайым дегеним,
Аны юсюнден мени:

Нек джукъланыб кълды
Ол джакъгъан отубуз?
Нек сууутуб къойду
Исси джюрекни буз?

Сен нек кълдынг болур
Менден былай дёнгюб?
Къалай селешеек
Хар ким ичин тёгюб?

Ол да бир заман эд,
Заманны заманы.
Бир зауукъ этер эд
Энтда аны табалыб...

Къалай кёб эдиле
Ол кёзюуде умутла...
Урлатымбы къойдукъ
Биз аланы джукълалар?...

Огъай! Кетмегенле,
Энтда менден ала.
Сен тас этгенинге
Турама къыйнала...

Энтда къайтарайыкъ
Кёзююню кюрешиб.
Энтда юйюр болайыкъ
Джангыдан бирлешиб.

Мени джети къаллым
Айырылсын тенгден.
Табалай болурла
Сюймегенле кенгден!...

ДЖАНГЫРТЫУ

— Ол адам сизни ангылаялмай,
Кесим келгинчи тургъанды сакълаб,
Бу джолдан сора джангыз биринги
Махтарыкъ тюлме: “Иги!” - деб джакълаб. —

Дедим бек суйген назмуларыма
Ачыу да бола, кёлюм да къала:
— Сен къаябызса, биз чауулунгбуз,
Сенден акъгъанбыз, - дедиле ала.

Мен билген бла ала терс элле,
Ала айтыудан а мен терсни терси.
Ол бетни алыб къалмаз ючюннге,
Тёре къурадым кесимден кесим:

Магъана чарсда болумну сынай,
Тюрлениу теджей хар къайсысына
Кимини башын алыб баш салдым,
Кимине кёз-къаш этиб баджардым.

Кимини аягъын кесдим да - аякъ,
Кимине - мыйы, кимине - джаякъ.
Кимин миндедим. Кимин джамадым,
Этилген ишни табха санадым...

КЪАРАЧАЙЛЫ

Къарачайлы къонакъ алыр,
Аны аллына барын салыр.
Кесин къыйнар, аны сыйлар,
Джарыкъ болур; ойнар, джырлар.

Хапар айтыр, хапар сорур,
Келген адам рахат солур,
Ол аны кёлуне джетер,
Энтда келир кибик этер.

Къонагъындан джукъ джашырмаз,
Аны юйюне къуру ашырмаз.
Джокъ эсе да бардан алыр,
Къолуна, джолуна салыр.

Къууаныр ол бергенине,
Юйге къонакъ келгенине.
Суйюнюр ол этгенине,
Къонакъ джарыкъ кетгенине.

Къонакъ келсе, джарлы да бай,
Къонакъ келсе - кече да кюн.
Къарачайда адет алайд:
Сагъыш этсенг, игид бютюн!...

Муну барын, къарачайны
Адетид деб ангылагъан,
Сюйген заманында келсин,
Къарачайгъа быллай адам!

Аллай болмай къарачайлы,
Менден къоркъуб не джалыныб,
Не бетсиниб, не сатылыб
Сыйлайды деб ангыласанг,
Ажымсыз бол; джангыласа...

Сени эсинге ол зат келсе,
Къонакъбайынг аны билсе;
Алмаса да бергенлерин
Къонакъ этмез теджеб төрюн.

Кёзден махтай артдан сёксенг,
Чыгъа барыб сёзюн этсенг,
Адамлыкъдан болсанг кери -
Хоншусу да къоймаз сени.

АСЛАН БЛА БЕГЕДЖИН

Аслан табды бир кючюк,
Бегеджин а - он бала.
Балаланы юсюнден,
Сёлешелле энди ала:

— Экини бири ёлсе,
Бири къалыр! - дейдиле.
Джангызны кеси ёлсе,
Неси къалыр? - дейдиле.

Сени биринг, мени онум, -
Къууанама мен анга.
Неди меннге оноунг? —
Деди тонгуз асланнга.

Аны сёзю асланны,
Джебегине джетгенди.
Сора ол бегеджиннге,
Быллай джууаб этгенди:

— Аз болса да кёбюнге,
Алышмайма азымы.
Онусу да чабмазла,
Джангызыма базыныб.

Мыстыса да мыстыса,
Тентекледен башханг джокъ.
Он огъай, джюз табсанг да,
Ичлеринде Аслан джокъ!

ЭШЕКЛЕ

Бир эшекни атла бла
Салдыла чарсха,
Атла джетиб, озуб кетиб,
Къалды ол чынг артха.

Сора ант этиб, кёзюу къарай
Джерге эм кёкге,
Ёч бердиле, махтау салыб,
Чабхан эшекге.

— Нек кълдыла, нек алмалла
Атла ёчню десек -
Анга джууаб: “Саугъа берген -
Ол да бир эшек”.

ДУНИЯ

Дуня - деген бир сейир тюш,
Джокъду чыртда кыйыры-учу.
Алын ача, артын джаба,
Къайры эсе да барад учуб.

Адам аны битимиди,
Джаратыла, чирий, чагъа.
Умут байлыкъ бошалмаса,
Олду насыб адамлагъа.

Джашау деген - ёсген ёсюм.
Заман деген - бир баргъан суу.
Джазыу деген - кимге насыб.
Кимге къууанч, кимге - бушуу.

ОНГСУЗ БЛА ОНГЛУ

Кюнлерим келиб кетелле,
Аджалым таба элтелле...
Аллына баргъан ишим джокъ,
Иш баджарыргъа кючюм джокъ.

Дуня - бир сейир джомакъды,
Тюзлюк - бир келир къонакъды.
Джолоучулукъда джашайды,
Джылны чагъына ушайды.

Келсе, джоругъун салады,
Кетсе джугъусу къалады.
Ол узакъ аякъ урмайды,
Басылыб джашаб турмайды.

Джашау - чыгъана терекди,
Орта-орталары кегетди.
Чыгъаналары чанчыла,
Кегетлери уа - татлыла.

Къарыулу къоллукъ салады,
Суйген кегетин алады.
Онгузну джокъду къоллугъу, -
Къуру да алайды боллугъу...

Къагъылгъан терек - онгузну,
Къагъыллыкъ терек - онгуну.
Буду джашауну джоругъу, -
Къуру да алайды боллугъу...

Къарангы тарлыкъ - онгсузну,
Джылыулу джарыкъ - онгуну.
Буду джашауну джоругъу, -
Къуру да алайды боллугъу...

Дуня - бир сейир джомакъды,
Тюзлюк джашауда къонакъды.
Иги боллукъ эд джерлешсе,
Онгсуз онглугъа тенглешсе.

Онгсуз онглугъа тенг болмаз,
Тюзлюкню атасы келсе да.
Эки эгизни да бири онглу,
Ана бирча тенг кёрсе да.

КЮНЛЕРИМ

Заман менге бёлюб берген
Кюнлерим!
Сизни бла къошулама
Джашаугъа.
Сизге тюбеу - неден да бек
Сюйгеним:
Хар къайсыгъыз джаныма тенг
Бир саугъа.

Хар кюн сайын: “Ишим битсин!”
Дегенлей.
Тынгысызлыкъ къайгъырыуун
Этеди.

Хар кюн сайын джангы Бюгюн
Келгенлей,
Эски бюгюн тюенеге
Кетеди.

Тюенеле бир-бирине
Къошула,
Турлукъдула, ахыр Бюгюн
Баргъынчы,
Ашырмазма Бюгюнлени
Бошуна,
Келир Тамблам келмей тохтаб
Къалгъынчы.

Келликлерим абынмайын
Келирле,
Келгенлеге тазалатсам
Джолларын.
Теджеб насыб, сыйлаб сый да
Берирле,
Чырмау чыкъмай, иги болса
Халлары.

Бюгюнлюкде джокълайла
Кюнлерим,
Джашау джаннга джашар мадар
Табады.
Бюгюнлюкде айланады
Тирменим,
Гюрбесине алкъын мюрзеу
Агъады.

Бюгюнлюкде бурулады тирменим,
“Унну таза чыгъарсам!” - деб
Тартады.

Бир акъылым: “Бу халындан
Тюрлениб,
Бюртюк тюшмей къалыр да!” -
Деб айтады...

Джашау, сенден бир тилерим,
Бёлюб эс:
Къуру айланыб, таш тартарча
Болмасын.

Алай болса, къырыгъыны
Сууун кес!

Илипин а барсын, тохтаб
Къалмасын

ЗЫРАФ КЮНЮМ ОЗМАСЫН

Къаламымы къыйгъан сайын
Къыйылыб,
Ингичкериб, ишге хазыр
Болады.

Къагъытыма джазгъан сайын,
Къыйыры
Къысхартыла, тауусула
Барады.

Кюнюм тийиб, батхан сайын,
Ёмюрюм,
Къаламымча кемейгенин

Унутуб:

— Ёлмей неда къарт болмайын,
Былайлай
Турлукъса, - деб бегитеди
Умутум.

Тауусулса, тауусулсун
Къаламым,
Сынмасын не керексизни
Джазмасын,
Ётсе ётсун, кетсе кетсин
Заманым, -
Ортасында зыраф кюнюм
Озмасын!

Ёмюр мени арбасындан
Атхан кюн
Джер бешикге бёлесе да
Миллетим,
Джашау кибик, джашаб турлукъ
Халкъымы
Джюрегинде джюрюб турсун
Иннетим.

ОЮМЛА

ИШЛЕРИМ

“Мени эт!”... “Мени эт!”... “Мени эт!” - деб
Талпынышыб гузаба,
Басынчакълаб келелле,
Ишлерим мени таба,

Этген сайын этерим
Тауусула, къошула,
Кюрешеме, заманны,
Джибермейин бошуна.

ХАЙЫРЫМ ТИЙСЕ

Бир джаяулай, бир улоуда
Барама,
Табханымы артмагъыма
Салама,
— Адамлагъа хайырым тийсе -
Дейме,
Джыйгъанымы джамагъатха
Теджейме.

КЪУЛАГЪЫМА КИРМЕЙЛЕ

Назмуларым кючледиле
Ангымы.
Аны бла хайырланган
Алалла.
Башха сёзле къулагъыма
Кирмейле,
Кирселе да, эсге алынмай
Къалалла.

АЛАЙ ДЖАЗАЛСАМ НАЗМУНУ

Алай джазалсам назмуну
Джылыуу халкъгъа джетерча;
Хар келген тёлю джаратыб,
Кесине нёгер этерча;

Хар кетген тёлю тансыкълай,
Артында къоюб кетерча,
Ол, анча сайын заманны
Кёпюрлеринден ётерча.

ОКЪУТАЛА ЭСЕ...

Окъутала эсе,
Кеси кесин китаб;
Берирле багъасын,
Ким сёгюб, ким махтаб.

Окьуталмай эсе, -
Къыйын бары зыраф:
Кетген къагъыт джылай,
Джазгъан адам мыдах.

ЧЫНГ БАШ САУГЪА

Джаза эсем, мен назмуну,
Окьуй эсенг, сен аны.
Зыраф болмай къала эсе,
Анга кетген заманынг;

Энтда амырынг тарта эсе,
Мен джазгъанны окьургъа,
Олду манга чынг баш саугъа,
Кёз битгенча сокьургъа.

УНУТУЛУБ КЪАЛМАЙ

Аллахым, сен меннге
Бер аллай бир болум,
Иги муратыма
Толу джетер кибик.
Ёлгенден сора да
Унутулуб къалмай,
Саула бла бирге
Джашау этер кибик.

САУЛУГЪУМУ СЫЙЫРМА!

Сен, табигъат, саулугъуму
Сыйырма,
Урунайым, буйругъунга
Салыб бой;
Узакъ ёмюр тилемейме
Кесиме:
Хар кюнюмю тамбласын да
Кёрме къой!...

ДУНИЯ!

Эй, дуня, дуня! Ёлюсюз дуня!
Ауалы бизге белгисиз дуня!
Ахыры да алай къалаллыкъ дуня!
Джарата, джута бараллыкъ дуня!

Татлы дуня - татыусуз дуня.
Ачылу дуня - ачыусуз дуня.
Онглуну джакълаб, кёлтюрген дуня,
Онгсузну теблеб, ёлтюрген дуня..

ЭКИ МАДАР

Миндирген эсенг биреуню юсюнге;
Келтирген эсенг, бир талай джерге;
— Тюш, арыгъанма! - дегенлигинге,
Ол, таукел болмаз тюшюб кетерге...

Быллай болумгъа тюшгенни туру,
Эки мадары болады къуру:
Бири; тик бола, башын терк алыу.
Бири; джау болмай, кёлтюрюб барыу...

ТАТЛЫДАН ТАТЛЫ

Мийикден мийик чыкъгъанынг сайын,
Ёрлеген джолунг, къыйындан къыйын.
Къыйындан къыйын болгъаны сайын,
Ёсгенден ёсе барады сыйынг.
Ёсгенден ёсе баргъаны сайын,
Игиден иги, сейирден сейир.
Сейирден сейир болгъаны сайын,
Татлыдан татлы, сен тургъан ёмюр.

ЧАЧЫЛМАЗ ЮЧЮН

Мен суусаб болуб, термилген чакъда,
Теджеме меннге тузлу чабакъла...
Баргъа: “Джокъ!” - деме, акъгъа уа: “Сары!”
Чачылмаз ючюн биз бирер джары.

Мен, табигъатдан джангур тиледим,
Сен: “Керек тюлдю, кюн тийсин!” - дединг.
Джаумады джангур, не тиймеди кюн,
Иннетле къаршчы болгъаны ючюн.

КЪУЛ БЛА ЁЗДЕН

Эрикгенме мен бу эки сёзден,
Джокъду Къуранда, ачыкъ къул-ёзден.
Анда болгъаны: "... бары да къулла..."
Аллахха къулукъ этелле была.

Мен ангылагъан, къарасам сюзюб,
Къуран - Къуранды, Ол айтхан - тюзю.
Адам, бары да, адамны улу.
Бир бирине тенг, Аллахны къулу.

АКЪ БЛА КЪАРА

Акъ мурат этди, къараны къысдаб,
Орнун алыргъа.
Къара кюрешди, аны джолатмай,
Кеси къалыргъа.

— Экигизге да бирча болсун! - деб,
Чал кирди арагъа.
Акъ хорларыкъды... Чал, акъ джанлыды,
Джауду къарагъа.

КЮН ТАЯКЪЛА ТИЙГЕНЛИКГЕ

Кюн таякъла тийгенликге,
Булутланы арасындан,
Къуру да алай турурла, деб,
Ышаныргъа болурму адам?

Кюн таякъла тийгенликге,
Бир зат барды сагъышымда:
Джамчым да турсун къатымда,
Бёркюм да болсун башымда.

ДЖОЛЛА

Аз тюйюлдюле дуняда джолла,
Джюрюй билмесенг, бары да ала
Тирелликдиле чынгылгъа, раннга.
Иерикдиле чарсха, тубаннга.
Топ-толудула таулада джолла,
Сен джюрюй билсенг, болушуб ала,
Элтирикдиле барыр джеринге,
Джууукъ да, таб да, тынч да кёрюне.

ЭСКИ КАЛЕНДАРЬ

— Тил джаусуз болдум юрете-юрете,
“Ишлен дунягъа”... “Иги бол!” - эте.
Айтханым бары селеке санга, -
Деб туудугъуна тебеди амма.

Сабийни анасы тынгылаб туруб:
“Ол сен айтханнга къарамаз!” - деди, -
Не ючюн десенг, эски календарь
Джангы заманнга джарамаз!” - деди.

ДЖЮРЕК БЛА САГЪЫШ

Сир сагъышым, тубан шылпы
Этгенча,
Сакъ джюрегим, джибий тургъан
Шекерча,
Джибкил шылпы кьоша-кьоша
Джауады,
Джизги джюрек эрий-эрий
Барады.

СЕН БЛА МЕН

Сен акъгъа: “Къара!” - деб ийгенсе да,
Энди : “Акъды!” - дерге, кыйынды санга.
Даулашханланы барын да дженге,
Ийнандырырынг келеди анга.

Мен, акъгъа: “Къара” - деб айтхан эсем,
Даулашырыкъма, билгинчи тюзюн.
Тюзюн билгенлей: “Терсме!” - дерикме,
Болгъан болумну барын да сюзюб.

ЧЫНГ ЫШАНГЫЛЫ

Байлыкъ, келирге сёз бергенликге,
Табы тюшмесе, бир сылтау этер.
Насыб биргенге тебregenликге,
Сенден эриксе, башхагъа кетер;

— Тюзлюкден кючлю джокъду - дейле да,
Ол да хорлатыр, бир кемде турмаз,
Чынг ышангылы аджалды алада;
Ол, къаргъасанг да, келмейин кълалмаз.

ОНГСУЗ НЕ ДЖАРЛЫ

Бери кълайтса да, ары барса да,
Артындан сууукъ, аллындан боран.
Табын этсе да, тюзюн айтса да,
Сан этмейд аны алай хазна адам.

Сууукъду юсю,
Тоймайды къларны...
— Ол ким боллукъду? -
— Онгсуз не джарлы...

МИЙИКДЕН МИЙИК МИНЕДИ

Илгизлик болуб, тутдурмай тургълан
Насыбым,
Джетгеним сайын мийикден мийик
Минеди.
Учунган умут тохтаялмайды
Басылыб,
Мычыгълан джазыу мыйыкъл тюрбюнден
Кюледи.

ЭКИ ТАНГ

Керуанкъыргъан кёрюнсе,
Тейри джарыкъны джибинде;
Джигерни тангы атады,
Джуддузлу кёкню тьюбюнде.

Ханс солуу алыб силкинсе,
Эртдениги чыкъны джюгюнден,
Хомухну тангы атады,
Кюн таякъланы тьюбюнде.

АРИУ ХАЛИНИ ДЖОЛАТСА

Уллу Къурандан гитче Къулфууну
Къоратсанг,
Терен магъана, таркъайгъан сууча,
Сай болур.
Терсейген адам ариу халини
Джолатса,
Адамлыкъ бла, асылыкъ бла
Бай болур.

ЁГЮЗ

Чарх джолдан чыгъыб, аудургъанлыкыгъа
Арбаны,
Ёгюзню ызындан болгъанды чархны
Баргъаны.

Ёгюзню терслеб, сыбыртхы бла
Уралла,
Арбачыгъа уа, джукъ да сагъынмай
Туралла.

ДЖЮРЮЙ БИЛСЕ

Джангызма - деб мыдах болма
Сорсала.
Джюрюй билсег, джангызны да
Джолу кенг.
Тили татлы, иннети тюз
Болсала,
Керек кюнде, бары анга
Джууукъ-тенг.

НАСЫБСЫЗ КИШИ

Насыбсыз киши аман къатыннга
Эр болур.
Анга эр болгъанлай, иги тенгледен
Кенг болур
Аланы орнуна аманла бла
Тенг болур.
Чынг ахырында бар адамлыгъы
Кем болур.

БАЙЛЫКЪ БЛА АДАМЛЫКЪ

Байлыгъынг ючюн санала эсенг,
Адамгъа,
Ол кетсе сени мусхам этерле
Адамла.
Адамлыкъ бла айтдыргъан эсенг
Атынгы,
Джарлы болсанг да къалмазса алай
Атылыб.

АЙ КЪОЛУМА ТЮШСЕ...

Ай къолума тюшсе,
Къобанны джанында;
Тамгъасын тазалай,
Джууарем джангыдан.

Салырем орнуна,
Джылтыратыб юсюн,
Кече Джерде джарыкъ
Аслам болур ючюн.

ТЕКЕ БЛА БЁРЮ

— Урудан бир чыгъар,
Къарнашчыгъым, мени -
Деб кёб тилегенди
Текечикден бёрю.

— Туталсам, - деди ол, -
Шо, кьолумдан келиб,
Къалгъан бөрюлени
Да кьуярем бери. - ...

АДАМЛЫКЪ

Нызыны кёклюгю
Кетмей, аны юсюнде,
Къалай тура эсе,
Хаман биргесине,

Турсун адамны да
Адамлыгъы алай,
Кесине да джарай,
Халкъына да джарай.

КЮНАШХЫ

Мен, кюнашхы бердим -
Сен, ёрге турмадынг.
Ким да билгенича,
Бирер иш тындырдыкъ.

Сен турмагъанлыкъгъа,
Мен сыйсыз болмадым,
Ийнан, адетни уа
Белинден сындырдыкъ.

ГЕРОХ БЛА ТЕЛИ

Ма, тышгенди герох
Телини кьолуна.
Атады ол аны
Онгуна-солуна.

Къорагъынчы сауут
Телиден тубелек,
Андан кёз айырмай,
Сакълыкъ этиу керек.

АЙЫБ ЭТМЕ

— Хар кёргеним сайын
Кесимден телини,
Кесиме кёл сала,
Басама кёлюмю. -
— Айыб этме, бир зат
Салайым эсинге:
Нек санайса кемге
Аланы кесингден? -

БИР КЁЗЮМЮ АЛДЫ

Сокъур элге кирдим -
Джуммадым кёзюмю.
— Сокъурласыз! - дедим,
Тыймадым сёзюмю...

Джанларына тийдим,
Кёллери да кълалды...
Сора бири тырнаб,
Бир кёзюмю алды.

БЕТИНДЕН КЕТМЕДИ

Эзеу болуб бирден
Конъяк балачыкълала
Атдыла кёпюрден
Баталны балчыкългъа...

Кесин тазалады:
Джууб, кълырыб, ышыб;
Бетинден кетмеди,
Кълалды алай джабышыб...

ТАБЫЛМАЗ ЭДИ

Хар тийре кесини
Аманларын тинтсе,
Хар тукълум кесини
Осалларын тюртсе,

Хар юйдеги кесин
Тазаласа тамам,
“Аман” - деб айтыргълала
Табылмаз эд адам.

ХАУХ

Хаух алгъан затынга
Ие бетден къара;
Кёб тутуб да турма,
Файдагъа къызына;

Джумушунг тынганлай,
Адетни бузма да:
“Хайырын кёр!” - де да,
Элт да бер, ызына.

АРТЫКЪСА СЕН

Этдиралмай эсенг,
Айтыб, айтханынгы.
Кёргюзалмай эсенг,
Этиб, этгенинги -

Саналмайса джукъгъа,
Бар эсенг да санда;
— Не себеден? - десенг?
Артыкъса сен анда.

ДЖАРЫКЪ

Бизге деб ашыгъыб,
Къыйналыб-кючейиб;
Кюн сайын къысдайса,
Къарангы кечени.

Аллынгдан кетед ол
Мукъут болуб, къача;
Артынгдан келед ол
Табанынгы баса.

ОЗАРГЪА СЮЕМЕ

Мен джукълай эсем, башхасы джокъду
Джарыкъ, не къарангы.
Мен уяу эсем, кече кери кетсин,
Кюндюз болсун дуня.
Мен сюре эсем, джетерге керекме
Узайтмай арамы.
Мен джетген эсем, озаргъа сюеме,
Санларымы къыйнаб.

СУУЛА, КЪАЙРЫ БАРАСЫЗ?

- Суула, къайры барасыз? -
- Узакъ тенгизлеге. -
- Бизни да ала барыгъыз. -
- Билемисиз джюзе? -

- Джюзе билмегенликге,
Тенгизде юренирбиз. -
- Сора сиз хазыр тюлсюз,
Биз энтда келирбиз - ...

КЪАЛАЙ ИГИ БОЛЛУКЪ ЭДИ

Къалай иги боллукъ эди
Адамла
Ма бу затха акъылларын
Бёлселе:
Кеслеринден къараб сени
Кёргенча,
Сенден къараб кеслерин да
Кёрселе!

ОРТАКЪ КЪАЗАН АСМАМ

Сен кесинг кесинге
Кёрюнсенг да аслан;
Билгенингден эсе,
Билмегенинг аслам.

Къалагъынгы ураса,
Болмагъанлай басданг,
Сеничала бла
Ортакъ къазан аслам.

МЕНИ ДА КЪЫЙНАЙСА

Кёлтюрген джюгюнгю
Ынгычхамай кёлтюр,
Мени да къыйнайса,
Алай этген чакъда;

Башлагъан ишинги
Аягына джетдир,
Адамладан бетинг
Уялмазча артда.

ОТУБУЗ ДЖАНАДЫ

Отубуз джанады
Къызыуу тегюлюб,
Узакъгъа барады
Джарыгъы керюлюб.

Джаннганны джандыргъан,
Къызыууну кючю,
Аны, не эсе да,
Эслемейди киши.

АДАМЛАРЫ АМАЛТЫН

Москвама бардым,
Билим байлыкъ ючюн;
Пицундама бардым,
Кийик саулукъ ючюн.

Исси-Сууда болдум,
Гаралары амалтын,
Малкъарыма келдим
Адамлары амалтын.

ТАЗАЛАНЫУ

Тил тап-таза болса,
Адет тазаланыр.
Адет тазаланса -
Миллет тазаланыр.

Миллет тазаланса,
Джюрек тазаланыр.
Джюрек тазаланса,
Иннет тазаланыр...

КЪАЙНАГЪАН БОЛМАЗСА...

Сен уллу къазанда къайнагъан
Болмазса,
Гитче чоюнчукъда биширген
Болурла.
Бир джанынг эзиреб,
Бир джанынг гыртчылай:
“Боллукъду, боллукъ...” - деб
Тюшюрген болурла.

ДЖИТИ КЪЫЙГЪАНЛЫГЪЫНГА

Джити къыйгъанлыгъынга,
Къаламынгы учун,
Магъананы табалмай,
Тура эсенг джунчуб,

Боллукъ болмаз, Азрет!
Къыйынынгдан хайыр.
Ол себебден, чынг алгъын
Джашаудан шарт айыр.

КЪАСТЫМ МЕНИ

Бюгюн кюнюм эркелетиб,
Джюрютсе да Джерни юсюнде;
Тамблам ташлаб, сансыз этиб,
Тюшюрлюкдю аны ичине.

Хорлагъынчы болджал джетиб,
Тюшюрлюк кюч, джюрютгенни,
Бир иннетли, кёб миллетни
Сыйын кёрюу, къастым мени.

ДЖЕР БЛА СУУ

Суу махтанды: “Тёртден ючюн
Тутама, - деб, - дунияны” -
Джер ышарды, джууаб бере,
Айтылгъаннга бек къыйналыб:

— Айырмайма, сен кесинги
Джюгеннге нек ургъанынги,
Сейир тюл эд, ангыласанг,
Кимни юсюнде тургъанынги.

ИТНИ ЮЙЮ

— Ёлмей чыкъсам, къышдан джазгъа
Этерими билир эдим.
Къачха дери, сюекледен,
Бир юй этиб кирир эдим -

Дегенди да, бу нюзюрню
Ит эсинде кёб тутханды.
Алай а джаз келир-келмез,
Ол оноун унутханды.

АЛЛЫН БУРСА...

Сен орнунгдан нек чыгъаса,
Ырджы белги чегинг эсе?
Фахму кеси джукъда тюлдю,
Акъыл бла бегимесе.

Акъыл да бир суусуз тирмен -
Насыб джууукъ келмей турса;
Джарлы да бай, аман да иги, -
Ол адамгъа аллын бурса.

ЮЧ КЪАРАЧАЙ

Тебсибизни юч аягъы
Аны бла бир джумдурукъ.
Хар къайсысы тенглер ючюн,
Кеси ючюн да ёрге туруб...

Мени да юч Къарачайым:
Шахар, газет сора миллет.
Ючюсю да ала кибик
Бириксинле, олду тилек.

ДЖАМАГЪАТНЫ ХЫРТЫНДА

Кетмез ючюн сабийлени
Халилери чюйреге.
Ёсдюрюгюз сиз аланы
Джамагъатда-тийреде.

Къатдырылмай къалгъан адам
Джамагъатны хыртында;
Ишленгеннге саналалмаз
Къралында-джуртунда.

ДЖОЛОУЧУЛУКЪ

Джашлыкъ деген - кюндюзгю кюн
Чууакъ эртден;
Саны тута ёрге миниу,
Суудан ётюу.

Къартлыкъ деген - къарангыда
Джолгъа чыгъыб,
Ёрлеялмай неда ёталмай,
Тюрт-мюрт этиу.

ИБЛИСНИ КЪОНАКЪБАЙЫ

Айт - дей эсенг, ауазымы
Джомакълайым:
Дин тутмагъан - Ибилисни
Къонакъбайы.

Дин тутханны, шайтан бла
Ортасы тик.
Аллай адам, гюнахладан
Кёлтюрмез джюк.

КИШЕН

Сен салынсанг, чабыу да джокъ,
Джюрюш да джокъ.
Сен байласанг джигитликге
Юлюш да джокъ.

Къолдан келиб, эркинлигим
Болса, мени;
Къурутур эм бютеу болгъан
Кишенлени.

АНАСЫНЫ КЁЗЮ БЛА...

Хар адамны тюрсюнюне,
Болумуна,
Анасыны кёзю бла
Къараса эли.

Чыракъ этиб излесенг да
Соруб-сынаб;
Табылмаз эд не эрши, не аман
Не уа - тели.

ЭКИ МЕН

Хар адам да: “Мен” - дейдиле
Кеслерине;
Тюзю, мен да, бёлюнеди
Эки меннге.

Кесинг къалыб акъыл нёгер
Керк болса,
Экинчи мен чыгъыб къалыр
Сенден сеннге.

СЕЙИРНИ СЕЙИРИ

Джерден сейир кёкде болургъа
Да болур. -
Дюллю-дуния тоб-толуду
Дунияладан.
Джерде уа не сейирни да
Сейириди,
Сёз сёлеше, оюм эте
Билген адам.

НАСЫБЛЫ

Адам кеси насыблыгъа
Санай эсе,
Кеси сартын кыйыналыкъдан
Кери болур.

Адам кесин акъыллыгъа
Санай эсе,
Мени сартын, бир джетмеген
Джери болур.

АЙЫБ ЭТИБ КЕТМЕСИН

Джюрек! Талпы. Сезим! Сына.
Ишим! Къурал.
Джалкъаулукуну джели сизге
Джетмесин.

Сейир заман, акъыртын
Эм джашыртын,
Зыраф ётюб, айыб этиб
Кетмесин...

КИШИНИ ДА КЕЛМЕЗ КЮЧЮНДЕН

Кыйналсанг, кысыла,
Къууансанг, учуна;
Джашайды джюрегинг
Ичингде;

Аны кыйнамайын
Туралырма дерге
Кишини да келмез
Кючюнден.

КЪОРКЪ

Сабий джокъ эсе:
— Болмаз да! - деб къркъ.
Сабий бар эсе:
Къалмаз да! -деб къркъ.

Кыйынны зыраф
Этер да - деб къркъ.
— Джараусуз болуб
Есер да - деб къркъ...

КЮН АШЫРМА

Тюймелеринг тигилмейин,
Джагъанг мелте
Болгъан эсе, тюрленирча,
Сендеги хал.

Кюн ашырма, суудан бѐрек
Умут эте,
Муруккусуз, не къатын кый,
Не къатын ал!

СЫЙЛАМАЙБЫЗ

Къайсы халкъны да болады
Төрт баш заты:
Тили, дини, адетлери,
Миллет аты.

Аладан да чынг бек керек
Энчи тили.
Сыйламайбыз тилибизни,
Аны билиб.

ЭКИ КЪЫЗ

Ушай эсе анасына
Эрши къатынны къызы
Джокъду мадар тюшмей къумгъа
Басхан аякъны ызы.

Ушай эсе анасына
Кирли къатынны къызы,
Барды мадар таб этерге,
Хумпу кийимни бузуб.

БИЛСЕ

Къонакъ келе билгенича,
Кете да билсе;
Джалкъау, айта билгенича,
Эте да билсе,

Ичкен, иче билгенича,
Къоя да билсе,
Табхан, таба билгенича,
Джоя да билсе...

АЖЫМЛЫ БЛА АЖЫМСЫЗ

Айтхан сёзюнг кери эсе
Кертиден,
Этген ишинг тутхучсузду -
Базымсыз.

Намазынгы къыла эсенг,
Ажымлы,
Джаханимге тюшериксе
Ажымысыз.

ЭСДЕ ТУТ

Сен, Къобандан толу челек
Алсанг да,
Тюрленди деб биллик тюлсе
Хазна джукъ.

Алай а аны къалгъан сууу
Кесинде,
Аллай бирге азайгъанын
Эсде тут.

ТАШНЫ БОРЧУ

Эки борчу барды ташны,
Хунада,
Бири: бетни кёз туурагъа
Бурууду.

Экинчиси, барыбыз да
Сынагъан:
Хоншу бла таб джарашыб
Турууду.

ТУРНАЛА

Кёктюн учуб барадыла
Турнала.
Башчылары башчылыгъын
Этеди.
Джууаб берген ол болса да.
Алагъа,
Хар къайсысы кеси кесин
Элтеди.

ДЖЕНГНГЕН ЭДИ

Биреу бууну кёзу бла
Кёрген эди.
Сюймегени: “Кёрмегенсе!” -
Деген эди.

Даулашдыла: Деген - джакълы,
Кёрген - джакъсыз.
Джагъы болгъан - болмагъанны
Дженгнген эди.

КЪОБАН

Нек къобханса!... Басыл!... Шаушал!...
Тазалан!...
Ариу бетинг кюн кюзгюде
Сюзюле.
Сен орнунга къайтханлай а
Къайтхай эд,
Терсине баргъан бары
Тюзюне.

АНА ГАРДОШ

Тас болсанг да, джокъ болмадынг,
Елмединг,
Балаланы ачыуларын
Кёрмединг.
Ашау болдунг, джашау болдунг
Алагъа,
Къалай игид алай этген
Балагъа.

БУЗ БЛА ТУБАН

Сюйсе кырау тюшкюн, суйсе -
Джабалакъ
Къар да джаусун, джауум кекде
Къалмасын.
Нюр табигъат эки затха
Болсун сакъ:
Буз урмасын!... Тубан чыртда
Болмасын!...

КЕТМЕСИНЛЕ ТЫШЫНА

Этгенг отунг урмай эсе
Тюбюнден.
Къайнамазын, бишмезин да
Эскер сен,
Эслеб, джандыр, оюм эте,
Ышыра,
Къызыу, джылыу кетмесинле
Тышына.

ИГИЛЕ

Бир къауумла къатыдыла
Къурч кибик.
Бирсиле уа - чий темирча
Бюгюле;
Не къаты къурч, не чий темир
Болмагъан,

Кюч джетсе да бюгюлмеген,
Сынмагъан -
Мени сартын, аладыла
Игиле.

ХАР КИМ КЕСИ

Къатышмасын кир тазагъа,
Таза кирге,
Атланмасын топал, джоргъа
Бла бирге
Башхалагъа тиймез ючюн
Заранлары
Хар ким кеси орсун энчи
Сабанларын.

КЕСИЧА ЭТДИ

— Къадырыма ариу къылыкъ
Алдырайым -
Дединг да сен атынг бла
Бирге джекдинг.
Келишмелле экисини
Халилери:
Узаймайын, къадыр атны
Кесича этди.

ГУРУШХА

Эте турса, бир бирине
Гурушханы -
Къыйынмыды эки тенгни
Урушханы?

Урушса уа, терс болургъа
Боллукъду адам,
Ол себебден - оздурмагъыз
Гурушхадан.

БАРМАКЪЛА

Башха-башха болгъанлыкъгъа
Бармакъланы болумлары,
Башха-башха болгъанлыкъгъа
Къолда тургъан орунлары,

Башха тюлдю къыйсысын да
Кессенг, чанчсанг ачыгъаны.
Башха тюлдю хар бирини
Бирсилеге джарсыгъаны.

ЭКИ КЪАРНАШ

Бир къарнашны джюреги кенг,
Юйю тар.
Бир къарнашны джюреги тар,
Юйю кенг.

Не эсе да, юйю кенгиге
Бармайын,
Юйю таргъа басыналла
Джууукъ-тенг.

СЕДИРЕТМЕ

Сансыз этме саулукъну да
Сыйны да.
Экиси да бирер ишни
Къыйыны.
Сый амалтын саулугъунгу
Атсанг да,
Саулукъ ючюн седиретме
Сыйынгы.

КЪАРА ДЖАЯУ БАРЛЫКЪМА

Мени артымдан биреу
Кюлгенден эсе,
Джан аямай, отдан юлюш
Аллыкъма.

Сыйсыз болуб атха
Миннгенден эсе,
Сыйым бла къара джаяу
Барлыкъма.

ТАМАДА БОЛГЪАНЛЫКЪГЪА

Уллу тенгим - игилени!
Бириси
Гитче тенгим - игилени
Игиси.

Ол себебден тамада
Болгъанлыкъгъа,
Уллу тенгим, гитче айтханча
Джюрюсюн.

ЭГЕУ

Сен ёхдемсе: ашаласа,
Ашайса.
Башхалагъа джарар ючюн
Джашайса.
Дуппукъланы джити этесе.
Кёз кёре,
Баш урама ол халинге
Сый бере.

ТЕМИР БУРУУ

Сокъур умут, сир сагъыш,
Ишсиз туруу.
Насыб бла сени аранга
Темир буруу.

Мурукку да бирлериди,
Тюзю, аланы
Негерлигин излемезча
Адам аны.

ТЮРЛЮЛЕ

Дуния кеси бир кеминде
Турмайды.
Ол барады тюрленгенден
Тюрлене.
Анча сайын заман бла
Келише,
Адамла да боладыла
Тюрлюле.

ИЙНАНДЫМ

Сен джайлыкъда, къырдышдагъы
Ташланы
Чауллагъа ташыб-ташыб
Къыйналдынг.
Андан сора, ангым санга
Ышаныб,
Керти таулу болгъанынга
Ийнандым.

КЪУУУТ ДЖУММАКЪ БЕКЛЕНДИ

— Джаныуарны нек ёлтюрдюнг? -
Деб сордум.

— Къоркъуб, - деди. Ол ёлгенни
Терследи.

— Кийик улакъчыкъны уа? -
Дегенимде,
Ауузуна къууут джумакъ
Бекленди.

ЁМЮР

Ёмюр деген, ётюб баргъан
Бир кеме.

Хар бир джаны джашауунда
Бир келе.

Анга минмей, кери къалмаз,
Чырт бир джан.

Минген, тюшер; тюшген, минмез -
Джангыдан.

ДЖЮРЮМЕГЕН АЧХАЛАЧА

Бусагъатда аллай заман
Келгенди.

Кертиликге къаршчы болуб,
Къатылыб;

Ишленмеклик адамлыкъ да
Къалдыла,
Джюрюмеген ачхалача
Атылыб.

90 ДЖЫЛЛА

Бай - байлыгъын сакълаялмай
Тентиреб...
Джарлы джанын джакълаялмай,
Джылайды.
Этилген иш, чюйресине
Этилед.
Бюгюнлюкде бизде болум
Былайды.

ЭТЕ БОЛЛУР ДЫККЫЛЫКЪ

Бир къауумла кёзюу сёзню
Бермейле.
Ишленмеклик эте болур
Дыккылыкъ.

Кёбюсюне, уллу кёллю
Сантлада
Эсленеди джарамагъан
Бу къылыкъ.

ТЁРДЕ БЛА КЪУУУШДА

Оноу этсе, къууш тёрге,
Кетерин бил ишни серге.
Буйрукъ берсе, тёр къууушха,
Мында да болур гурушха.

Къобмаз ючюн ол тыбырда,
Адебсизлик базыб ёрге;
Сорушсунла хар къуру да:
Тёр, къууушха, къуууш тёрге.

ЧЮЙЛЮК

Мен мындан бара, сен андан келе
Джолукъсакъ джолда,
Сен меннге тыйгыыч, мен сеннге тыйгыыч,
Ётмесек джанлаб.

Джорукъну бузсакъ, тирелиб къалыр
Чюйлюк чюйлюкге.
Ибилис-малгъун, сени мени да
Этер хыликке.

Бир бирибизге удур ол бизни -
Башланыр тюйюш,
Былай дауладан сакъланыр ючюн,
Адетге тийиш!

Адетде кибик, джолуму да бер,
Джолунгу да ал.

Ибилисге уа сырынгы берме,
Тар джюрегин джар!...

СЁЛЕШСЕК СЮЗЮБ

Сагъышны да болады
Терени, сайы,
Сагъыш этиб, сёлешмей,
Алабыз айыб.
Сёзледе да тюбейди Чюйреси, тюзю,
Чюйре сёз да тюз болур,
Сёлешсек, сюзюб.

ДУНИЯ ДЕГЕН

Дуния деген джалгъанды,
Солтан пачадан да кълалгъанды.
Сенден менден да кълаллыкъды,
Ол алай эте барлыкъды.

БУСАГЪАТДА

Бусагъатда Къарачайда,
Хорлагъанды намыс кълитлыкъ.
Намыс кълитлыкъ кълорамайын,
Болалырма насыб тыкълыкъ?

АМАН БЛА ИГИ

— Къалай иги болду:
Сау джазгъа чыкъдыкъ! Сау къачха джетдик! -
— Къалай аман болду:
Санау джылланы Бирин тас этдик!

ИШНИ ТАБЫ КЕЛДИ ЭСЕ

Ишни табы келди эсе,
Таукелликни чакъыр тенгнге.
Хар къуру да бериб турмаз,
Къабыргъасын кийик сеннге.

ЧЫНГ АМАН ЗАТ

Къайыкъ да минеди кемеге,
Кеме да минеди къайыкъгъа.
Бизни заманны чынг аман заты,
Айыб дей билмейле айыбха.

КЪАМА

Биреуге сугъаргъа
Тебресенг къаманы,
Чынг алгъын къарнынга
Тиреб кёр сен аны.

ЧЫНГ АРИУ БЛА ЧЫНГ ИГИ

- Джанлада чынг ариу? -
- Кесинг скойген адам.
- Джоллада чынг иги? -
- Сени анга элтирик джол.

АКЪЫЛЛЫ АДАМГЪА КЪАЛАЙ КЪЫЙЫНДЫ

Акъыллы адамгъа къалай къыйынды,
Гитче къуллукъда олтура эсе,
Кесинден хузум тамадасыны
Терс буйрукъларын толтура эсе.

УЯЛГЪАНДАН ЭСЕ

Бетим уялгъандан эсе
Этим ачысын!
Тенгим къыйналгъандан эсе
Ишим джарсысын.

КЮНЛЕ БЛА ТЮМЕНЛЕ

Зыраф джоюлгъан тюменле кибик
Хайырланмайын ётелле кюнле,
Мыдах болама, сагъышха кириб,
Джарсыгъан ишим артымдан кюле.

УМУТ КЪАЛАМ

Ишим битсе битмесе да,
Умут къалам оюлмасын.
Малым кетсе кетмесе да,
Намыс хазнам джоюлмасын.

АЙЫБ КЕЛТИРМЕ

Башынгы ёрге туталсанг, тут!
Бурнунгу уа кёлтюрме!
Санларынгы къыйнар ючюн,
Бетинге айыб келтирме.

КЕСИНГИ АЛАЙГЪА ЁЧ ЭТМЕ

Ёзен ишинги сыртха чыгъарма,
Эртде кюнюнгу кеч этме.
Этер затынга огъай дей турма,
Кесинги алайгъа ёч этме.

КЪЫЙЫН ИШЛЕ

Арыб тургъанлай, солумай ишлеу,
Тоюб тургъанлай, сингдирмей ашау.
Джаугъа джалыныб, аллына джатыу.
Эсиргенлеге сёз ангылатыу.

ЗЫРАФ ИШЛЕ

Акъгъан челекге суусунну къуюу.
Джетген дырынны джангурда джыйыу,
Шекерге тузну къошуб бир этиу.
Эси мыстыгъа акъыл юретиу.

НЁГЕРЛИК ЭТЕР

Адамлыкъ сени биргенге болса,
Иги тенгингча нёгерлик этер.
Аны биргенге джюрюталмасанг,
Иги тенгинг да къарамай кетер.

АЙТА ЭСЕНГ

Айта эсенг тюшмесин
Сёзюнг джерге.
Эте эсенг, минмесин,
Кёлюнг ёрге.

АДАМ БАРАДЫ

Адам барады ёсгенден ёсюб,
Кеси кёлюне джетгинчи, кеси.
Кеси джаратыб башласа, кесин -
Ызына тюшюб тебрейди ёсюм.

КЪАНЫКЪДЫ

Ибилисге тубедим да -
Шайтанладан тарыкъдым...
Андан бери ол кеси да
Манга бютюн - къаныкъды.

СЮЙМЕКЛИК

Сен, джылны джазы, мен джайы,
Сен, кюнню эртдени, мен — тюшю.
Кел, мен мычыйым, сен ашыкъ.
Бирге барайыкъ, джарашыб.

КЮРЮЧ БЛА ЭМЕН

Айтайым сёзюмю
Джибермей серге мен:
Табар насыбымы
Бушуугъа чёргемем.

Джарашырыкъ эдик:
Сен Кюрюч, мен Эмен.
Джибиз да бирди:
Сен Л... мен Семен.

Сенсиз ёмюрюмю
Джашаугъа тергемем.
Ёлгюнчю сыйынгы
Тюшюрмем джерге мен.

Сен нёгерим болсанг,
Ёргеден ёрге мен,
Чыгъарыллыкъ эдим
Тыйыншлы терге мен.

Андан сора кириб
Кетсем да кёрге мен
Боллугъем кесиме:
“Насыблы!” - дерге мен.

МЕН СОРМАЙМА

Биз танышдыкъ, бирер джерден
Келиб бери.

Мен сормайма: къалай келдинг
Меннге дери?

Мен сормайма: джолда сеннге
Ким тубеди?

Мен сормайма: сен не дединг?
Ол не деди?

Мен сормайма: мадар болса,
Сен да сорма.
Чагъа тургъан суймекликге
Къырау болма!

Мен сорама: энди барлыкъ
Джолубузда,
Ётер ючюн, кетмей джардан.
Таймай буздан.

— Ангылат! — деб - къаллай негер
Боллугъунгу.
Мен бошадым...энди сен сор,
Сорлугъунгу.

СЕНИ АМАЛТЫН

(Джыр)

Тёре болуб,
Тюзлюк ючюн сайлансам да,
Тели болуб,
Джетген къозуб айлансам да,

Тутмакъ болуб,
Бугъоуланыб байлансам да;
Сен: “Джой!” - десенг,
Мен джанымы джояр эдим.
Сени амалтын
Юйдегисин чачханнга да,
Сени амалтын
Джан къазауат ачханнга да,
Сени амалтын
Айтмаз сёзюн айтханнга да,
Не айыб этмей,
Не азаб салмай къояр эдим.

Суудан тутуб,
Тик чынгылдан салынсам да:
“Тюртме да, тарт!” -
Деб насыбха джалынсам да,
Тюрсюнюнге,
Болумунга табынсам да,
Джазыууму
Сени бла этер эдим.
Сюймекликни
Джандетинде солур ючюн,
Санга ушагъан сабийлерим болур ючюн,
Иги мурат
Къууанч бла толур ючюн,
Сени да алыб,
Къарачайгъа кетер эдим...

ТЫЙЫНШЛЫ

Джангур джайгъа тыйыншлы
Къар а - кышха;
Тёлю, тойгъа тыйыншлы,
Къарт - ныгышха.

Чана, къаргъа тыйыншлы,
Джоргъа - джолгъа.
Байлыкъ, баргъа тыйыншлы,
Къоллукъ - къолгъа.

Мюйюз, буугъа тыйыншлы,
Къанат къазгъа.
Чабакъ, суугъа тыйыншлы,
Джилек - джазгъа.

Кийик, таугъа тыйыншлы,
Тюе - тюзге.
Наныкъ, джайгъа тыйыншлы,
Дугъум - кюзге.

Булут, кёкге тыйыншлы,
Тубан - джерге.
Белги, чекге тыйыншлы,
Амма - төрге.

Ай, кечеге тыйыншлы,
Чолпан - танга.
Сен а - манга тыйыншлы,
Мен да санга!

КЪАЙСЫН АЙТЫРЕНГ МЕНИ ЮЧЮН?

(Джыр)

Джюрек муратха джеталмай,
Тар кёкюрекде чарс этсе;
Не тешиб, чыгъыб кеталмай,
Эмилик кючюн тас этсе;

Тил анга ёкюллюк эталмай,
Кеси кесинден сорукъса;
Насыб джол табыб ёталмай;
Мурат къоркъуугъа джолукъса,

Умут кёл бериб кюрешсе,
Къан кёмюк этиб къайнаса,
Таууш къулакъда сёлешсе,
Тюрсюн кёзледе ойнаса,

Кёзюне джукъу кирмесе,
Ичине ашын джутмаса,
Аурууун дохдур билмесе,
Ишине саны тутмаса;

Аны сылтауу сен болсанг,
Сен, джан дарманнга тенг болсанг,
Сеннге термилген мен болсам,
Мен, ол дармандан кем болсам...

Алай къысылыб бу эркин джан
Тамам термилсе, сени ючюн;
“Огъайынг -ауруу; “Хонг”-дарман болса,
Къайсын айтыренг мени ючюн?

НЁГЕРГЕ СЕНИ БЕРСЕЛЕ

(Джыр)

Кёрген кёргенни кёзюн къарата,
Гюнахлы болуб джашагъан.
Джаз, джилеклеге; джай наныкълагъа;
Кюз, дугъумлагъа ушагъан.

Джаш ёмюрюнгю къалгъан джылларын
Зыраф ашырма бошуна.
Кёкде турна да билед заманын,
Сен да бир иш эт башынга.

Джашил къырдышда къызыл гоккача,
Кёргеннге кенгден танытхан.
Бир толгъан айча, бир атхан тангча,
Бир тийген кюнча джарытхан.

Керти суйгенни сую бил энди,
Тентиретгеннге терилтме.
Дунияны адетин этер амалтын
Мени быллай бир термилтме!

Энчи джанымы баш кечинмеги,
Термилиб табхан табышым.
Джукъъласам - тюшюм, уянсам - ишим,
Тынчайсам - татлы сагъышым!...

Джашауубузгъа оноу этейик
Ант этдирсенг да кюлюмдю ол.
Мен, сени ананга кюеу болайым,
Сен, мени анама келин бол!

Айда бир ашаб, джылда бир джукълаб,
Туралырмы эдинг? - деселе;
Турурем! - дерем, тургъан да этерем,
Негерге сени берселе.

Меннге джюкленнген соймеклик джюкден
Экибизге да бөлейик.
Айтхан сөзюме ийнанмай эсенг,
Кел, бирге джашаб керейик...

СЕНИ ДЖАНЫНГ ТЮШСЕ МЕНИ КЪОЛУМА

(Джыр)

Сени джанынг тюшсе мени
Къолума:
— Сюемисе сен мени? - деб
Сорурем.

— Хо демесенг, саллыкъ тюлме
Орнуна,
Айт тюзюн! - деб, джууаб сакълаб
Турурем.

Айтырына эс джибериб
Тынгылай,
Ууучумда эркетиб
Тутарем.

“Хо!” - демесе, кёзюм кыймай
Турсам да:
“...Сюеме!” - деб айтдыргъынчы
Къысарем.

Сени джанынг тюшсе мени кюлума...
Сени джанынг тюшсе мени кюлума!
Сени джанынг тюшсе мени кюлума!
Сезюн алыб салыр эдим орнуна!...

* * *

Сагъыш этиб селешсек;
Ойлашыб, сюзюб;
Сенден ариу кызла да
Болурла, тюзю.

Алай а бир айтырым,
Бир эс бел анга:
Мени кырамым бла
Кырамай, санга,

Багъа бериу тюз тюлдю,
Аны эсингде тут.
Мени сартын'а джокъду,
Сенден ариу чырт.

Бир ариулукъ ючюннге
Талпырыкъ тюлем.
Не уа : “Джаратама!” - деб
Айтырыкъ тюлем.

Сора барсанг ачылад
Ишни ахыры.
Хар кимден да артыкъды
Сени акъылынг.

Акъылдан баш зат болмаз,
Джокъду аны озарыкъ.
Акъылынг амалтын да
Тюлем къызарыкъ.

Ийнени ийнек этесе,
Джюню да - джибек;
Этиминги: махтайла
Хар кимден да бек.

Этим да бек керекди
Джашагъан джаннга.
Этиминг амалтын да
Тёзерем санга.

“Ол билмеген джокъду” - деб
Айталла махтаб.
Билиминг амалтын да
Къаллыкъ ем тохтаб...

Мени тауусуб баргъан,
Табдырмай тёзюм.
Ишленмеклигинг бла
Джарашыу сёзюнг.

Бютюн бек джууукъ этген
Сеннге арамы:
“... Бери кел!” - деб тургъан, ол
Илеш къарамынг...

МЕН КЪАЛАЙГЪА КЪАРАСАМ ДА

(Джыр)

Мен къалайгъа къарасам да,
Аллымда
Сенден ёнге джукъ да кёрмей
Къалдым да;
Тенглерим а инджиуюмю
Билдиле:
— Шашарса да! - деб чам этиб
Кюлдюле.

Шашмагъанма - къозутхан а
Этеме.
Ол алагъа оюн; меннге
Кечинмек.
Шашарыкъма. Бек аманга
Джетеме.
Барысын да ангылайса
Кесинг бек.

Мен терс эсем, тюз болайым
Джангыдан.
Мен кем эсем, эс табайым
Ангыдан.
Ат дей эсенг, хомухлукъну
Атайым.
Айт - дей эсенг, ичимдегин
Айтайым.

Сен кѳуру да турмазса
Былай джашнаб.
Кѳонакѳ джашлыкѳ кетер
Кесинги ташлаб,
Санларында кѳартлыкѳ атын
Ойнатыр.
Джюрегингде кѳайгѳы кѳазан
Кѳайнатыр.

Уллаыуну ууу сеннге
Джетгинчи,
Чырайынгы заман зыраф
Этгинчи,
Сен, джашауну нюр таякѳлы,
Гоккасы!
Келишейик, насыб сенде
Тохтасын.

Келишейик... Адамлыкѳны
Айныта,
Кѳууанчынга кюнде кѳууанч
Кѳошарма.
Сюймекликни джюрегимде
Кѳайната,
Мындан былай сени амалтын
Джашарма.

Сени былай сейир табхан
Ананы,
Башха болмай, анам кибик
Кѳюррем.

Зауукъ эте, джашар ючюн
Джаны аны,
Джашаууна бар эсими
Бёлюрем.

— Бу тюрсюнню былай ариу
Ишлерге
Къалай келгенд табигъатны
Кючюнден? —
Деб соралла, джыйылсала
Бир джерге
Эсли адамла, бары сени
Юсюнгден.

Кирпигинги къакъгъан сайын
Бетинге,
Кёзлерингден нюр джилтинле
Агъалла.
Анча сайын джылыу уруб
Этима,
Джюрегимде иги умутла
Чагъалла.

Кёзню кёзге кёзю тийген
Керти эсе,
Кёзюм тиймей къаллыкъ тюлдю,
Кёзюнге.
Сукъланнганын суююу джанны
Дерти эсе,
Сюерикме, толу болуб
Сёзюме.

Бир ариугъа, сенден ариу
Джан болмаз.
Бир суйгеннге, менден суйген
Бар болмаз.
Суйюлмесенг, суймекликден
Дам болмаз.
Джюрек айтхан керти сезде
Чам болмаз.
Сынгар сени суймеклигинг
Болмаса,
Бу дуняда мен базмазлыкъ
Зат болмаз.
Джашауумда бу муратым
Толмаса,
Кесиме огъай, таб санга да
Таб болмаз...

БОЛУШ АНГА

Гокка хансны кенгден кёрген
Бал чибинча,
Поэт сени эследи эсе
Кёбню ичинде;
Чууакъ кёкден джерге тийген
Джарыкъ кюнча,
Ачыкъ сёзюн айта эсе,
Сени юсюнгден;
Эсингде тут ол сен ёсген

Ариу джерде
Сенден сора да гоккала
Болгъанларын.
Мадар табмай экинге да:
“Былай ?” - дерге,
Бир сукълана, бир зарлана
Тургъанларын.

Унутма, сен, суймекликни
Кючю бла
Поэт сени джашауунгу
Джарытырын.
- Алыб барыб, ёмюрлени
Юсю бла,
Туудукълагъа, тёлюлеге
Танытырын...

Аллай адам сени ызынгдан
Тюшген эсе,
Аллах сени ол суйгенча
Бичген эсе,
Нюр тюрсюнюнг, кёз гинджисин
Джабхан эсе,
Излегенин сени юсюнде
Табхан эсе,
Къылыгъынгы элден артыкъ
Кёре эсе,
Сенсиз насыб табмазлыгъын
Биле эсе,

Сени амалтын тютюнлемей
Кюе эсе,
Ахырында, ол сёзню
Ие эсе,
Къысха сёзю поэт сени
Сюе эсе...

Сен сау эсенг, джюрегинг да
Ура эсе,
Сени амалтын ол а джана
Тура эсе,
Этер ючюн, сеннге игисин,
Анга табын,
Сен да аллан!
Сен да джылын!
Сен да къабын!

САНГА БАРА

Санга бара, джолум джууукъ
Болад да,
Джюрюдюм деб билмегенлей
Джетеме.
Сенден келе, ол созулуб
Къалад да,
Арый, солуй кёб дыгалас
Этеме.

Сени амалтын Джер созулур,
Джыйылыр...

Сени амалтын тенгиз сѣнгер,
Тау чѣгер.
Сени амалтын, суймекликни
Азабын.
Мен чекгенча, энтда талай
Джан чегер.

НАСЫБ БЛА КЪАЛЫРСА

Ёрге джанмай,
Къызыб тургъан отума
Суймекликни
Чыракъларын саласа,
Эрге бармай,
Тутханса да чортунга,
Тѣнгегимден
Тѣзюмюю аласа.

Нек бермейсе
Санларынга эркинлик.
Табигъатны
Буйрукъларын этерге?
Нек этесе
Насыбымы бир кюнлюк?
Нек къоймайса
Муратлагъа джетерге?

Нек билмейсе,
Кѣзююнде иш этиб,
Джазыуунга

Кесинг башчы болургъа?
Нек суймейсе,
Аталарын киши этиб,
Сабийлерин
Заманында таныргъа?

Джерден, джелден,
Суудан суусун алырма.
Джюрегинге
Джууукъ этиб салырма.
Сюйгенингча,
Суудан сурат этерсе,
Ана деген
Сыйлылыкъгъа джетерсе.

. * * *

Алай эте,
“Таякъ тайгъа, тай атха”, -
Джылдан джылгъа
Юй, юйдеги болурса.
Заман ёте,
Сен да джете муратха,
Чырай кетсе,
Насыб бла къалырса!

БИР МАДАРЫ БОЛСА

“Сени сюеме!” - деб
Алыргъа боллукъма
Къуранны къолума.
“Сени суймейме!” - деб

Ант эталлыкъ тюлме
Кертисине къалсам;
Сенден айырылыу -
Исси бла сууукъ,
Джюрюрюк джолума
Сени бла туруу,
Эл эд кереклиси,
Бир мадары болса.

БИРГЕМЕ ДЖАШАСАНГ...

“... Сени кёзюнгдю!” - деб
Мен алай къарасам,
Къарагъан затыма;
Узакъда болса да
Кесгин кёралама,
Келгенча къатыма.

“... Сени къолунгду!” - деб
Мен алай узалсам,
Ишлеген ишиме
Арый, тала билмей,
Учунуб къалама,
Кюч къоша, кючюме.

Сени атынгы айтыб,
Мен алай атлансам,
Джол тилек орнуна.
Тынгылы барама,
Кюйюзле джайыла,
Джюрюрюк джолума.

Сен кенгде тургъанлай,
Сенден къарыу алыб,
Былай баргъан ишим
Биргеме джашасам,
Бир менден насыблы
Болмаз эди киши.

АЛТМЫШ КЮН

Не мен бармагъанлы,
Не сен келмегенли,
Ма, бюгюн алтмыш кюн,
Къараб кёрмегенли...

Аллай бир заманнга
Гурд чыгъад юч кере,
Аллай бир заманнга
Къыш кетиб джаз келед.

Аллай бир заманнга
Джангы келин - эски
Аллай бир заманнга
Эссиз сабий - эсли.

Андан бери кёкде
Тёрт тюрлениу болду:
Ай эки бошалыб,
Эки кере толду.

Ненча сабий тууду,
Ненча китаб чыкъды...
Джангыз мен турама
Эталмайын джукъну...

Огъай!... Мен да тюлме
Матух неда мухол.
Бош турмагъаныма
Кесинг ажымсыз бол.

Сангырау сагъышны
Оюм тенгизинде
Умут кемем бла
Насыб излеб джюзе.

Тансыкълыкъ тубаным
Кюнден кюннге къалын,
Барама, тохаргъа
Джокъду да мадарым...

Джибер аязынгы
Тубанымы чача,
Мен сеннге базыныб,
Кемеме джол ача,

Чыгъайым тенгизден
Инакълай джерими —
Алтмышдан кёб, этме,
Сенсиз кюнлерими!...

БИЗ АЛАЙ КЕЛИШСЕК...

Бөркюмю кёкге атыб,
Ол джерге тюшгюнчю
Эркин болсам сеннге;
Бу сейир дунияда.
Энчи насыбымы
Санамазем кемге.

Биз алай келишсек,
Быргъарем мен аны
Булутладан мийик.
Тохтаб ол алада,
Аяз белляулада,
Булджуй турур кибик.

Ол тигелегинчи
Некях къагъытыма
Салдырыб къолунгу
Ёмюрюм термилген
Дуния джандетиме
Ачарем джолуму.

БАШХА ТЮЛДЮ

Ёмюрюнгю эртденлиги
Гокка ханс.
Кюн ортасы - татлы хурма,
Бал алма.

Ингирингде, хазна кълмай,
Бары тас.
Болса къртлыкъ этер сени
Кърт амма.

Алма, хурма, амма болсанг
Да мени
Ийнан! Башха тюлдю сюерим
Сени...

АБЕЗЕК

Абезекге бара-бара,
Бара-бара-бара,
Мен селеше, сен илеше,
Сакъла кзулакъ сала.

Суймеклигим джюрегими
Учундургъан джюгю.
Тойну, оюнну несинден да
Абезеги иги...

Балдан джалагъаным сайын,
Джаларым келеди.
Санга къарагъаным сайын,
Къарарым келеди.

Балдан джалай, санга къарай
Турурум келеди.

Сени эсинги мен кесиме,
Бурурум келеди.

Ий, менмеми! Насыб басыб,
Бу сейир болумда?
Сюйгенини кьолун элтген
Кесини кьолунда?...

Абезекде келе-келе,
Келе-келе-келе,
Кьрген-кьрген экибизге
Акьылларын беле.

Ышаргъанынг джюрегими
Кьылларын бурады.
Ариулугъунг кьзлерими
Ичинде турады.

Балдан джалагъаным сайын,
Джаларым келеди.
Санга къарагъаным сайын,
Къарарым келеди.

Балдан джалай, санга къарай,
Турурум келеди.
Сени эсинги мен кесиме
Бурурум келеди.

Кькюрегим джюрегиме
Тарлыкъ этеди.
Бир билегим экинчиме
Зарлыкъ этеди.

Зауукъ заман талпыу төге,
Учуб ётеди.
Төгерекге согъулургъа,
Кёзую джетеди.

Ий менмеми, мен тюлмеми,
Бу сейир болумда?
Сюйгенини кёолун элтген
Кесини кёолунда?...

Балдан джалагъаным сайын,
Джаларым келеди.
Санга къарагъаным сайын,
Къарарым келеди.

Балдан джалай, санга къарай,
Турурум келеди.
Сени эсинги мен кесиме
Бурурум келеди.

Балдан тойдум, аны кёйдум,
Бир кёзюуге дери.
Сенден а кёз алалмайма,
Бюгечели бери...

Абезекде кете-кете
Кете-кете-кете,
Сюймекликни сыйратындан
Джандетине ёте...

АРКЪАН

Сен бир джанында, мен бир джанында,
Ортада - Къобан.

Къобуб, къутуруб алай келеди,
Къоркъарча тамам.

Бир таукел этиб кирлик эсем да,
Билмейме джюзе.

Ёталыр ючюн табхан мадарым:
Айланыб, излеб:

Кючю да кючлю, джиби да джибек,
Бек узун аркъан,
Къыйыры сеннге тюшерик эди,
Таш байлаб атсам.

Сен джерден алыб тюшген къыйырын
Терекге такъсанг.

Мен да сенича алай этиуню
Мадарын табсам.

Ол амал бла ётдюралгъанды
Татаркъан аскер.

Мен да бир кесим ёталлыкъ эдим,
Сен аны эскер.

Ийме заманны: “Ат аркъан!” - де да,
Билекни булгъа.

Терк тюшюрейим къыйырын сеннге,
Джетдирмей суугъа.

АЙ БЛА СЕН

АЙ чыкыгъанлай джарыкъ-джарыкъ
Джулдузла,
Ауанала, тунакыла болдула
Сен келгенлей, айтылгъан
Ариу кызыла,
Кёзге тюшмей, сансыз-сансыз
Къалдыла.
Ай батханлай, болумларын
Эскере,
Тунакыла, ауанала
Джашналла.
Сен кетгенлей, сансызла да
Эслене,
Ууакъ-ууакъ кёзге илине
Башлалла.

БОЛМА СЕН АЛАША

Кюнюнг ашкы болсун,
Чыгъалмагъан тауум!
Къачкы терегими
Акъ чакыгъан сылтауу.
Булутлу кёгюмю
Джулдузлу чууагъы,
Умутлу кёлюмю
Нюр джарыкълы чагъы.

Кюнюнг ашхы болсун
Учуннган муратым.
Адамлыкъны шарты,
Насыбны къанаты,
Къарангы кечеми
Шыбыла чырагъы
Мыдах джюрегими
Талпыныу ийнагъы.

Кюнюнг ашхы болсун,
Миналмагъан тауум!
Илгизлик насыбны
Ачалмагъан дауу...
Ол миналмайды деб
Болма сен алаша
Джетергеди къастым,
Тенглеше, джанаша.

КЪАГЪЫТ

Къайтаралмайма мен сеннге къагъыт,
Къайтаралсам да, джокъду аны кючю;
Алма терекни бир джаны чагъыб,
Бир джаны чакъмай тургъаны ючюн.

Къайтаралмайма мен сеннге къагъыт:
Сызмайды къалам, джазмайды къолум;
Кесим кесими халыгъа тагъыб,
Джардан салыныб тургъанчад болум.

Къайтаралмайма мен сеннге къагъыт,
Джараулу сёзню табалмай эсим.
Къуйгъан сауутум тьбюнден агъыб,
Суууй барама кесимден кесим.

Суууй барама кесимден кесим,
Сууугъан сайын джангыдан къыза:
Сени унутургъа кюрешед эсим,
Сезимлерими бичимин буза.

Къайтаралмайма мен сеннге къагъыт,
Ишим белеуют, сёзюм базымсыз.
Сокъур умутдан ышаныу табыб,
Турлукъ болурма мен энтда ажымсыз.

Къайтаралмайма мен сеннге къагъыт:
Къарасауутну алмайды кюмюш.
Насыбны менден бир дёнген чагъыд
Сюелмей ёрге бир тукъум бир иш.

Къайтарыр эдим мен сеннге къагъыт,
Джюрегим талпый, эсим къызына,
Къоркъуу, умутну чоласын табыб,
Джылай келирми къагъыт ызына?

ОТ БЛА СЮЙМЕКЛИК

От бла суймеклик,
Экиси да была,
Тёзюб туралмазча,
Къыздыраладыла.

Алай а быланы
Бир башхалыкълары:
Не къадар узайсанг,
Сен арыдан ары,

Ол къадар кючее,
Сюймекликни кючю,
Кюйдюрюрюн кюймайд
Узайгъанынг ючюн.

Отну уа къатына,
Джоламасанг барыб,
Алайды кылыгъы:
Джылытмайды джаныб.

КЁБ КЪАРАБ ТУРСАМ

Мен джау чыракъча, тубелек эриб
Къаллыкъма,
Сени бетинге кёб къараб турсам,
Кёз алмай,
Не уа, шкок отча, джаныб къалыргъа
Боллукъма,
Сен: “Огъай!” десенг, аны ачыууна
Тёзалмай.

Сенден тилерим: кесинг эримей,
Эритме!
Джаныу эсе уа, экибиз бирден
Джанайыкъ.

Мадар бар эсе, акъыллашайыкъ,
Дерикме,
Джазыуубузну кесибиз къолгъа
Алайыкъ...

ЭНТДА ТЕБРЕДИМ

Энтда тебредим сенден узакъгъа,
Джелкем бурулуб сен къалгъан джары.
Джюрегим хаман къараргъа излейди,
Терезе тешиб сыртымдан ары.

Бурулгъан сайын поездни чархы,
Кете барады тѳнгегим кенгнге:
Тыкъсыгъан сайын, тансыкълаб, джарсыб
Джууукъдан джууукъ джюрегим сеннге.

Ахыратха тюл, башха дуниягъа
Кетиб къалсам да чырт къайтмаз джары,
Сени джылыуунг джылытырыкъды,
Аджашмай барыб, ызымдан ары.

Кетиб барама, къайтыб келирге,
Кетерим келмей келирим келиб,
Сеннге керекли болсаед джаным.
Тынгылы болуб къаллыгъем, бериб.

СЕН АЛЫБ БЕРСЕНГ

Сен алыб берсенг Къобандан сууну
Бир башха тюрлю болад татыуу,
Эслетмегенлей, бал къошхан кибик,
Алай болса уа, тамам бир игид!

Ичеме талпыб, кемсиз къууана,
Сенсиз насыбны джогъуна ийнана,
Ичгеним сайын, къаннгандан къана,
Къаннганым сайын, джаннгандан джана.

Сен алыб берсенг, Къобандан сууну...

СЕНСЕ СЫЛТАУУ

Боранлай эсе, джайгъыда боран,
Юшюте эсе, келтириб заран,
Бузлата эсе, джашил чегетни.
Адам да, мал да джылыу керекли -
Барды былайда кюнню терслиги:
Ол толтурмайды борчун кесини.

Мен мыдах эсем, ушаб ингирге,
Мен табмай эсем, сени кёрюрге,
Сен алмай эсенг, этген чамымы,
Джарсыта эсенг, джизги джанымы,
Ачылмаса да джюрекни дауу,
Аны барыны сенсе сылтауу.

БИЧЕННИ ИЧИНДЕ ОТНУ ДЖАШЫРА

Тартмагъанлыкъгъа, башынга сыйны,
Джанынг джанланы барындан сыйлы.
Атны маджалын джюрютесе сен.
Бал татад тилим... десем,

Сенде джашайды чынг ариу тюрсюн,
Джарытыр кибик дунияны юсюн...

Аны барын да эсеме туюе,
Къызбайча къоркъа, батырча сюе,
Бир, мухоллукъдан ызыма суууй,
Бир, таукеллигим аллыма удуй,
Турама кюнню кюнлей ашыра,
Биченни ичинде отну джашыра.

ДЖАНГЫЗ ДЖАРКЪА

Джаздан бери джангыз джаркъа
Джанады,
Негери уа къабынмайды,
Къошула.
Отну ышаны сериуюнге
Барады -
Заман кюнюн ашырмайды
Бошуна.

Кёре-кёре келгенбиз биз

Ёмюрде.

Джангыз джаркъа кеси джаныб

Турмайды.

Нёгерин къошуб, кюймесе

Бирге,

Бир кесинден хантха джылыу

Урмайды.

Бу туруудан джокъду хайыр

Кишиге,

Къабыннган да, джанмагъан да

Джансынла!

Джарыкъ бере, къызыу тёге,

Бишире,

Джукъланмайын, ол болумда

Къалсынла!

КЪАЙНАМАЙДЫ

Къазаныбыз къайнамайды, кёресе,

Бек сериуюн болгъанды да отубуз.

Бу туруудан турлукъ эсе сакълатыб,

Къолай боллукъ тюдю сора, чотубуз.

Отну кючю къарымайды, билеме,

Джаннганлыкъгъа, джылытыргъа

Тюбюнден.

Ары бери учадыла
Гузаба,
Отдан кьоркьмай, тюбю бла чибинле.

Асылгъанны мийикдеди
Ыргъагъы.
Тыбырыбыз анга кёре
Алаша.
Ол себеден калишала
Болмазла,
Экиси да бир бирине
Джараша.

Ходжа борчха мадар
Табмагъанлыкъгъа.
Биз къазаннга къайнар амал
Табайыкъ:

Сюйсенг чыгын тюшюрейик
Энишге,
Сюйсенг, отун тамам кючлю
Джагъайыкъ!

КЕСИМ БЛА СЕНИ

- Бир айрымкан барды
Тенгизни арасында
Ёлгюнчю джашаргъа
Керексе сен анда.

Аны да кесини
Кёгю, сууу, тауу -
Адам инсан джокъду,
Алай а джашауу:

Топ-толуд анда да
Хайыуан, джаныуар,
Къышы, джайы да - джай,
Чегетлери да бар.

Элтирге боллукъса
Сен бир нёгер ары.
Къачан суйсенг, ол кюн,
Кимни суйсенг - аны...

Быллай буйрукъ бла
Тебретселе мени,
Ашыртырем ары
Кесим бла сени.

ОТЧЕТ

— Ишлеген ишмид? Отчетду къыйын! -
Деселе, мен да: “Тюздю!” - деученем.
Отчет берирге суймегенлени
Башчылары да, тынмасанг, менем.

Сен бухгалтерим болгъанлы бери
Отчет бериудю чынг суйген ишим,

Ол кюннге ашыгъыб, алай джетеме,
Сени джангыдан бир кёрюр ючюн.

Ауур хал дженгил бола кёреем,
Насыб адамгъа аллын тюз бурса,
Ёмюрюм отчет бериб турурем,
Отчетларымы сен алыб турсанг!

СЕНДЕН ТИЛЕК

Тюшюм да сен, тюнюм да сен!
Джаным да сен, тиним сен!
Кечем да сен, кюнюм да сен!
Насыблыма мен: “Сен!” - деесем.

Сюе-сюе къыз сыйынгы
Джети кёкге кёлтюрейим.
Хурла кёлден, терк сыйырыб,
Алтын къочхар келтирейим.

Джан дарманнга даюрютюлген
Турналаны татыранын;
Кёргюнчюге кёргюзтюлген
Кийиклени сарасанын.

Терк джыяйым арбазынга,
Барысын да этиб, кютю,
Болумума бек базаына,
Кёбейтейим багъыб, кютюб.

Тебердини жень-шенлерин
Бау аллында ёсдюрейим,
Къоркъуунгу келир джерин
Билиб, джолун кесдирейим.

“Дууба” деген нюр терекни
Юй бачхангда битдирейим.
Таурухдагы хур мёлекге
Дигизалыкъ этдирейим.

Къышхы кюнню бери тартыб,
Къыш чилленги джылытайым.
Джайгы кюнню ары тюртюб,
Джай иссинги сууутайым.

Туугъан кюнюнг джетген сайын
Кёкден джулдуз тюшюрейим.
Акъ маралны эртден сайын,
Сауб, сютюн ичирейим.

Джетдирейим Буракъ бла
Дун-дунияда дунялагъа.
Булут кёрмей, чууакъ бла
Кёз ачарча, сен алагъа.

Кёкню кём-кёк тазалайым,
Булутланы кери къуууб,
Айны чыммакъ джандырайым,
Тамгъаларын таза джуууб.

Джелмаузну джанын алыб,
Джарыкъ айдан къоратайым.

Эгерлени джерге салыб,
Рахатлыкъны сакълатайым.

Къазауатны шокотун
Къобан бла джибитейим.
Сабанлагъа себилірча,
Мешхут бла чиритейим.

Алтын быргъы салдырайым,
Минги сууун келтирирге.
Кючю джетмей къалыр ючюн,
Аджал сени ёлтюрюрге.

Этер ючюн мен быланы,
Башхалагъа къаратмай кёз,
Айт, шыбырда къулагъыма:
“Болсун!” - де да, сынган бир сёз.

КЪОБАН БЛА ТЕБЕРДИЧА

Кел, кёчейик сёзден ишге
Бюгюнден башлаб.
Джаудурайыкъ! Турмасын кёк
Къургъакъгъа джашнаб.

Кёрмеймисе, ким бачхасын
Ким да сабанын
Ишлейдиле оздурмайын,
Хар ким заманын.

Бу сагъатда джаз башыды:
Апрель айы

Бачхабызны къаран къойсакъ,
Эл этер айыб.

Джангыз тургъан: Темиркъазакъ,
Сен, мен - ючюбюз,
Биз аныча тѣзалыргъа
Джетмез кючюбюз.

Минги Тау да тюлдю кеси,
Кѣбдю тенглери
Ол Казбекни тенгсингенча,
Тенгсин сен мени.

Этиллики мен айтайым,
Бир ангыла тюз:
Къобан бла Тебердича
Нек этмейбиз биз?

Джангыз-джангыз кечиниуню,
Шо, бир къояйыкъ!
Мындан ары биз да, алача,
Бирге болайыкъ?

Акъ гоккалла тюшген
Къап-къара чепкенинг
Сен аны кийсенгди,
Мени азаб чекгеним.

Ким атханед суугъа,
Этиб джурун-джуркъа?
Ким алгъанед суудан
Салыб сынын-чыркъын?

Ол юсюнгде болса,
Сен джандетни хуру.
Кёрген адам бары,
Кёз алалмай турур.

Ол юсюнгде болса,
Сен джерни гоккасы.
Кёзюм кёзбау кёре,
Къозуйд мени насыб.

Ол юсюнгде болса,
Сен кёкню Чолпаны.
Мен бармагъан тойгъа
Кие турма аны.

Алай а билиб къой:
Кийсенг да гебенек,
Тоз къабукъдан чепкен,
Агъач тюкден кёлек,

Таб ол заманда да,
Сюймеклик базманны
Дженгигенлей турлукъду,
Ол мен басхан джаны.

МЕН СЕНИ КЁРМЕСЕМ

Мен сени кёрмесем,
Ариула да эрши,
Эршиле да — къутсуз,

Мен сени кѳрмесем,
Миннген атым топал,
Тийген кюнѳм мутхуз.

Мен сени кѳрмесем,
Джетген биченлигим
Кѳаудан болад, кѳуруб,
Мен сени кѳрмесем,
Кѳайгѳыла джыйылыб,
Юсюме ѳрге туруб...

Мен сени кѳрмесем,
Кюнѳм джыл узуну,
Джылым а - бир ѳмюр.
Мен сени кѳрмесем,
Заман зыраф ѳте,
Кѳартлыкѳ эртде келир.

Мен сени кѳрмесем,
Созулуб баралла
Джюрюрѳк джолларым.
Мен сени кѳрмесем,
Бир тюрлю тѳшелле
Тирилген санларым.

Мен сени кѳрмесем,
Кютген малым - арыкѳ,
Сюрген джерим - кѳаран;
Мен сени кѳрмесем,
Айтхан сѳзѳм - чѳюре,
Этген ишим - заран.

Мен сени кѳрмесем,
Кюнѳм кѳара кече,
Джайым - балдраджюз...
Мен сени хаман да
Кѳрѳуб турур кибик,
Ий, нек ѳтмейбиз биз?

КЪАЛАЙДЫ АТЫ?

Сюеме сени сейир сѳйѳюмде;
Ата баланы сѳйгенча да тѳл,
Кѳызгѳанч - саугѳаны,
Таулу - таулары,
Ёпке - хауаны
Сѳйгенча да тѳл.

Сюеме сени аллай сѳйѳюмде:
Кѳарнаш ѳгечни сѳйгенча да тѳл,
Сабий - кѳгетни,
Джугѳутур - бекни,
Кѳанатлы - кѳкнѳю
Сѳйгенча да тѳл.

Сюеме сени керти сѳйѳюмде,
Атасы кѳызын сѳйгенча да тѳл,
Ауругѳан - джанны,
Чабакѳ - кѳобанны,
Чыпчыкѳ - сабанны
Сѳйгенча да тѳл.

Сюеме сени, ачыкъ суююмде,
Аладан къаты, аладан татлы,
Сюйдюрген да сен,
Сюйюлген да сен.
Бу суюмекликни
Къалайды аты?

СЕНИ КЁРЮУ

Кёргенликге, тоялмайма
Кёргенимден,
Кёрген сайын сукъланама
Кёзлериме.

Гокка кёрген кёлге асыуду,
Джаннга - къыйын.
Къыйналмайын туталырмы
Адам сыйын?

Сени кёрюу - къыш суукъда,
Къыбыла джел.
Сени кёрюу - кюнню батмай,
Туракълауу.

Сени кёрюу - джай иссиде
Чокъуракъ кёл.
Сени кёрюу - джазны чагъыб
Ийнакълауу.

Сени кёрюу - учунууну
Мийиклиги
Сени кёрюу - кёзге насыб,
Кёлге талпыу,

Сени кёрюу - джанны джаннга
Кертилиги,
Сени кёрюу - терк кызына
Терен джарсыу.

Талпыуум да, джарсыуум да
Меннге кыууанч,
Учунама мен алада,
Табыб джубанч.

Кыулакь сала джюрек айтхан
Сёзлериме,
Кыалгъан саным сукъланмазча
Кёзлериме,

Экибиз да кыууанырча,
Эт бир мадар,
Сен “Хо!” - десенг, кыаршчы турлукъ
Тюдю кыадар.

СЕН БИРГЕМЕ БОЛСАНГ

Сен биргеме болсанг,
Суу ийген кыайыгъым
Джибермейди мылы.

Сен биргеме болсанг,
Исси кюнюм - салкъын,
Сууукъ кюнюм - джылы.

Сен биргеме болсанг,
Къоюб кетген джашлыкъ
Къайтыб келед, джокълаб.
Сен биргеме болсанг,
Кюн ашыгъыб тийиб,
Батмай турад, сакълаб.

Сен биргеме болсанг,
Таула белге джете,
Тенгизле тобукъдан,
Сен биргеме болсанг,
Заман зауукъ ёте -
Къайгъырмайма джукъгъа.

Сен биргеме болсанг,
Сууукъ кюнюм - джылы,
Булут кёгюм - чууакъ
Сен биргеме болсанг,
Къаллай соруугъа да
Бераллыгъем джууаб.

Сен биргеме болсанг,
Дуня насыб кеме,
Мен - джюрютюучюсю.
Сен биргеме болсанг,
Джанкъылыч джарыкъгъа
Бёленед джер юсю.

БИЛЛАЛЫКЪ ТЮЛЕМ

Сени танымай тургъан джылларым!...
Бир джаны бла кюсейме аланы.
Ёкюнюу да джокъ, талпыныу да джокъ,
Сант ёмюрюмде тынгылы джаным.

Сюйсем ишлеем, суйсем солуем,
Джюрегим меннге бой салгъан заман!
Мен билген бла, хар нем толует -
Дуния зауугъун кёреем тамам...

Энди, джюрегим ишлейди санга,
Тиймей эсе да ачыкъ хайыры.
— Къайсын аласа? - деселе анга
— Сени! - дерикди, менден айырыб.

Алай болса да, кертисин айтсам,
Кырдык джабханды къауданны юсюн,
Биз танышмасакъ, билаллыкъ тюлем
Мен суймекликни бу сейир кючюн.

САУГЪА

Алдым мен саугъаны,
Бек тыйыншлы кёрдюм.
Сени сыйлы къолунг
Аны меннге берди.

Алтын тау берсе да
Башха биреу манга,

Аллай бир силкиниб
Къууанмазем анга.

Темирчиге - чөгюч,
Дырынчыгъа - сенек.
Меннге - джазыучугъа -
Къалам эди керек.

Тюрленгенди халым
Сен муну бергенли,
Айт десенг, айтайым
Көлюме келгенни!

Сёзюме тюшюне
Меннге къулакъ тигиб:
“Болсун!” - дегениме
Джазыу: “Амин!” - десин.

Мылы джелни ызындан
Джангур келген кибик,
Муну берген насыб
Кесинги да берсин!

ДЕЙМЕ

(Джер)

- Къайда туугъанса? - деселе меннге:
- Тюз Минги Тауну тюбюнде! - дейме.
- Къачан туугъанса? - деселе меннге.
- Сени таныгъан кюнюмде! - дейме.

— Къайры бараса? - деселе меннге:
— Суюмеклик сюрген джарыма! - дейме.
Кел, бизни къатыш! - деселе меннге:
Суюмеклик ийсе барырма! - дейме.

— Къайда тураса? - деселе меннге:
Къайнай тургъанны ичинде! - дейме.
Къалай чыдайса? - деселе меннге:
Суюмеклигими кючюнден! - дейме.

Кимди суюгенинг? - деселе меннге:
Суюгеним мени суюмейди! - дейме.
— Неде себеби? - деселе меннге:
— Суюгенни сую билмейди! - дейме.

— Нек юретмейсе? - деселе меннге:
— Юретгеними алмайды! - дейме.
— Нек тохтамайса? - деселе меннге:
— Умутум тохтаб къалмайды! - дейме.

БОЛДЖАЛ ДЖЕТГЕН БОЛМАЗ

Сени табханындан иги
Ананг бир иш этген болмаз,
Сен болмасанг, башха бир джан
Быллай чырай тѣкген болмаз.

Сени таныгъанлы къайыгъым
“Ох!” деб джерге чёкген болмаз.
Сени амалтын мен чекгенни
Алкъын киши чекген болмаз.

Эс умутум сени унутуб
Бир минутум кетген болмаз.
Учунама ёкюнмейме:
Заман зыраф ётген болмаз.

Мени юсюмден киши сеннге
Башхартыб джукъ чертген болмаз.
От сериуюн, къазан мийик -
Асхан сууум бёркген болмаз.

Чыкыгъан урлукъ чола эсе,
Себген иги себген болмаз.
Тубан шылпы бола эсе,
Дырын къолай кебген болмаз.

Сёз кесимли туююл эсе,
Иш аллына тебген болмаз.
Бир къууанчым: барыб сеннге
Мени киши сёкген болмаз.

Насыб, бизге келирге деб,
Алкъын арба джекген болмаз
Джазыу аны джекдирликди -
Амма, болджал джетген болмаз!

МИНА

“Мина!” - делле да - сескекли этдиле:
Таб, къазаутха киргенча болдум.
— Нек аталгъанды мынга былай? - деб
Билирге суйюб, осмакълаб сордум.

Не ючюн десенг, ушайд адамны
Аты кесине, кеси да атына,
“Алма терекден кетмейди кери”,
Тартады затны заты затына.

Мина, чынг алгъа Амина болуб,
Тюшген эсе да биринчи асы.
Алай болмайын, Аминат болуб,
Арты, аллы кетиб, санга да ортасы

Джетген эсе да, ким билсин аны,
Къалай да болсун, даулуду атынг.
Не: “Минат!” - болуб, учундан джонуб,
Къысхартыб къойгъан болурламы артын? -

Зыгъырдан, къумдан алтын джыйгъанча,
Алай алыннганд атладан атынг.
Алтынны эритиб, кебге къуйгъанча,
Атынгдан артыкъ, сёзюнг, сыфатынг...

Алай болса да, иш атда тюлдю.
Джюрютген адам айтдырад аны.
Аты да айбат, кеси да кёзбау,
Сёзю да сыйдам - джанымы джаны...

Тушман дау табмаз чырт бир затынга,
Сюйдюм кесинги, къоркъмай атынгдан.
Мина огъай эсенг, бомба болсанг да,
Аджал: “Кет!” - демей, кетмем къатынгдан.

* * *

Айтханынга сокъураныб,
Төгерегиме
Айланаса, джалынаса,
Көрюб сыйымы.
Этген затынг барысы да
Тиед тигине,
Анча сайын болад меннге
Къыйындан къыйын.

Бир сагъыш эт: ал кюнюнде
Юшютсе къырау
Кёкде кюнню терслигинден
Джерде гокканы,
Экинчи кюн боллукъмуду
Юшюб тургъан сау
Кюн джылытыб тийгенликге,
Ийнакълаб, аны?

МЕН САУ ЭСЕМ

Мен сау эсем,
Сени амалтын джашайма,
Ауруй эсем,

Сенсе джарар дарманым.
Бир саусузгъа
Бир да саугъа ушайма,
Ёкюнмейме,
Алайды да амалым.
Ёкюнмейме,
Алайды да амалым
Айтханымча,
Мен ауругъан, сен дарман.
Бир бирине
Тюбетмесек аланы,
Ийнан меннге,
Чюйре болур, сеннге - аман...

САГЪЫШЛАРЫМ

Сагъышларым джерледиле
Минер атларын.
Сагъышларым тебретиле
Миниб, атланыб.

Атланыудан джерлеудең да
Болмады файда:
Татлы къайгъы къуршаласа -
Чыгъалыу къайда...

Сагъышларым къамчи төшей,
Хар ким атына,
Кюрешелле кеталмайла,
Сени къатынгдан.

НАСЫБЛЫ

Сени меннге келтирдиле
Той-оюн уллу.
Май къазанла къайнайдыла,
Ичлери толу.

Къонакъланы сыйлайдыла
Ашау, ичиу кёб.
Алгъыш таула суюйдиле:
—Тукъум болсун! - деб.

Совет келиб закис этди
Молла да неках.
Бурулады! Онгунады,
Аллынады чарх.

Экибиз да отоу юйде,
Сынгар кесибиз
Мени сеннге, сени меннге
Кетиб эсибиз...

Муну бары тюнюм болса,
Кёрмей тюшюмде;
Чынг насыблы мен болурем
Дунияны юсюнде...

* * *

Энди бир къолум тыйсын бирсими
Тылпыуун алсын джигер къаламым.

Кёзюмю ичинде сени тюрсюнюнг,
Ашландырады джюрек джарамы.

Сеннге тебреген хар исси сёзюм,
Сууумагъанлай, къайтырмы ызына?
Эснеб, сагъайыб сендеги сезим,
Башлармы меннге къыза, къызына?

Къагъытым кеси къууана кетди,
Джууабы къайтыб келирми джылай?
Атмагъан тангнга талай джыл джетди,
Къалгъан ёмюр да ётерми былай?

Ашхы кечели бол, энди, сау къал!
Сынгар тилегим... Эсинге бир ал:
Сюйсенг терк аллан, сюйсенг кёб чайкъал! -
Сюймеклигиме сюймеклик къайтар!

ОЮМЛА

СОЛУУ АЛМАЙ ИШЛЕГЕНЛЕ

Кече кюн да солуу алмай
Ишлеген
Юч затдыла. Борчду аланы
Билмеклик:
Ючюсюню бири бизни
Къобанды.
Бирси экиси: джюрек бла Суюмеклик.

ДЖАНЫМА ТИЙДИ

Письмоларымы къайтарыб бердинг,
Джаныма тийди... Джетди джигиме.
Суюмеклигим да къалгъанды сенде,
Неди оноунг суюмеклигиме?

Мен, мени сартын, бек тентирейме,
Оноу керекли терсейди болум...
Энтда кеч тюлдю. Айт джюрегинге,
Суюмеклигиме табсын бир орун...

ИГИДЕН ИГИ

Сюймеклик деген, кеси бир джашау,
Джашауну ичинде;
Бир тукъум бир кюч тенг болмаз аны
Таша кючюне.

Сюйгенинг сайын къыйындан къыйын,
Джюрекге джюгю.
Къыйындан къыйын болгъаны сайын,
Игиден иги.

КЁПЮР

Сен хайырлыса. Сен насыблыса...
Къайнайса:
Эки джагъаны джолларын бирге
Байлайса.
Мен да насыблы болурем санга
Ушасам,
Джюрек джолланы бир бирлерине
Къошалсам.

КЕСИМ ДЖЕНГЕРЕМ

Сени сагъына терен ахсыныб:
“Уф!” - десем.
Къабындырырем Сослан къаяны
Ташларын.

Суймеклик даугъа базман къурулуб
Дженгишсем,
Кесим дженгерем бютеу дунияны
Джашларын.

ЭКИ

Минги-Тауну эки башы
Эки ауузу къаманы да;
Эгиз джуддуз - эки джуддуз,
Билесе сен аланы да.

Ай бла кюн, ала да эки,
Сен а джангыз. Мен да алай.
Биз да экеулен болсакъ деем,
Ол оноуну табха санай.

БЕРСЕ

Къадар, насыбны тентериб,
Санга бурса.
Бу саулугъунг санларынгы
Сакълаб турса.

Хар кюнюнгю тамбласы да
Къалмай келсе,
Аллах сени саугъагъа деб
Меннге берсе.

СЮЙГЕН КЁЗ БЛА

Суйген кёз бла суйюлген джаннга
Къарасанг,
Сокъур эсе да сауладан артыкъ
Кёрюнюр.

Тюрсюню кёзге, халиси кёлге
Джараса,
Эсинг аллайгъа бир башха тюрлю
Бёлюнюр.

ТИШИРЫУНУ КЪАРАМЛАРЫ

Тиширыуну къарамында
Джокъ эсе берикели
Ариу эсе, эрши эсе да -
Тартарыкъ тюлдю кёлюнг.

Тиширыуну къарамында
Бар эсе беркелити
Не сууутуб неда суууб
Къалаллыкъ тюлсе кери.

КИНО

“Аман кино”... “Иги кино”
Дейдиле.

Боламыды киноланы
Аманы?

Сен киногъа къарай тургъан
Заманда
Къатынгда эсе багъалатхан
Адамынг.

8 МАРТДА

Туу санлада джашнай тургъан
Тюрсюнюнг.
Нюр тюрсюнюнню теге тургъан
Санларынг.
Мындан былай тохсан мартны
Кёрсюнле,
Тайышдырмай, ма бюгюннгю
Халларынг.

ОНГСУНАМА

Чыкълы гокка кюн таякъны
Суйгенча,
Онгсунама къарам атсанг,
Кёзюме.

Сууукъ кюнюм джылы болуб,
Тийгенча,
Боллукъ эдим, къулакъ салсанг,
Сёзюме.

НАСЫБЛЫЛА БОЛУРЕК

Сени меннге алыб келген
Сезимле.
Алыб кетмей, мени къатыш
Къойсала.
Экибиз да насыблыла
Болурек,
Джаратханны буйругъуна
Бой сала.

НАСЫБ: “ХО!” - ДЕСЕ

Ай бла кюн да бетлешедиле
Айлана туруб, кёзююу келсе;
Ким билсин, биз да бир тюбеширбиз,
Джазыу джазылыб, насыб: “Хо!” - десе.

Джазыу Аллахдан, иш къолдан - дейле,
Биз мадар этсек, ол къадар этер.
Алай болмаса, сен да джарсырса,
Мени дуниям да амандан кетер.

АУУШДУРМАЙМА

Къууанчлы да мен, насыблы да мен,
Сеннге термиле тургъан ауукъда;
Сен эсенликде мен бушуу кёрмем.
Джаным къайгъыда, къайгъым зауукъда.

Ол учунууда ётген заманым.
Къайгыла теджей турса да манга,
Бир кёргеним да дунияны мюлкю,
Ауушдурмайма башха заманнга.

КЪАЙДА БОЛСАМ ДА

Мен кёб келиб да эрикдирмезме,
Мен аз келиб да этмезме тансыкъ.
Мен келгенликге, сен менден безме,
Келалмасам да, къыйналма джарсыб.

Къайда болсам да сени тюрсюнюнг,
Мени къатымда, мени биргеме...
Сенсиз сагъышым: тынгысыз тенгиз...
Сенли сагъышым: батмазлыкъ кеме...

ИССИ СЁЗЛЕ

Былай исси сёзле
Кюйдюрмей къагъытны,
Къалай да келдиле
Письмо бла бери?

Мени джюрегими
Джандырыб къойдула,
Окъуй башлагъанлай,
Бошагъынчы дери.

БИЗ ТАНЫШХАН КЮН

Ол кюн, кюнлерими
Барысындан иги,
Ол кюн ючюн кечдим
Насыбны терслигин.

Ол кюнден башлансын
Мени туугъан кюнюм.
Ол кюн бла сенсиз
Мени джаным - тиним.

КЪАЛАЙ НАСЫБЛЫМА

Къалай насыблыма
Мен, сеннге къарасам.
Кёз аллыма келиб
Бу къадар ариулукъ.
Учунууум уча, талпыным талпый,
Керек болмазлыкъча,
Сенден башха бир джукъ.

СЕНИ ТАНЫГЪАНЛЫ

Сени таныгъынчы,
Излеем кёблени.
Сени таныгъанлы
Суймейме башханы.

Джылы сёлешгенинг,
Джашаууму эртдени,
Къаш-баш тьюгенинг а
Ёмрююмю ашхамы.

СЕН БИРГЕМЕ БОЛСАНГ

Сен биргеме болсанг,
Къобан буздан эрир;
Къышхы кюнюм джылы,
Джайгъы кюнюм салкъын;
Сен биргеме болсанг
Сокъур кёзюм кёрюр,
Багъырым да - кюмюш,
Наршабым да - алтын.

АДЖАЛНЫ ХОРЛАБ

Джан тарта тебресем да,
Аджал джунчутуб;
Сен сёлешсенг мычырем
Ёлюрге унутуб.

Джырласанг а къобарем
Аджалны хорлаб.
Сора мен да башларем,
Къошулуб, джырлаб.

СЮЙГЕННИ КЁЗЮ

Чыгъалмайын къыйналаса,
Джюрекни сёзю,
Тылмачлыгъын эталыр
Сюйгенни кёзю.

Айтмаса да тегюлюр
Болгъан талпыуу:
Къайнай эсе, кёрюнюр,
Чыкъгъан тылпыуу.

“БАЙРАМ” БЛА “КЪАЙДАМ”

— Алгъышлайма байрам бла,
Хузай!
— Не байрамды? Бир ангылат,
Къозай!
— Сени кёрюу, Хузай, манга
Байрам!
— Сени кёрюу, Къозай, манга...
Къайдам?...

ТЮШЮБ КЪАЛМАЙ...

Аджал сеннге келди эсе,
Мен джанымы берейим.
Ол, меникин алыб кетсин,
Сени ючюн мен ёлейим...

Кесинг къалыб джашар болсанг;
Экеуленни орнуна;
Тюшюб къалмай, насыблы эте,
Ючюнчюню къолуна.

СЕН БАР ДЖЕРДЕ

Ай кечени джарыкъ этер,
Кюндюз эталмаз.
Джюз джулдузну джарыгъы да,
Айгъа джеталмаз.

Кюн тийсе уа кёрюнмейле,
Джулдузла неда Ай.
Сен бар джерде боладыла
Тенглеринг да алай.

ТАБАЛМАДЫМ СЕНДЕ СЕНИ

Тансыкъ болуб, чыдаялмай
Талпыу эмиб,
Ийнакъладым бетден бетге
Ачыкъ кёрюб.
Кёргенликге табалмадым
Сенде сени.
Тансыкълыгъым зыраф болду
Энди мени.

ТАРТЫНЫУ

Къызчыкъ, сени суйюб къалдым
Таныргъа,
Сезимимде туууб исси
Талпыныу.
Болалмадым кесгин хапар
Алыргъа.
Таукелликни джукълатды да.
Тартыныу.

САГЪЫРАКЪ ДЖЮРЮ

Келе тебресенг, биргенге къууанч
Ала келесе.
Кете тебресенг, андан меннге да
Къоя кетесе.
Нюр джана тургъан! Сагъырак джюрю,
Суу къуймасынла,
Терслигинг олду: къалгъан къызлагъа
Кёлекге этесе.

СЕН СУЙЮНЮБ ЫШАРГЪАНЧА

Кюн таякъны тюбю кюнде,
Башы джерде.
Аны бла нюр энеди,
Кюнден Джерге.

Узунуча джашнай тургъан
Бу сейир джол,
Сен суйюнюб ышаргъаннга
Ушайды ол.

СЕН ЧЫКЪГЪАНЫНГДА

Сен чыкъгъанынга, юйден эшикге,
Мутхуз болдула джулдузла кёкде.
Акъ толгъан Ай да бир тюрлю ауангы.
Джер да джарыды, кёргенча тангны.
Сен киргенинге, эшикден юйге,
Джарыкъ джандыла джулдуз сюрюуле,
АЙ биягъынлай чыммакъ агъарды,
Джер АЙ джарыкъгъа бёлениб къалды.

ДЖОЛЧУКЪ

Сен онг джанымда, мен сол джанынга,
Ортада - джолчукъ.
Кетиб барабыз -
Тенгиз тобукъдан,
Терен хансда - чыкъ.
Сен меннге теджей, мен сенге теджей,
Къургъакъ джолчукъну.
Биз келишгинчи, кюн тау джитиден
Джылыныб чыкъды.

КЁРГЕНИМ САЙЫН

Кёргеним сайын бир бек чанчады
Джюрегим.
Чанчханы сайын, дагъыда келеди
Чанчары.
Айыб этмесенг, энди сенден
Бир тилерим:
Нек талпытаса? Нек джарсытаса?
Анча аны

ЭСКИ БОЛГЪАНЛЫКЪГЪА

Эски болгъанлыкъгъа,
Эрши болмагъанса.
Къач къалай ариуду -
Ушайса сен анга.
Гитче кюзде кибик
Дамлы табигъатынг -
Джазны, джайны къоюб,
Къайтыр эдим санга.

МЕН СЮЕ ЭСЕМ

Мен сюе эсем,
Сюйюлюрге да керекме,
Сюйген суйюлмей,
Суймеклик къазан къайнамаз...

Сен суймей эсенг,
Мени башымы тели этме,
Суймеген джаякъ
Бал чайырны да чайнамаз!

БОЛАДЫ БУЗУКЪ

Къыздырыб къызыл
Этмесенг, темир,
Сен суйген халгъа
Бек аз да келир,
Джюрек да алайды:
Суймесе къызыб,
Суймеклик ишге
Болады бузукъ.

БИР СЕЙИР ЭТГЕНСИЗ...

Ашыхыб келгенди
Кюн сени кёрюрге,
Кече джукъусундан уяныб,
Сен ариулукъ бла,
Ол да джарыкъ бла
Бир сейир этгенсиз дунияны.

БЕРИ БУРАЛСАМ

Къалай игиди,
Къыйынды ансы,
Сеннге термиле,
Тёзюб туралсам,
Иги да, тынч да,
Таб да боллукъ эд,
Сени кесиме,
Бери буралсам.

ОЛДУ ТЕРСЛИГИ

Тюбеген сайын сынаб къарайма,
Ариудан ариу.
Сёлешген сайын къызыб барама,
Игиден иги.
Кёрмей тезерге, къызмай къалыргъа,
Табмайма къаруу.
Къыйналгъанымы ангыламайды.
Олду терслиги.

СЕНИ ТАНЫГЪАНЛЫ

Сени таныгъанлы
Саргъалтад тылпыуум
Кёк чапракъланы.

Тынч-кыйын эсе да,
Бир кесим болмасам
Киши билмейд аны.

ЭКИБИЗ ДА

Экибизда тенг сюебиз
Сен - кесинги
Мен да - сени.
Бирин билиб, бирин сезмей,
Джашайса сен
Сюйгенли.

ОНГСУНУБ ТУРДУМ...

Ачыкъ джарама сен тузну къуйдунг
Мен, къуйгъанынгы онгсунуб турдум.
Бителмей турса, менде бу джара
Бошалмай турса, сени да тузунг.
Къуйдурур эдим хаман да сеннге
Сюйгенден суюб, къызгъандан къызыб...

КЕТИБ БАРАБЫЗ

Сен да джолоучу, мен да джолоучу.
Кетиб барабыз, Барсакелмезге.

“Бирге барайыкъ!” - деб мен тилейме.
Сен бер сёзюнгю: “Огъай!” - демезге.

Джол къоратабыз экибиз да биз.
Мен, кесим джангыз... Сен да нёгерсиз.

СЕН БИРГЕМЕ БОЛСАНГ

Сен биргеме болсанг,
Суу ийген къайыгъым
Джибермейди мылы,
Сен биргеме болсанг,
Исси кюнюм салкъын,
Сууукъ кюнюм джылы.

ЧАЧ

Къалай ариуса, ариу къыз бла
Бирге джашасанг, эшилиб!...
Джукъ да тюйюлсе къуру кесинг а,
Алынсанг бери кесилиб...

МЕН СЮЕ ЭСЕМ

Мен сюе эсем - ол ариу,
Джарата эсем - ол иги.
Эрши эсе да тюрсюню
Толу эсе да кемлиги.

КЪОШАСА КЪАРЫУ

Бетлешген сайын - ариудан ариу.
Сынагъан сайын - игиден иги.
Сюймеклигиме къошаса къарыу,
Ауурдан ауур этсенг да джюгюн.

КЪЫЙЫНДЫЛА

Эминаны, ёлтюрсенинден эсе -
Аурутханы.
Сюймекликни, суюдюрсенинден эсе, -
Унутханы...

ЭКИ СЮЙГЕН

Эки суйген бириксе,
Суу да алагъа бал болур.
Эки чёрчек ёчюксе,
Эл да алагъа тар болур.

КЪЫШ КЮНЮНГ БОЛАЙЫМ

Джанынга джарайым,
Суююб, талпыныб.
Къыш кюнюнг болайым,
Джай а - салкъынынг...

БИР ТОЛУ МАГЪАНА

Айтханынг эсимде,
Тюрсюнюнг кёзюмде.
Бир толу магъана,
Сени хар сёзюнгде.

БЕРИ ТЕБРЕСЕНГ

Бери тебресенг - сылтау тул-тубан,
Бери тебресенг - босагъа мийик.
Сакълайма сени - учунады джан,
Къанатлы джазны сакълагъан кибик.

БИР БОЛУШ БИЗГЕ

Сен дуния джандет, мен термилген - джан.
Джаным джандетде, тёнгегим тюзде.
Аны бери ийме! Муну ары чакъыр!
Менден да къайтыр... Бир болуш бизге!...

ОЛДУ СЕНДЕН ТИЛЕРИМ

Сёзню иссин суугъун да,
Излемейди джюрегим
Айта эсенг, джылысын айт,
Олду сенден тилегим.

КЪАЛАЙ ТАТЛЫ ЭД

Къалай татлы эд, сени бла туруу
Балны джуханча, шекерни ызындан.
Къалай къыйын эд, сенден айырылыу,
Эмчекни юзгенча, сабийни ауузундан.

КЪУТУЛЛУКЪ ТЮЛБЮЗ

Биз экибиз да кечиналмайбыз:
Сен мени кёрюб, мен сени кёрмей.
Биз бу къайгыдан къутуллукъ тюлбюз.
Мен сени алмай, сен бизге келмей.

ЧАЧА ДА, КЪАЛАЙ

Ётсе да заман, турсам да узакъда,
Энтда мен ол сен салгъан тузакъда,
Ычхыналмайын тураман алай,
Умут таууму чача да, къалай...

ДЖАБ-ДЖАНГЫЗ БИРИ

Сенли кюнлени джаб-джангыз бири,
Сенсиз заманны джылындан иги.
Келсем - джюрегим талпый, джан ата,
Кетсем, аягъым ызына тарта.

ДЖАНДЕТЛИЛЕ

Сен дуня джандет, мен термилген джан.
Термилтмей мени нёгер этелсенг.
Биз джандетлиле боллугъек, сёзсюз:
Бу дуняда мен; ол дуняда сен...

МЕН ДА БИРЛЕРИ

Эркиши кёзле санга сукълана,
Тиширыу кёзле санга зарлана,
Сукъланнганланы мен да бирлери:
Къоркъа да суюе, кыза да, аллана...

КЁРЮУ КЮЧ БЕРЕ...

Кенгде болсам да, турсам да кёре,
Тансыкъ болууум бирчады сеннге
Алай а, кёрсем кёрюу кюч бере,
Кетерим бир да келмейди кеннге.

МЕН СЮЙГЕНЛИКГЕ

Мен суйгенликге, суйюлмей эсем,
Терек ёсгенча, джерде мылысыз.
Не сугъарылмай, не джауум джаумай,
Чакъмай къаллыкъма,
къургъакълыкъ кысыб.

ДЖЮРЮТЮР ЮЧЮН

Учунуб-талпыб излейле сени
Сезимлерими чынг игилери.
Эс тамырымда кёз гинджимде да,
Джюрютюр ючюн, ёлгюнчю дери.

ДЖЫЛАМУКЪ УРСА...

Мен сеннге талпый, сен меннге джарсый,
Тюбешиу насыб бизге аллын бурса.
Бир бек сюеме, мени къучакълай,
Сени кёзюнге джыламуку урса.

НЕДИ ОНОУУНГ?

Письмоларымы къайтарыб бердинг,
Джетдирдинг ишни джигине;
Сюймеклигим да къалгъанды сенде,
Неди оноуунг сюймеклигиме?

ДЖОКЪДУ ТЁЗЮМ

Ауругъан джериме, къолум
Бир тиймесе, табмайды орун.
Сюйген джериме уа, кёзюм,
Бир джетмесе, джокъду тёзюм.

НЁГЕР...

Къуушумдан төрге дери
Бешигимден көрге дери.
Бир тынчая, бир төге тер.
Болур эдим сеннге нёгер.

СЮЙМЕКЛИК!

Сен джокъ джерде этим да кем,
Чагъыу да джокъ.
Сен джетмесенг, адамлыкъда
Къарыу да джокъ.

ОЛ БИР ДЖОЛДУ...

Чынг къысха джол; Чынг узакъ джол,
Ол бир джолду.
Джюрекден джюрекге баргъан
Джол, ма олду.

ДЖЕНГДИРМЕЗ АНГА

Минг адамны насыбын
Салсанг базманнга
Сен барлыкъгъа джетери
Дженгдирмез анга.

ТАНЫТДЫ СЕНИ

Джулдуз, джерге чөгелеб
Миндирди мени.
Къадар, насыб себелеб,
Танытды сени.

КЪЫЗЫЛ КИТАБ

(Атом ахырзаманны
болдурмаугъа аталгъан поэма)

Дюнгюрдетиб, люуюлдетиб,
Кёкню, джерни,
Къалтыратыб, титиретиб
Тенгизлени,
Тулпар аслан къычырады
Къуугъун этиб,
Джан-джаныуар тынгылайды
Эси кетиб:
— Терк джетигиз мен чакъыргъан
Бютеу джанла!
Кёкде, джерде, тенгизледе
Джашагъанла!
Джыйылдыла кёкден, джерден,
Тенгизледен,
Баш уралла хан патчахха
Келген-келген.
Къараб-къараб тамаданы -
Халын сынай,
Шыбырдайла бир-бирине

Былай-былай:
— Барды, баям, бюгюн мында
Уллу къайгы:
Байланыбды джюйюсханны
Ал аягы!
— Юч джыллыкъды дерча тюлдю
Муну тюрю.
Эслеймисиз, кълмагъанды
Алгъын нюрю?
— Кёрмеймисиз, акъ чакъгъанды
Къара джалы,
Кюмюш бетли болгъандыла
Мыйыкълары.
— Тюз айтасыз: Къымылдауу,
Сан тутханы,
Башха болмай, джылы келген
Къартчад аны.
Джыйылгъанла, мюйюзлерин,
Къанатларын,
Бурунларын, къуйрукъларын,
Къулакъларын,
Къымылдата, бир-бирине
Сорадыла,
Бу халына бирча сейир
Боладыла...
Келлик келди... Дауур джокъду,
Къуш-муш уллу.
Бир игиси: эшитмейди
Аслан муну,
Ол турду да, аягъын да
Салмай джерге,
Асхай-асхай сыйы бла

Ётдю тёрге.
— Башлайыкъ! - деб кесгин айтды
Патчах сёзюн,
Шум болдула. Барысыны
Андад кёзю...
— Чакъыргъаным: бар акъылны
Къошуб бирге,
Бетден бетге сизни бла
Кенгеширге.
Адам улу джаныуарланыб
Бошагъанды.
Бизни къырыб, зинк этерге
Башлагъанды.
Кёб тукъумну тас этгенди
Джерни юсюнден
Азаябыз, кемеебиз
Кюнден кюннге
Терк излегиз мындан да аман
Болгъунчу хал,
Къырылмайын сакъланырча
Шо, бир амал!
— Эй джюйюсхан! Айтханымы
Сен тюз айыр.
Адам бла кюрешиуден
Джокъду хайыр!
Тёппесинден табанына
Деричин ол,
Сауутланды, а бизге уа
Бермейди джол.
Сумка, чурукъ этер ючюн
Терибизни,
Къыра-къыра азайтханды

АДАМ бизни -
Дей, сарыубек бек тегюлдю
Толуб-толуб.
Сора кеси кесин тыйды,
Мыдах болуб...
Ол кезюуде чабакчыкыны
Тарыгыуу,
Ашыкдырды: “Дженгил айт!” - деб
Аны бууб.
— Океанла бла ачыкь
Тенгизледе
Хар кылайгы кырасанг да
Бизни излеген,
Чабакь тутхан кемеледен
Кытулалмай,
Тауусула кетгенбиз биз
Хазна кыалмай.
Кыобанлада кыарнашла уа
Бизден да аман,
Уу салады кыобанланы
Барына адам.
Былай болум былай турса,
Ауушунмай,
Кыб барсакь юч джыл барайкы,
Тауусулмай...
Ма, шимпанзе, сезюн беле
Чабакчыкыны,
Тарыгыуун айтыргыа деб
Алгыа чыкды:
— Биз бир башха дуняладан
Келгенлеча,
Адамла уа сыйыбызны

Кёргенлеча,
Заповедник деб бир затны
Табадыла,
Джан джанынгдан джолларынгы
Джабадыла.
Андан эсе зоопарк да
Онгду бизге, -
Дей кьошулду, айтханымча,
Маймул сёзге...
— Алгъы бурун кырадыла
Саутланыб.
Ызы бла джылайдыла
Сокъураныб.
Чакъыралла халкъла арасы
Джыйылыула.
Оноу эте, быллай ишден
Тыйылыугъа.
Къычыралла: “Сакъларгъа!” - деб
Табигъатны.
Бегителле: “Тиймезге!” - деб
Кесаматны.
Алай ала: “Тиймезге!” - деб
Этиб антны,
Бузадыла кеслери этген
Кесаматны.
Муну бары азабды! - дей
Доммай сёзюн
Бошады да, кюянчыкыгъа
Джетди кёзюю.
Сагъыш этиб бу болумгъа
Бере багъа:
— Эки бетлиле! - деди ол

Адамлагъа.
— Нек унутуб къойгъандыла
Энди бары,
Ала бизни тамадабыз
Болгъанларын?... -
Джаныуарла, къанатлыла,
Чабакъ къауум,
Кёлтюралмай, бола тургъан
Терен дауну,
Улудула... Ахсындыла...
Хырылдалла...
Сызгъырдыла... Ынгычхалла...
Мурулдалла...
Кёб болмайын джюкге алыннган
Эсли парий,
Сакъ джюреги бу болумгъа
Джарсыб эрий,
Къоду къалай бошалырын
Терен ойлай,
Ол акъыллы кёзлеринде
Сагъыш ойнай,
Джата эди, къайгъыраед
Айтханлагъа.
Сёз къошаргъа эркин тюлед
Ол алагъа,
Кёб тургъанды ит адамны
Биргесине.
Кёб биледи, кёб зат барды
Муну эсинде,
Сора бираз сагъыш этиб
Аслан итни,
Сау аягъын джетдирди да

Хыны тюртдю.
Сёлеширин онгсунду да, Сёз теджеди:
— Сен а, сатлыкъ, не сакълайса?
Сёлеш! - деди.
— Сизни ханнга, патчахха да
Санайбыз биз.
Меннге “сатлыкъ” дегенигиз
Болурму тюз?
Къалеупеле заманланы
Кёзююнде,
Тутуб, тагъыб юретгенди
Адам бизни.
Биз тукъумну кукалары,
Алдырлары,
Зауукълу да джашайдыла
Тюзю, бары.
Меничала уа табмайла
Хазна насыб.
Биледиле ала ётмекни
Магъанасын.
Иеле уа урадыла,
Тюедиле.
Къарт болсанг а таб къысдаб да
Иедиле!
Динго деген кийик ит а,
Джазыкъсыныб:
— Дыды - дыды! Джаныуарлыкъ! -
Деди, ахсыныб.
Сора парий, джыламугъун
Эслеб сылай,
Таукел джюйюсханнга
Айтды былай:

— Сыйлы патчах! Ойлашыгъыз,
Алыб эсге.
Адамны да санамагъыз
Артыкъ терсге! -
— Ийнан, исси къабдырлыкъбыз
Бираз эсле!
Не сеbebден саналмайды
Адам терсге? -
Дедиле да, джекирдиле
Бирер джерден,
Сыр бермейин тынгылайды
Патчах төрде...
Парий ауур ахсынды да,
Джууаб берди:
— Сиз, къарангы, кийик ёсген
Джанла! - деди, -
Сиз билмейсиз дуня къалай
Къуралгъанын.
Сиз сезмейсиз не боллугъун,
Не болгъанын.
Айырмайсыз, кимни къалай
Атлагъанын.
Адам къаллай къыйынлыкъны
Сакълагъанын.
Адам уллу кеси кесин
Къырыр ючюн,
Бююнлюкде этген заты,
Джыйгъан кючю,
Джетишеди бир деб бирин
Къоймай ёре,
Хар адамны ёлтюрюрге
Минг-минг кере.

Бир къауумла этгенлерин
Тюзге тергеб,
Лазер бла ядрону
Бирге джерлеб,
Кёкге чыгъыб, аны бери
Айландырыб,
Джерде болгъан адамланы
Барын къырыб,
Башлар мурат этелле, - деб
Джазадыла.
Аджалгъа тюл, джашаугъа кёр
Къазадыла.
Сен, чабакъчыкъ, тутадыла
Дейсе, даугъа,
Кир тереннге, нек тюшесе
Барыб аугъа?
А сиз а сиз! Джаныуарла!
Къырылыргъа,
Суймесегиз, барды мадар
Бугъунургъа...
Адам джазыкъ, къайры кирсин?
Къайдан чыкъсын?
Лазер бла ядродан
Къайда букъсун! -
Барысыны бетлеринде
Къайгъы толуб,
Тынгылайла, сын-сын къатыб,
Шум-шум болуб:
— Бир сорлугъум: даулашалла.
Демлешелле.
Была не зат юлешелмей
Кюрешелле? -

Деб Акъ айю сѣлешгеннге
Соруу берди.
Парий анга: “Ит билмейди
Аны”, - деди.
Суу къуйгъанча болду къоду
Халны кѣрюб.
Сора, туруб былай айтды
Бир къарт бѣрю:
— АДАМ бизни джауубузду,
Кертиди ол.
Алай а, Джер, олсуз къалса,
Ажымсыз бол,
Эригиюлю, магъанасыз
Къуу-шуу болур
Аллай джашау барыбызгъа
Бушуу болур.
Болушайыкъ. Джерни юсюнден
Къоркъуу кетсин.
Ол да джанды, кырылмасын,
Джашау этсин! -
— Туругъуз да сѣлешигиз,
Айта билген! -
Деди патчах. Сѣз берилди
Энди пилге:
— Тынгылагъыз! Айтханымы
Тюз айырыб.
Адамны да барды бизге
Кѣб хайыры.
Къызыл китаб къураб бизни
Джакълайды ол.
Анга джазыб сакъланныкъны
Сакълайды ол.

Бир бирледе игиси тутса
Уа аны,
Къайсынгы да балсытады
Ауруб джаны -
Энтда туруб сёлешдиле
Бир талайы.
Айтхан-айтхан: “Адам къалсын!” -
Деб алайын
Черте элле, сёзлерини
Магъанасы,
Къырылырын онгсунмайын,
Анга джарсыб...
Бойсунганла айтхан сайын
Былай сёзле,
Деу асланны джюрегинде
Эски безле,
Ала кибик джара салгъан
Джаугъа дерти,
Тауусула бара элле,
Ачыкъ, керти.
Аслан турду, парий таба
Сынаб къарай,
Адам ючюн айтылгъанны
Тюзге санай:
— Сен айтыудан, тынчлыкъ кетиб
Бошагъанды.
Адам улу къырылыргъа
Башлагъанды.
“Алаймыды?” - деди да ол
Итге сорду.
Парийни да арт джууабы
Былай болду:

— Хо! Алайды... Этилмесе
Терк болушлукъ,
Адам улу къырылады
Къалмай чырт джукъ.
Къуруйдула акъыллары
Болгъан джанла,
Аты-чууу къалмаз кибик
Болуб ала.
Парий тюгел тауусхунчу
Сёзюню артын,
Аслан айтды джыйылыугъа:
Мени сартын,
Дертлеб, джаулаб турмай энди
Биз аланы,
Къутхарыргъа заман джетди
Адамланы! -
— Сыйлы патчах! Айтхан сёзюнг
Тюздю! - делле -
Оноуунга къошулабыз
Биз да! - делле.
Джигит аслан джарасыны
Юсюн сылай,
Кесгин, мыдах аууаз бла
АЙТДЫ былай:
— Буюрама, буйругъуму
Санаб табха.
Джазылсын адам бизни
Къызыл китабха!...
Ол сакълансын! Ангыласын
Терсени, тюзню.
Джаулугъубуз болмагъанын
Анга бизни.

Бу бегимни терк огъуна
Джиберейик!
“Сакъ бол, адам! Къызыл китабдаса!”
Дейик.
Къаз, тюк алыб къуйругъундан,
Итге берди.
Тюлкю, пальма чапыракъны
Табыб келди.
Аслан айтыб, парий джазыб
Бегим тынды,
Сора мухур басылды да,
Къол салынды!
Ит буйрукъну мийик тутду:
“Кёрген кёр!” - деб.
Таш макъагъа буюрдула:
Элт да бер! - деб.
Бошадыла, даулу сёзден
Ишге кёче.
Чачылдыла, адамны терслигин
Кече.
Адамла уа бу хапарны
Билмегенча,
Деу асланны келечиси
Келмегенча,
Саутланыб кюрешелле
Бек къыстауул.
Шаушалмайды энтда алада
Къайгъы-дауур...
Баям, алкъын макъа алагъа
Келген болмаз.
Буйрукъ болгъан чапыракъны
Берген болмаз.

КЪАРАЧАЙ

Минги-Таудан ариу джокъду Таулада.
Юйлю джаудан аман джокъду
Джаулада.

Тилек

Аллах! Аллах! Бар батмасын,
Джокъ чыкъмасын!
Артыкълыкъгъа бир джерде да.
Джакъ чыкъмасын!

Джазыу бизни джарсытмасын,
Чарпытмасын!
Тушманлагъа онг табаргъа
Чакъ чыкъмасын!

Кийик насыб сылтау этиб
Тил тутмасын!
Къызбай тюзлюк энтда къоркъуб,
Джунчутмасын!

Ал сёз орнуна

Джер джюзюню Кавказ атлы
Кесегинде,
Битим бере: бегиб Джерге,
Ёсюб ёрге;

Къарачай деб кѣгет терек
Чайкъала эд,
Ол кимни да къуандырыб
Къайтара эд.

Аллайлыгъын кѣлтюралмай
Ол терекни.
— Кишиге да тюйюлдю - деб -
Бу керекли -
Зорлукъ ырхы дюрген тартыб,
Терк къобарыб
Атхан эди Азиягъа
Алыб барыб.
Джарсый эди терек кюнде,
Джелде, къумда.
Джашау юлюш табалмайын,
Излеб мында.
Бутакълары сыныб-сыныб,
Унку болуб;
Тамырлары тозуб-тозуб,
Бусу болуб...

Бусу-бусу болсала да
Тамырлары
Чириб къалмай, джерге джетген
Къауумлары.
Насыб юлюш заман бла
Хайырланыб:
Тамырладан бутакълагъа
Ашау барыб
Табсала да бу зорлукъдан
Уллу заран

Чагъа элле! Анда, санда;
Бирен саран...

Ырхы тохтаб, суу орнуна
Келгенинде;
Эркинликге, заман бошлукъ
Бергенинде;

Кёб тентиреб, оноу этиб,
Сёзню чайнаб -
Эски орнуна орнатдыла
Къарачайны!...

Отуз джылдан кёб болса да
Орналгъанлы.
Айланмайды алкъын анга
Насыбны аллы
Болмайдыла не эсе да,
Аны кёрюб,
Къарамайла:
Дарман къуюб,
Ашау бериб...
Къорумайла; сакъламайла:
Малдан, джелден.
Джаратхан а этедиле
Кёрген-кёрген.

Энтда терек: сакъланмаса,
Аялмаса;
Энтда мынга ие кёзден
Къаралмаса,

Энтда муну къабукъларын
Эчки къырса;
Энтда муну чакъгъанларын
Къырау урса;
Энтда терек заран табар,
Болмаз хайыр.
— Хыны заман! Бу болумну
Кесгин айыр...

I

Кертиликни кёпюр этиб,
Ётюрюкню ташлайым;
Эркинликни ёкюл этиб,
Хапарымы башлайым:
Джангы дуня,
Джангы закон,
Джангы джорукъ,
Джангы хал;
Баш бошлукъну миллетлеге
Бёлюб бергенлеринде;
Бу болумгъа аркъа сюей,
Дуня рысхы
Дуня мал:
— Урунганла джюрютскюле
Бизни - дегенлеринде;

Тюнгюч туугъан, кенгеш оноу
Джангылыкъгъа джол бере,
Ара мюлкню юсю бла
Байлыкъ келтиргенинде;

Сыйлы, сыйсыз айырмайын,
Миллетлени тенг кёре,
Гитче халкъны дараджасын
Мийик кёлтюргенинде;

Джолдашым, биз-тау Къарачай,
Ата Джуртну ичинде;
Алчыланы бири болдукъ
Советлени кючюнден...

II

Ол кёзюуде адамлыкъны
Халын сюзген;
Алчыланы сафларыны
Аллын тизген,
“Менме!” - деген джигерлени
Арасында,
Кремльни сыйлы къызыл
Къангасында,
Къыркъ ючюнчю джылгъа дери
Тургъан эдик.
Урунуугъа кючюбюзню
Бургъан эдик...

Адеб, намыс адамлыкъ да
Юсюбюзде;
Заман бизге тепсей эди,
Кючю бизде...

Бу болумну ким къызгъанды?...
Ким кёбсюндю?...
Тюз иннетли, тюз миллетни
Ким терссинди?...

Октябрны бергенлерин
Ким сыйырды?
Къарачайны талкъ этерге
Ким буюрду? -

— Ким боллукъ эд? Биринчиси:
Къарамыйыкъ⁵.
Дерткёкюрек, къараджюрек,
Чюйрекъылыкъ.

Экинчиси: бизни айырыб
Джек кёрюучю.
Ол джыланнга джабсарылыб
Уу бериучю,
Къарачайны ташлаб тургъан
Къара чёбге
Суслов деген уулу сары
Кеселекке.

Ючюнчюсю: мурдарлыкъны
Чынг алчысы.
Юйлю тушман, тушманланы
Чынг ачысы,

---

⁵ “Къарамыйыкъ” - Сталинни къарачайлыла ата-
гъан чам аты. “Мыйыкълы” да дей эдиле.

Ит Берия, Мыйыкълыны
Онг билеги,
Ма бу къауум-залимликни
Ахыр чеги...

III

Не сабийни неда къартны
Этмей къачын,
Минг тогъуз джюз къыркъ ючюнчю
Джылны къачы
Къарачайгъа къазауатдан
Эсе да ачы
Болуб келди - джюреклеге
Сюнгю чанчыб.

Келген зорлукъ къазауатны
Унутдурду.
Элибизни-джерибизни
Къурутдурду...
Ол кёзюуде онгу болгъан
Бары урушда.
Онгсузла уа, ким къууушда,
Ким ныгъышда.

Ауругъан да, инджилген да,
Сакъат да кёб.
Тиширыула ишлейдиле
Фронтха деб.
Къазауатны къыйынлыгъы
Эзиб, басыб...

Аны амалтын ёлюм да кёб,
Иш да джарсыб...

Андадыла кимни джашы,
Кимни да эри.
Насыблыдан: “Мен саума!” - деб
Хапар келир.

Къара къагъыт-къыйынлыны
Анасына,
Джашы ауушуб, кеси джюрек
Джара сынаб...

Тиш ышыртхан инсан джокъду
Элибизде;
Дерт къайнайды фашистлеге
Кёлюбюзде.

Эл джукълайды... Ингир тюлдю
Неда эртден.
Алкъын сараш болгъунчуннга,
Сагъат тёртде,
Ачылмазлыкъ тубан келди -
Атмазлыкъ танг,
Джауду сора, Къарачайгъа,
Кетмезлик къан:

... Аскер басды, Хар юй сайын
Талай солдат -

Артыкълыкъны сынарыбыз
Алкъын алдад.

Салдатланы къолларында
Автоматла.
Тегерегин алгъандыла,
Юйню сакълаб.

Салыннганды арбаз сайын
Бир машина:
“Дженгил мин!” - деб джекирелле,
Баш-башына.

Аскер басды... Кесибизни
Совет аскер...
Сюйсенг тюзге сана муну,
Сюйсенг, терс кёр.

Хазырланыу арты аллы да
Отуз минут.
Бир къауумла, отузун да
Джылай туруб,
Минедиле, тентиретиб
Сагъышлары.
Акъыл оноу баджаралмай,
Андан ары.

Бирсиле уа юйге кирит
Саладыла.
Ачхычларын къолларына
Аладыла.

Малларыны сагъышларын

Этедиле.

Мал да, мюлк да худжу къалды -

Кетедиле.

Аскерчиле тюртедиле

Тёшекдегин.

Онгсунмайла къоюндагъын,

Бешикдегин...

Тыбыр сыйыт, арбаз джылау,

Тийре сарын.

Зорда марда джокъду, толтур,

Айтханларын...

Ыйыкъ болду итле бирден

Улугъанлы.

— Бу не шартды? - Бу насыбны

Къуругъаны. -

Малларыбыз ёкюрелле,

Мангырайла.

Бизге тюшген къыйынлыкъны

Ангылайла.

Ала бары худжу-худжу

Къаладыла.

Ызыбыздан узун сарын

Саладыла...

Бир къауумла къарышалла,

Гирешелле:

“Ёлтюрюгюз, минмейбиз!” - деб
Кюрешелле.

Аллайлагъа къан чайырны
Чайнаталла.
Шкокну артын башларында
Ойнаталла...

Къазауатда къолу къалгъан
Сакъат джашны
Бир лейтенант алай уруб
Башын чачды.

Эгечи уа ол зорчугъа
Джууукъ барыб,
Къолундагъы бар сауутун
Сермеб алыб:

“Тью!” - дегинчи бир заманнга
Артха туруб,
Ит мурдарны терк тигилтди,
Атыб уруб...

Сора къызны элеклелле
Бир талай окъ...
Джарлы къатын! Энди къызынг
Джашынг да джокъ...

Экиси да арбазынгда
Джатадыла.
Къалгъанланы машинагъа
Тартадыла.

Мурдар ёлюк къоратылды
Арбазынгдан
Энди бютюн сейир болду
Аны ызындан:

Бир командир ол анагъа
Соруу сорду.
Соргъаны да джан кыйнарча,
Алай болду:

— Къайдадыла юдегинги
Къалгъанлары?
Чегетдеми джашайдыла?
Тюз айт, барын... -

Бу сорууну кёлтюралмай
Джазыкъ амма.
Ич кыйнундан чыгъарды да,
Берди анга.

Таралгъанын тыялмайын
Салыб сарын,
Урушда ёлген беш джашыны
Къагъытларын...

Бергенлерин алмагъанлай
Ол ызына.
“Шаркъ!” - деб аууб къабланды да,
Ол кызына.
Сёз айтмады не джекире,
Не джалына,
Боюн сала, джанын берди
Аджалына...

Къагъытланы окъуб бошаб,
Халны кёрюб,
Ол тамада бир кесекни
Къараб турду.
Бола тургъан залимликге
Джюреги эриб,
Арсар болмай, герох бла
Кесин урду...

Къайгъырылмай, къоратылмай
Асыралмай,
Юч ёлюк да къалгъан элле
Бизден алай...

Ырысхы да, мал да, джер да
Джурт да къала;
Таулуланы терк миндириб
Машинала.
Тау джоллада миннгенлеге
Къоркъуу сала,
Джау сюргенча барадыла
Гузабалаб.

Бир айланчда тюшюб кетди
Сабий чартлаб.
Тюшгенликге, алдырмалла
Аны сакълаб.

Сора анасы башын джерге
Атханында,
Буту сыныб, къобалмайын
Джатханында;

Джалындырмай тохтатдыла
Машинаны.
Уруб-туйюб, машинагъа
Атдыла аны...

Ана кетди. Къалды джолда
Сабий ёлюк.
Бир арбачы тохтагъанды
Аны кёрюб...

IV

Джер мыдахды... джыламукъдан
Джибиб юсю.
Кюн мутхузду... джюрегине
Тамгъа тюшюб...

Туугъасылы, тюзюн айтсакъ,
Кертиси да,
Быллай бушуу кёрмегенле
Экиси да.

Тау Къарачай къалмай бары
Джыйылгъанды.
Джюк ташыучу вагонлагъа
Сыйыннганды.
Джюклеучюле джюклеб махтау
Алгъандыла.
Бугъаланы бечеу-бечеу
Салгъандыла...

Залимликни хапарлары
Былайдыла.
Тауларыбыз ызыбыздан
Джылайдыла.

Джыламукъла ырхы болуб
Къабыргъада.
Елгенле да дау айталла
Къабырлада.

Бола тургъан артыкълыкъгъа
Кюедиле.
Джангылары къангаларын
Тюедиле...

Къобаныбыз джашырмайын
Чыртда джукъну
Келтиреди къан къатышлы
Джыламукъну.

Саркъадыла Азау таба
Толкъунлары.
Бу джыламукъ хапар джая
Андан ары
Джер джюзюнде тенгизлеге
Джетерикди.
Бу зорлукъну барын баям
Этерикди...

Джан тенгекден айырылды:
Таулу - таудан.
Таралады тауларына.
Темир аудан.

Кесини этин кеси ашады
Юйлю тушман...
Энтда махта аллай джауну,
Энтда ышан!...

Атланганбыз... Кюн чыкъгъаннга
Элтедиле.
Адам тѳзмез артыкълыкъла
Этедиле.
Кече кюн да къарангыды
Вагонлада.
Ичлери уа тыкъ-тыкълама
Адамладан.

Солур джер джокъ... джатар джер джокъ...
Ашар джер джокъ.
Кеси джарауунга чыкъсанг,
Таша джер джокъ...
Джолда тохтаб, бугъа солуу
Алгъан чакъда;
Вагонлагъа киредиле
Мыртазакъла.
Ёлюк болса, къоймайдыла;
Аладыла
Алгъанлары джерге атылыб
Къаладыла...

Пашинкадан башлаб
Азиягъа дери.
Темир джолда, къарачайны
Сюеклери

Эримейин, чиримейин,
Кетмей джукъгъа,
Агъарырла, шагъат бола,
Артыкълыкъгъа.

V

Азиягъа бардыкъ, барсанг
Аллайгъа бар:
“Адам ашаучу халкъ келед” -
Деген хапар
Джайылгъанды бизден алгъын
Барыб ары.
Бизге чюйре къарайдыла
Адамлары.

Комендантла баргъанланы
Юлешелле.
Аллыкъла уа: “Алмайбыз” - деб
Кюрешелле -
Къоркъадыла аллай аты
Болгъан халкъдан...

Бу хапарны терс болгъанын
Билиб артдан

Сокъураннган къыйналгъан да
Эте элле.
Айла, ыйыкъла бушуу къоя
Ёте элле.

Къазауат а къызыудады,
Уруш барад.

Сора бир, къыз муну барын
Терсге санаб,
Бола тургъан болумну да
Бираз къагъыб,
Ийген эди суйгенине,
Быллай къагъыт:

“Эки кёзюмден да къан тамчыла тама,
Айырылдым Кавказ тауладан.
Сен къайгъырлыкъланы джойгъандыла сора.
Ий кимни сакълайса джауладан?

Сени тилингде сёлешген бары
Тутулуб бери келгенди:
Ананг тюрмеде, эгечинг тасды,
Атанг а ачдан ёлгенди.

Ач ауруу дейле, тели ауруу дейле,
Бире биринден аманла.
Къырауда къалгъан чибинле кибик,
Къырыладыла адамла.

Саула ёлгенлени басдыралмайла,
Чучхуб чунгургъа аталла.
Алтын тюймени, алтын кямарны
Къабын ётмекке саталла.

Комендантла уа къан ичедиле,
Кёчкюнчюлени суймейле.
Анам бир элде, кесим бир элде -
Бир бирибизге иймейле.

Алагъа сормай баргъан адамны
Тутуб тюрге салалла.
Тюрмеде ёлгенле асыралмайла -
Багушха атылыб къалалла.

Кавказдан эсе, мында сууукъду,
Бермейле бизге юйле да.
Былай артыкълыкъ этген болмазла
Патчахла, ханла бийле да.

Анда къазауат, мында зарауат -
Экисине да бичим эт.
Халкъынгы халы былайды, наным!
Энди оноунгу кесинг эт!" -

Къыз тюз эди. Анда болум
Алай эди.
Хар ким кесин насыбсызгъа
Санай эди.

Артыкълыкъны ичеги учу
Бизни бла
Бир болгъанча, ётедиле
Джылау джылла...

Зорда марда джокъду, зорлукъ
Кюч этеди.
Бу къыйынлыкъ къазаутны
Кюсетеди...

.....

Онтөрт джылны заман бизни
Эзди, къысды.
Юсюбюзге тюе къусхан кибик
Къусду.
Балыбызны джалаб, эмиб
Балауузну
Ташлады да - этди бизни
Къанауузлу.

Унукътурду. Ыйлыкъдырды.
Тюбге салды.
Төрт бюкледи. Сыртыбыздан
Къайиш алды...

“Кёлюбюз къуруй эсе да
Хырыуубуз
Къурумасын!” - дедик да биз
Бел къатдырдыкъ:
“Адамлыгъын тута билген,
Ишин суйген
Къарачайлы кёреем” - деб
Ат айтдырдыкъ.

Мал кютебиз. Эки чыкъны
Отлатабыз.
Арасында иссилерге
Тохтатабыз.
Мал бакъгъанын джараталла
Къарачайны:
Семиртген да, төлю алгъан да -
Къарачайлы.

Чолпан чыгъа, бир адамча
Барыб бирден
Бизни къызла, мамукъ бла
Чюгюндюрде,
Ишлейдиле. “Арыдыкъ!” - деб
Айтмайдыла.
Ашхам джулдуз чыкъмай, ишден
Къайтмайдыла.

Бригадирле: “Ишлегиз!” - деб
Бой салдырыб;
Комендантла: “Къачмагъыз!” - деб
Къол салдырыб
Тургъанлай да, алчылыкъны
Аладыла.
Саугъала уа башхалагъа
Барадыла...

Алай эсе, Патияла,
Нузулала;
Къуру экеулен тюйюлдюле -
Кёбдюле ала...

Бир да аямай теблесе да
Зорлукъ бизни.
Тас этмедик сыйыбызны,
Тилибизни.
Онгсуз тюлбюз, Ата Джуртсуз
Турсакъ да биз:
Биргебизге да намысыбыз,
Адетибиз!...

Къарамыйыкъ Къарачайны
 Къаргъышындан
 Къутулалмай къара джерни
 Къабханында;
 Мурдары да узаймайын
 Аны ызындан,
 Сууукъ окъла чачыб, кёрюн
 Табханында;

Къыш чилле да, балдраджюз да
 Къоратылыб,
 Къыбыладан джылы хауа
 Къакъгъанында,
 Ёлген тюзлюк, джан салыныб,
 Джаратылыб,
 Артыкълыкъны хорлар мадар
 Табханында;

Алай деген: “Ох!” - деб солуу
 Алгъаныкъда;
 Сталинсиз, Бериясыз
 Болгъаныкъда,
 Тутмакълыкъдан чыкъгъанында,
 Заман кеси -
 Муруккусуз бёлген эди
 Бизге да эсин...

Ол, тюзлюкге джол кёргюзе,
 Терсни къысды.
 Джумушады!.. Ёлмезликге

Тал баш къусду”
“Ёлмеген къул алтын аякъ
Бла сууну
Ичер кёзюу келди дженгиб,
Кёб джарсыуну!

Алай деген: джыйырманчы
Съезд бизге
Бошлукъ берди, тинтиб, сюзюб,
Санаб тюзге...

Халкъыбызны джарымындан
Асламысы
Къырылса да, кёб тиленген
Тилек толду.
Молотовну зор буйругъу
Къоратылыб,
Къарачайгъа: “Къайтыргъа” - деб
Оноу болду!!!

Ол кёзюуде къонакбайла:
Къыргъыз, Къазакъ:
“Сиз кетмегиз, иннетигиз
Тюздю-тазад...
Ишигиз иш, адамлыкъ да
Сизде толду!” -
Деб джибермей: “Къалыгъыз!” - деб
Къаты болуб:

— Исси-Кёлден башха джерден
Сайлагъыз да;
Джер алыгъыз, энчи къазыкъ

Уругъуз” - деб —
Ызыгъызгъа тентиреуню
Къойугъуз да,
Ёмюрлюкге бизни къатыш
Туругъуз” - деб -

“Энчи область неуа АССР
Къурайыкъ” - деб
Не болса да сизни мында
Тыяйыкъ - деб
Къадалдыла ачыкъ кёллю
Къонакъбайла...
— Къарачайлы, не кет, не къал -
Бирин сайла! - ...
— Огъай! - дедик - сыйлы мёлек
Джерни бёлюб.
Хар миллетге юлюшлерин
Бергенинде;
Къарачайлы, не эсе да,
Мычыб келиб:
— Мени юлюшюм къалайыды? -
Дегенинде;

Мёлек анга: “Къалмагъанды
Джер! - дегенди.
Сора Аллах: “Кесингикин бер!” -
Бер! - дегенди.
Ма, ол джерди биз таралгъан,
Биз термилген.
Мёлек сайлаб кесине алыб -
Бизге берген...

— Сау, кьал! - дедик, кьучакъладыкъ
Кьонакъбайны.
Тауларына кьайтды сора;
Кьарачайлы...

Кьайтханлыкъгъа, джылыу джокъду,
Боран ура;
Бизни джойгъан Суслов мурдар
Мында тура...
Биргесинде джетеклери,
Эгетлери.
Кьыйын болду келгенликге,
Кьайтыб бери...

Кьууанч табмай инджилсек да,
Кьуаныргъа,
Тёзаллыкъбыз — юреннгенбиз
Кьыйналыргъа.
Кьадалайыкъ: “Не хан ёлюр,
Не эшек ёлюр” -
Азабладан кьутулургъа
Заман келир...

Келдик... Келсенг, аллайгъа кел -
Юйлерибиз
Биз кетгенли болгъандыла
Кирмезча биз.
Кьоймайдыла, юйлеге огъай,
Орамлагъа
Итни сыйын да бермейле
Адамлагъа.

Биз тийреде бизден кълалгъан
Алтмыш юйден,
Джашар ючюн тогъузусун
Кълыйгъандыла
Джангы мекям салмагълла
Джангылыб да,
Кълалгъанларын чачхандыла,
Ойгъандыла.

Сау юйле да тозгъандыла
Къларалмайын,
Иелери кълатларына
Баралмайын
Азиядан Ата Джуртха
Келиб бери
Кенгде-кенгде кълотаралла
Хабджюклерин...

Ырхы суула барадыла,
Джангур джауа;
Джибитеди, чиритеди
Мылы хауа.
Азияны кълсетеди
Мында болум.
Къларачайлы, джокълду санга
Мында да орун...

Сабийлеринг джибийдиле, -
Къларт ананг да;
Джер сюрюрге да керексе -
Джаз заманды.

Бер!.. Бер аууз мардасын бер!..
Ал юйюнгю:
Биягъы сен энтда чыда,
Къой кюйюню...

Бирси юйде уа алай сатыб
Кетмезликге;
Кёб берсенг да айтханынгы
Этмезликле;
Алай деген: тюбге къалгъан -
Бетсиз къанлы.
Тарыкъсанг а, закон - совет
Аны джанлы.

Миннген аты - бизден къалгъан
Къара алаша,
Белибауу - атамыкъы -
Таб джараша,
Кюйюзлери, кийизлери -
Бизникиле.
Сингиребиз барысын да
Биле-биле.

Къанга бауну чачхандыла,
Аны орнуна,
Сын ташладан этгендиле
Чырды хуна.
Кёрюнеди бу хунаны
Чынг башында,
Къарт атамы къарнашыны
Сын ташы да...

Ишинг болса, джылагъандан
Джокъду хайыр.
Къарачайлы, бу болумну
Кесгин айыр.
Джер берелле. Ал балтангы...
Ур, къазыкъ ур!
Сюе джатма. Эт балаган
Не шатыр къур!...

Кёрмеймисе, джибереди
Кърал санга;
Кереклинги: чюй, таш, кырпыч,
Шифер, къанга,
Чабышдыла кёчкюнчю да,
Мындагъы да,
Кёчкюнчюге ал бермейди
Бу дагъыда.

Берилгенни тенг джарымын
Алады ол.
Уялмайын джангы межам
Салады ол.
Эски юйню да сакъланнганы
Анга насыб,
Не этеригек, бериб алдыкъ,
Къан багъасын...

Айтханымча, бизге деб эс
Бёлюнмеди.
Сыйырылгъан зат ызына
Берилмеди.

Табдырмалла толу эркинлик
Къарачайгъа.
Энтда тюшдюк биягъы биз
“Къонакъбайгъа”.

Къонакъбайны да мураты
Толмагъанды.
Андан киши разылыкъ
Сормагъанды:
- Келдинг эсе, хоншу болуб
Джашайыкъ деб
Айтыр кибик эркинлиги
Болмагъанды.

— Эки юй бирге болса, бири -
Тас болады.
Эркинликни эркин табхан
Баш болады.
Эки харбыз бир ууучха
Сыйынмайла
Эки аякъ да бир уюкъгъа
Сугъулмайла...

Бирге къалсакъ, тас боллукъбуз,
Джокъду тенглик,
Бу джашауда ол болумну
Сынаб кёрдюк.

Биз бир кере сындыргъанбыз
Энчи гырджын.
Биз бир кере айыргъанбыз
Бёлек ырджы.

Алай эсе, бирге къалыу
Болмайды тюз,
Ол себебден башха къязыкъ
Урайыкъ биз! -

Дегеникде, закон анга
“Хо!” - демеди.
Дерик эди - къаршчылыкъны
Дженгелмеди...
Ызыбыздан ким тюшген
Эди эсе ол,
Къаныбызны ким ичкен
Эди эсе, ол
Терибизни ким сойгъан
Эди эсе ол,
Халкъыбызны ким джойгъан
Эди эсе ол -

Ма ол эди закон бла
Ойнагъан да;
Джерибизде джарашыргъа
Къоймагъан да...
Бирге къалдыкъ... заман бизге
Джашнамады.
Къысды-къысды, эркинликге
Бошламады:

Кёчюрюлген кюнюбюзден
Аллын башлаб,
Онтёрт джылны созулгъан эд
Бизни къырыу.

Андан бери төрт джюз айдан
Аслам барды
Миллетими ыйлыкдырыу, -
Унукдурду:

VII

Мени сартын, чарламайма
Биргеликге;
Энчиликге; “Огъай!” деб да
Силкмейме къол.
Халкъны кёбю къайсы джолну
Сайлай эсе:
Санга, манга. Анга
Кереклиси да ол!..

Алай энтда тенглик ючюн
Кюрешилсин.
Халгъа халкъны тили бла
Сёлешинсин.
Джангылгъанны керти джолгъа
Къайтарайыкъ:
“Алан тохта! Бет джойма деб
Айталайыкъ.

Оноучу уа орус болсун,
Чууут болсун.
Черкес, Ногъай, Къарачай
Не Къумукъ болсун.
Халкъны халын билмей эсе,

Не уа адетин
Кюрешмесин билмегенин
Анга юретиб...

Биле эсе халкъны болгъан
Адетлерин.
Сюе эсе, адамларын.
Джуртун, джерин -
Тартынмасын башха тилли
Болгъанлыкъгъа
Чюйре болмаз аны оноугъа
Салгъанлыкъгъа.

Энди кирир тенгизибиз
Терен болсун!
Энди джюзген кемебизге
Суу кирмесин.
Энди чыгъар тауубуз да
Мийик болсун!
Шайтан къаргъамасын бизни,
Джек сюрмесин!
Къонакъ тюшюн джукъармасын
Тёрюбюзден.
Адеб-намыс къурумасын
Элибизден.
Минги Тауча тамырлансын
Миллетибиз.
Тау хауача таза болсун
Иннетибиз.

Кесибизден эркинликсиз
Къара чибин
Да къонмасын Минги-Тауну
Бузларына.
Халкъым кѳрген, халкъым чекген
Къара кюнле.
Келмесинле энди къайтыб

Ызларына!!!

БАШЛАРЫ

ОКЪУУЧУ!	3
Насихат	
Алай джазалсам назмуну	9
Джюген	9
Ана тилим	10
Заман	15
Терен кенгеш этдиле	16
Сары терек	18
Къач	18
Джангур	19
Заман бла таш	21
Мен бла биз	23
Къой бла тюзлюк	24
“Къайсыннга!” — дерем	25
Къачаннга дери?	25
Къайын ананы сагъышлары	26
Къойчу бла джукъу	27
Багъылгъан ирк	28
Джанымдан да багъалы	29
Бар-джокъ	31
Келишейик	31
Заман келир	32
Кетгендиле таулагъа	33
Табын этейик	33
Тёрт тукъум	34
Тенгинг тилчи болса	34
Аман бла иги	36
Анамы бир кёрюб	36
Къол джаулукъчугъум	37
Санау мынчакъла	38
Булутла бла умутла	40
Ауур сёз	41
Хар бирибизге	42
Хар ким къоркъуб къачхан	43
Татлы бла ачы	44

Энтда	44
Сёзле	45
Оноу бла этим	46
Алмала	46
Мени борчларым	48
Джумдурукъ	49
Джукъу	50
Ингир	50
Къама	51
Бёрю бла самырла	51
Насыб болса	52
Кетиб барама	53
Заманны кюнлери	54
Джангыртыу	55
Къарачайлы	56
Аслан бла Бегеджин	57
Эшекле	58
Дуня	59
Онгсуз бла онглу	60
Кюнлерим	61
Зыраф кюнюм озмасын	63
Оюмла	
Ишлерим	66
Хайырым тийсе	66
Къулагъыма кирмейле	67
Алай джазалсам	67
Окъутала эсе	67
Чынг баш саугъа	68
Унутулуб къалмай	68
Саулугъуму сыйырма!	69
Дуня!	69
Эки мадар	69
Татлыдан татлы	70
Чачылмаз ючюн	70
Къул бла Ёзден	71
Акъ бла къара	71
Кюн таякъла тийгенликге	71

Джолла	72
Эски календарь	72
Джюрек бла сагъыш	73
Сен бла мен	73
Чынг ышангылы	73
Онгсуз, не джарлы	74
Мийикден мийик минеди	74
Эки танг	75
Ариу халини джолатса	75
Ёгюз	75
Джюрюй билсе	76
Насыбсыз киши	76
Байлыкъ бла адамлыкъ	77
Ай къолума тюше	77
Теке бла берю	77
Адамлыкъ	78
Кюнашхы	78
Герох бла тели	79
Айыб этме	79
Бир кёзюмю алды	79
Бетинден кетмеди	80
Табылмаз эди	80
Хаух	81
Артыкъса сен	81
Джарыкъ	81
Озаргъа сюеме	82
Суула, къайры барасыз?	82
Къалай иги боллукъ эди	83
Ортакъ къазан асмам	83
Мени да къыйнайса	83
Отубуз джанады	84
Адамлары амалтын	84
Тазаланыу	85
Къайнагъан болмазса	85
Джити къыйгъанлыгъынга	85
Къастым мени	86
Джер бла суу	86
Итни юю	87
Алын бурса	87
Юч къарачай	87

Джамагъатны хыртында	88
Джолоучулукъ	88
Иблисни къонакъбайы	89
Кишен	89
Анасыны кёзю бла	89
Эки мен	90
Сейирни сейири	90
Насыблы	91
Айыб этиб кетмесин	91
Кишини да келмез кючюнден	91
Къоркъ	92
Кюн ашырма	92
Сыйламайбыз	93
Эки къыз	93
Билсе	93
Ажымлы бла ажымсыз	94
Эсде тут	94
Ташны борчу	95
Турнала	95
Дженгнген эди	95
Къобан	96
Ана гардош	96
Буз бла тубан	97
Кетмесинле тышына	97
Игиле	97
Хар ким кеси	98
Кесича этди	98
Гурушха	99
Бармакъла	99
Эки къарнаш	99
Седиретме	100
Къара джаяу барлыкъма	100
Тамада болгъанлыкъгъа	101
Эгеу	101
Темир буруу	101
Тюрлюле	102
Ийнандым	102
Къууут джуммакъ бекленди	103
Ёмюр	103
Джюрюмеген ачхалача	103

90 джылла	104
Эте болур дыккылыкъ	104
Тёрде бла къууушда	105
Чюйлюк	105
Сёлешсек сюзюб	106
Дуния деген	106
Бусагъатда	106
Аман бла иги	107
Ишни табы келди эсе	107
Чынг аман зат	107
Къама	107
Чынг ариу бла чынг иги	108
Акъыллы адамгъа къалай	108
Уялгъандан эсе	108
Кюнле бла тюменле	108
Умут къалам	109
Айыб келтирме	109
Кесинги алайгъа ёч этме	109
Къыйын ишле	109
Зыраф ишле	110
Нёгерлик этер	110
Айта эсенг	110
Адам барады	110
Къаныкъды	111
Сюймеклик	
Кюрюч бла эмен	114
Мен сормайма	114
Сени амалтын	115
Тыйыншлы	117
Къайсын айтыренг мени ючюн?	118
Нёгерге сени берселе	119
Сени джанынг тюшсе мени къолума	120
Мен къалайгъа къарасам да	123
Болуш анга	126

Санга бара	128
Насыб бла кялырса	129
Бир мадары болса	130
Биргеме джашасанг	131
Алтмыш кюн	132
Биз алай келишсек	134
Башха тюлдю	134
Абезек	135
Аркъан	138
Ай бла сен	139
Болма сен алаша	139
Къагъыт	140
От бла скоймеклик	141
Кёб къараб турсам	142
Энтда тебрeдим	143
Сен алыб берсенг	144
Сенсе сылтауу	144
Биченни ичинде отну джашыра	145
Джангыз джаркъа	145
Къайнамайды	146
Кесим бла сени	147
Отчет	148
Сенден тилек	149
Къобан бла Тебердича	151
Мен сени кёрмесем	153
Къалайды аты?	155
Сени кёрюу	156
Сен биргеме болсанг	157
Билаллыкъ тюлем	159
Саугъа	159
Дейме	160
Болджал джетген болмаз	161
Мина	163
Мен сау эсем	164
Сагъышларым	165
Насыблы	166

Оюмла	
Солуу алмай ишлегенле	169
Джаныма тийди	169
Игиден иги	170
Кёпюр	170
Кесим дженгерем	170
Эки	171
Берсе	171
Сюйген кёз бла	172
Тиширыуну къарамлары	172
Кино	172
8 мартда	173
Онгсунама	173
Насыблыла болур эдик	174
Насыб: “хо!” - десе	174
Ауушдурмайма	174
Къайда болсам да	175
Исси сёзле	175
Биз танышхан кюн	176
Къалай насыблыма	176
Сени таныгъанлы	176
Сен биргеме болсанг	177
Аджалны хорлаб	177
Сюйгенни кёзю	178
“Байрам” бла “Къайдам”	178
Тюшюб къалмай	178
Сен бар джерде	179
Табалмадым сенде сени	179
Тартыныу	180
Сагъыракъ джюрю	180
Сен сүйюнүб ышаргъанча	180
Сен чыккыгъанынга	181
Джолчукъ	181
Кёргеним сайын	182
Эски болгъанлыкыгъа	182
Мен сие эсем	182

Бир сейир этгенсиз	183
Болады бузукъ	183
Бери бурсам	184
Олду терслиги	184
Сени таныгъанлы	184
Экибиз да	185
Онгсунуб турдум	185
Кетиб барабыз	185
Сен биргеме болсанг	186
Чач	186
Мен сую эсем	186
Къошаса къаруу	187
Къыйындыла	187
Эки суюген	187
Къыш кюнюнг болайым	187
Бир толу магъана	188
Бери тебресенг	188
Бир болуш бизге	188
Олду сенден тилерим	188
Къалай татлы эд	189
Къутуллукъ тюлбюз	189
Чача да, къалай	189
Джаб-джангыз бири	189
Джандетлиле	190
Мен да бирлери	190
Кёрюу кюч бере	190
Мен суюгенликге	190
Джюрютюр ючюн	191
Джыламукъ урса	191
Неди оноунг?	191
Джокъду тэзюм	191
Негер	192
Суюмеклик!	192
Ол бир джолду	192
Дженгдирмез анга	192
Танытды сени	193
Къызыл китаб	193
Къарачай	206

Семенов Азрет Исмаилович

СМЫСЛ

Стихи

Книга первая

В цикле “Смысл”

На карачаевском языке

Книга выходит под редакцией автора

*Художественный и технический редактор Г. М. Хомякова
Корректор Н. С. Салпагарова*

Сдано в набор 06.05.02.

Подписано в печать 30.10.02.

Формат 70x84¹/₃₂. Бумага офсетная.

Гарнитура “Школьная”. Печать офсетная.

Усл. печ. л. 8,4. Усл. кр.-отг. 8,6. Уч.-изд.л. 8.6.

Тираж 1000 экз. Заказ 1296. С 1.

Карачаево-Черкесское государственное
республиканское книжное издательство.
369000, Черкесск, пл. Кирова, 23, Дом печати.

Лицензия № 040617 от 06.05.98.

Карачаево-Черкесское ОАО “Полиграфист”

369000, Черкесск, Первомайская, 47.

Лицензия № 040035 от 14.06.99.

С 85.

Семенов А. И. Смысл. Карачаево-Черкесское госуд. респ. книжн. издат., 2002 — 248 с.

ISBN 5—7289—0190—5

Произведения народного поэта Азрета Семенова отличаются близостью к лучшим образцам карачаевской традиционной народной поэзии. Богатство и выразительность языка, образность и глубина философского осмысления жизни и явлений в ней, прекрасное знание фольклора и родного языка придают особое звучание голосу поэта. Произведения из его нового цикла послужат хорошим подарком любителям карачаевской поэзии.

84 (2 Рос=Кара) 6 — 5

С $\frac{4702280200 - 1}{9П (03) - 2002}$ 32 — 02